

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΤΟΜΕΑΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΠΟΥ ΠΑΙΖΟΥΝ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ:
(ΑΝΑ)ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΝΤΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ ΜΕΣΑ
ΑΠΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΕΣ ΕΠΙΤΕΛΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ»**

Γκιζελίδου Βαρβάρα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : Ασπασία Δανιά

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2022

Σημείωμα Συγγραφέα

Το δοκίμιο αυτό αποτελεί πτυχιακή εργασία που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στη Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Ε.Κ.ΠΑ και υποβλήθηκε τον Φεβρουάριο του 2022. Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

© Copyright

Γκιζελίδου Βαρβάρα

Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εθνικής Αντιστάσεως 41, 172 37, Δάφνη, Αθήνα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ την κυρία Ασπασία Δανιά για την επίβλεψη της εργασίας, τα κορίτσια που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, τη Στέλλα για την παραχώρηση της δοκιμαστικής συνέντευξης και τη μητέρα μου που με ρωτούσε «Πότε θα την τελειώσεις αυτήν την εργασία;»

**ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΠΟΥ ΠΑΙΖΟΥΝ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ:
(ΑΝΑ)ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΝΤΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ
ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΕΣ ΕΠΙΤΕΛΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ**

Περίληψη

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να αναδείξει, πώς στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ποδόσφαιρο, κορίτσια εφηβικής ηλικίας αντιλαμβάνονται έμφυλους ρόλους, νόρμες και στερεότυπα και πώς συμμετέχουν σε διαδικασίες διαδικασίες διαπραγμάτευσης ρόλων, μέσα από τις οποίες επαναπροσδιορίζονται έμφυλοι ρόλοι και επιτελέσεις. Στην έρευνα συμμετείχαν έξι κορίτσια ηλικίας 12-18 ετών, που παίζουν ποδόσφαιρο σε τοπικές ποδοσφαιρικές ομάδες. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν μέσω τηλεφώνου, πλατφόρμας τηλεδιάσκεψης ή διαζώσης. Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω τεχνικών ανάλυσης περιεχομένου και από αυτήν προέκυψαν τα ακόλουθα σχετικά με την εργασία θέματα : (α) Η ενασχόληση με το ποδόσφαιρο ως θετική εμπειρία (β) Στερεότυπα φύλου και έμφυλες νόρμες σε ομάδες αγοριών (γ) Το ποδόσφαιρο ως ένα ουδέτερο φύλου άθλημα (δ) Οι έμφυλοι ρόλοι μπορεί να μην γίνονται αντιληπτοί ως τέτοιοι (ε) Έμφυλες νόρμες και στερεότυπα ως περιοριστικοί παράγοντες συμμετοχής στο ποδόσφαιρο. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προέκυψε ότι έμφυλες νόρμες και στερεότυπα μπορεί να λειτουργήσουν περιοριστικά για τη συμμετοχή κοριτσιών στο ποδόσφαιρο και ότι τα κορίτσια βιώνουν πιέσεις συμμόρφωσης με τέτοιες νόρμες, όμως τα κορίτσια που συμμετείχαν στην έρευνα δεν βιώνουν πίεση ρόλου (ασυμβατότητα δηλαδή καθηκόντων μεταξύ του ρόλου της αθλήτριας και έμφυλων ρόλων), ακριβώς γιατί ο τρόπος που ορίζουν τον ρόλο του κοινωνικού φύλου δεν περιέχει ασύμβατα καθήκοντα με τα καθήκοντα της αθλήτριας, η διαπραγμάτευση ρόλων δηλαδή γίνεται μέσα από την διαπραγμάτευση του ίδιου του ρόλου του κοινωνικού φύλου και του πως αυτό ορίζεται και οροθετείται. Επομένως το ποδόσφαιρο μπορεί να ιδωθεί ως πεδίο που λαμβάνουν χώρα επιτελέσεις κατασκευής (doing gender) και ανακατασκευής φύλου (redoing gender) .

Λέξεις κλειδιά: κοινωνικό φύλο, ποδόσφαιρο, αθλητισμός, doing gender, redoing gender

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	iii
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1.1. Ορισμός και διατύπωση του προβλήματος.....	1
1.2. Σκοπός της έρευνας.....	4
1.3. Σημαντικότητα της έρευνας.....	4
1.4. Ερευνητικά Ερωτήματα.....	6
1.5. Οριοθετήσεις και περιορισμοί.....	6
1.6. Διευκρίνιση όρων.....	6
II. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	8
2.1. Συμβολική Αλληλεπίδραση.....	8
2.2. Οι κοινωνικές συναλλαγές ως διαχείριση εντυπώσεων.....	11
2.3. Θεωρία ρόλων και κοινωνική αλληλεπίδραση.....	14
2.4. Σύγκρουση ρόλων και πίεση ρόλου.....	15
2.5. Ασυνέπεια θέσεως και σύγκρουση ρόλου.....	17
2.6. Το φύλο ως κοινωνικός ρόλος.....	19
2.7. Οι έμφυλοι ρόλοι ως οδηγίες κοινωνικής συμπεριφοράς.....	22
2.8. Αθλητισμός και έμφυλοι ρόλοι.....	27
2.9. Αθλητισμός και έμφυλοι ρόλοι σε κορίτσια και νεαρές γυναίκες.....	31
2.10. «Ανδρικά» και «γυναικεία» αθλήματα.....	34
2.11. Ο αθλητισμός στις νεαρές ηλικίες ως πεδίο μαλακής ουσιοκρατίας φύλου.....	38
2.12. Σύνοψη βιβλιογραφικής ανασκόπησης: Το φύλο ως συνεχής διαδικασία ιεράρχησης, ταξινόμησης, επιτέλεσης.....	40
III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	43
3.1. Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας.....	43
3.2. Εμπιστευσιμότητα και καθορισμός αριθμού συμμετεχουσών.....	43
3.3. Συμμετέχουσες.....	46
3.4. Κατασκευή οδηγού συνέντευξης.....	47
3.5. Διαδικασία συλλογής των δεδομένων.....	48
3.6. Διασφάλιση εμπιστευσιμότητας.....	49
3.7. Ανάλυση συνεντεύξεων.....	50
IV. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	51

4.1. Χαρακτηριστικά συμμετεχουσών	51
4.2. Η ενασχόληση των κοριτσιών με το ποδόσφαιρο συνεπάγεται συνολικά μία θετική εμπειρία.....	52
4.3. Στερεότυπα φύλου και έμφυλες νόρμες σε ομάδες αγοριών.	56
4.5. Το ποδόσφαιρο ως ένα ουδέτερο φύλου άθλημα;.....	58
4.6. Οι έμφυλοι ρόλοι μπορεί να μην νοούνται συνειδητά ως τέτοιοι.....	61
4.7. Έμφυλες νόρμες και στερεότυπα ως περιοριστικοί παράγοντες για την ενασχόληση κοριτσιών με το ποδόσφαιρο.....	63
V. ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	66
VI. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	74
VII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	76
VIII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	86

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Ορισμός και διατύπωση του προβλήματος

«*Ταράσσει τοὺς ἀνθρώπους οὐ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν πραγμάτων δόγματα.*» Η ρήση αυτή του Επίκτητου αντανακλά avant la lettre την κεντρική αρχή της συμβολικής αλληλεπίδρασης, ότι τα γεγονότα δεν έχουν μοναδικές, προκαθορισμένες και αντικειμενικές σημασίες, αλλά τις σημασίες που τους αποδίδουν οι άνθρωποι. Σύμφωνα με τη θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης (Blumer, 1969) ερμηνείες που αποδίδουν τα άτομα σε γεγονότα που συμβαίνουν εντός των κοινωνικών πλαισίων, αλλά και ερμηνείες των κοινωνικών πλαισίων είναι διαδικασίες και αποτέλεσμα κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Οι ερμηνείες αυτές παράγουν δράσεις που με τη σειρά τους παράγουν περαιτέρω σημασίες και νοήματα, όλα τα παραπάνω ευρισκόμενα σε μία διαρκή κυκλική διαδικασία (Blumer, 1969).

Ο Erving Goffmann (1959) αναλύει τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις χρησιμοποιώντας τη μεταφορά της θεατρικής σκηνής. Οι κοινωνικά δρώντες, ως ηθοποιοί, φορούν κοστούμια και αλληλεπιδρούν πάνω στην σκηνή με άλλους δρώντες, παρουσία του κοινού που παρακολουθεί και των ανθρώπων του θεάτρου που βρίσκονται εκτός σκηνής. Προϋπόθεση κατά τον Goffmann για μία συνεκτική επιτέλεση είναι ο από κοινού «ορισμός της κατάστασης», ενώ οι δράσεις των κοινωνικά δρώντων καθοδηγούνται από ρόλους, οδηγίες και όρια για το πως οι άνθρωποι πρέπει να συμπεριφερθούν στα κοινωνικά σενάρια (Goffman, 1959). Από τη μια μεριά, οι ρόλοι διευκολύνουν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, καθώς τις κάνουν προβλέψιμες και μειώνουν τον βαθμό αβεβαιότητάς τους. Από την άλλη, όταν τα άτομα δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις των ρόλων, οι ρόλοι δυσχεραίνουν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και κατ' επέκταση την ζωή των ατόμων (Goode 1960). Οι ρόλοι μπορεί να είναι αμφίσημοι ή να δημιουργούν ανομία, να δυσχεραίνεται η πραγματοποίησή τους λόγω έλλειψης πόρων, να προσφέρουν μικρότερη επιβράβευση σε σχέση με τις προσδοκίες των ατόμων ή να είναι υπερβολικά

απαιτητικοί (Komarovsky, 1976). Έτσι, στις κοινωνικές τους αλληλεπιδράσεις, τα άτομα επιτελούν ρόλους και ταυτόχρονα διαπραγματεύονται την επιτέλεσή τους.

Τέτοιες διαπραγματεύσεις είναι δράσεις που αντιτίθενται στις κυρίαρχες επιτελέσεις, διαφορετικοί βαθμοί δέσμευσης ρόλων, αντιθετικές μεταξύ τους δράσεις ή αντιθέσεις μεταξύ δράσεων και πιστεύω, συμμόρφωση χωρίς αξιακή δέσμευση ή το αντίθετο, καθώς και σύγκρουση μεταξύ αξιών, ιδεωδών και καθηκόντων ρόλου του ατόμου (Goode, 1960).

Το κοινωνικό φύλο είναι κοινωνικός ρόλος που αποδίδεται στα άτομα βάσει του βιολογικού τους φύλου (Levesque 2011). Στο πλαίσιο της θεωρίας της κοινωνικής αλληλεπίδρασης είναι κεντρική η αρχή της ενέργειας του ατόμου (human agency), ενώ οι ενέργειες του ατόμου δεν μπορούν να γίνουν κατανοητές παρά μόνο εξετάζοντας την αλληλεπίδραση ατόμου και κοινωνίας (Reynolds, Larry T & Herman-Kinney, 2003) και η χρήση της λέξης «αποδίδεται» γίνεται υπό αυτή τη θεώρηση. Το κοινωνικό φύλο είναι επιτέλεση (οι ρόλοι που παίζουν τα άτομα στη σκηνή και στα παρασκήνια), είναι διαδικασία (οι αλληλεπιδράσεις των ατόμων) και το προϊόν της διαδικασίας (νοήματα και κανόνες που προκύπτουν από τις αλληλεπιδράσεις αυτές), είναι ταξινόμηση σε κατηγορίες (ανδρικό/γυναικείο) και ενίοτε ιεράρχηση (όπως «τα αγόρια είναι καλύτερα από τα κορίτσια»).

Δεδομένου ότι η επιτέλεση των ρόλων συχνά δεν ορίζεται από αυστηρές κανονιστικές διατάξεις, ακόμη και σε μία δυαδική θεώρηση του κοινωνικού φύλου, δεν υπάρχει πάντα συμφωνία σχετικά με την ταξινόμηση των ρόλων του κοινωνικού φύλου, σχετικά δηλαδή με το τι είναι ανδρικό και τι γυναικείο και επομένως δεν υπάρχει μία ρητορική φύλου αλλά πολλές. Οι κυρίαρχες ρητορικές στα επιμέρους κοινωνικά συστήματα αντανακλούν γενικά της κυρίαρχες ρητορικές του γενικότερου κοινωνικού πλαισίου, μπορεί όμως να έρχονται σε αντίθεση με αυτές ή να διαφέρουν ως προς το βαθμό που τις υποστηρίζουν. Ο αθλητισμός ξεκίνησε ως ένα πεδίο αυστηρά ανδρικό και παρέμεινε έτσι για αιώνες, ενώ ήταν μόλις στα μέσα του 18^{ου} αιώνα όταν γυναίκες ξεκίνησαν να συμμετέχουν σε ήπιες φυσικές δραστηριότητες, οπότε και σταδιακά ξεκίνησε η εξέλιξη ορισμένων «γυναικείων αθλημάτων» και αργότερα η συμμετοχή των

γυναικών σε «ανδρικά αθλήματα» (Chinurum, Lucas, & O'Neill 2014; Padma Prakash 1990).

Σύμφωνα με τους παραδοσιακούς έμφυλους ρόλους, ο αθλητισμός θεωρείται κατεξοχήν ανδρικό πεδίο, αλλά και πεδίο που διαμορφώνει το τι θεωρείται ανδρικό (Gagnon, 1974; Hartley, 1970; Stein & Hoffman 1978)¹. Το ποδόσφαιρο είναι ένα κατά κανόνα ανδροκρατούμενο σπορ (άνδρες θεατές και παίκτες), που στο πλαίσιο κυρίαρχων έμφυλων ρόλων και ρητορικών θεωρείται κατεξοχήν ανδρικό άθλημα (Bromberger 2015). Ο χαρακτηρισμός «ανδρικό άθλημα» μπορεί να αναφέρεται στον τρόπο του παιχνιδιού (κατάλληλο για άνδρες), στο γεγονός ότι παίζουν κυρίως άνδρες (ανδροκρατούμενο) ή και στα δύο (το παιχνίδι είναι ανδρικό και ως εκ τούτου παίζεται από άνδρες, αλλά και αντίθετα, το παιχνίδι χαρακτηρίζεται ανδρικό επειδή παίζεται από άνδρες).

Επομένως, αν ο αθλητικός ρόλος περιέχει επιτελέσεις που θεωρούνται ανδρικές, η συμμετοχή γυναικών σε ένα θεωρούμενο ως ανδρικό άθλημα, αποτελεί ασυμφωνία μεταξύ του «αθλητικού ρόλου» και του «γυναικείου ρόλου». Ταυτόχρονα η συμμετοχή αυτή είναι μία διαπραγμάτευση ρόλου καθώς αμφισβητεί την αρχική θεώρηση των επιτελέσεων αυτών ως ανδρικές, άρα και την ασυμφωνία μεταξύ ρόλων. Αν λοιπόν το φύλο είναι οι επιτελέσεις που το διαμορφώνουν διαρκώς, τότε το ποδόσφαιρο είναι ένα κοινωνικό καθεστώς κατασκευής φύλου (doing gender) («τα κορίτσια δεν παίζουν ποδόσφαιρο») αλλά και δυνητικά ανακατασκευής και αναίρεσης φύλου (redoing gender, undoing gender) (κορίτσια που παίζουν ποδόσφαιρο).

¹ Σημειώνεται, ότι η χρήση της λέξης «παραδοσιακός» χρησιμοποιείται χωρίς να ορίζεται με αυστηρό χρονολογικό τρόπο. Δεν υπάρχει ένα χρονικό σημείο ή ακόμη και μία χρονική περίοδος αυστηρά ορισμένη που η παράδοση αλλάζει σε νεωτερικότητα, αν και υπάρχουν χρονικά ορόσημα που ορίζονται ως ορόσημα μετάβασης. Στις Η.Π.Α. παραδείγματος χάριν παραδοσιακοί έμφυλοι ρόλοι θεωρούνται οι κυρίαρχοι στον δημόσιο λόγο μέχρι και τη δεκαετία του '60, όταν και ξεκίνησε στους ακαδημαϊκούς κύκλους η αποδόμησή τους (Levant, 2011).

Τίθεται λοιπόν το ερώτημα πως γυναίκες και κορίτσια που παίζουν ποδόσφαιρο αντιλαμβάνονται τους έμφυλους ρόλους στο πλαίσιο του αθλητισμού γενικά και ειδικότερα του ποδοσφαίρου, πως βιώνουν τυχόν πιέσεις ρόλου και πώς διαπραγματεύονται τους ρόλους, μέσα από επιτελέσεις και ερμηνείες που δίνουν στις επιτελέσεις αυτές.

Η έρευνα πάνω στο κοινωνικό φύλο και τον αθλητισμό είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη και συνεχώς εξελισσόμενη. Υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός αγγλόφωνων ερευνών που αφορούν τη συμμετοχή γυναικών και νεαρών κοριτσιών στον αθλητισμό (οι έρευνες αφορούν κυρίως τις Η.Π.Α. και Ευρώπη), όπως και ένας σημαντικός αριθμός ερευνών σχετικών με ζητήματα κοινωνικού φύλου και το ποδόσφαιρο, ένα μέρος των οποίων αφορά ειδικά τη συμμετοχή γυναικών και νεαρών κοριτσιών. (Ένα πολύ μικρό αλλά ενδεικτικό μέρος της βιβλιογραφίας αυτής παρουσιάζεται στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που ακολουθεί). Στην ελληνική κοινωνία η έρευνα πάνω σε ζητήματα κοινωνικού φύλου και αθλητισμού είναι ιδιαίτερα περιορισμένη, ενώ μέχρι τη στιγμή συγγραφής της παρούσας εργασίας δεν υπήρχαν έρευνες σχετικές με τα αυτά τα χαρακτηριστικά συμμετεχουσών (κορίτσια εφηβικής ηλικίας) που να αφορούν το συγκεκριμένο άθλημα (ποδόσφαιρο) και οι οποίες να εξετάζουν ζητήματα κοινωνικού φύλου όπως αυτά γίνονται αντιληπτά από τις ίδιες τις συμμετέχουσες.

1.2. Σκοπός της έρευνας

Βάσει των παραπάνω, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει (α) πώς, στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ποδόσφαιρο, κορίτσια εφηβικής ηλικίας αντιλαμβάνονται έμφυλους ρόλους, νόρμες και στερεότυπα και (β) πώς συμμετέχουν σε διαδικασίες διαπραγμάτευσης ρόλων, μέσα από τις οποίες επαναπροσδιορίζονται έμφυλοι ρόλοι και επιτελέσεις.

1.3. Σημαντικότητα της έρευνας

Σύμφωνα με τις αρχές του κοινωνικού επικοιδομητισμού, η κατασκευή νοήματος συμβαίνει μέσα από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και αυτό που

κατασκευάζεται ως πραγματικότητα γίνεται πραγματικότητα. Η παρούσα εργασία αποσκοπεί να διερευνήσει όψεις της πραγματικότητας, όπως αυτή κατασκευάζεται από τις ίδιες τις συμμετέχουσες στην έρευνα. Πρόκειται για ερμηνεία που με τη σειρά της κατασκευάζει πραγματικότητα και όχι για αντικειμενική καταγραφή μίας πραγματικότητας, έστω και κατασκευασμένης.

Η εργασία επικεντρώνεται στη μελέτη του θέματος της ανάληψης και επιτέλεσης έμφυλων ρόλων στον αθλητισμό γενικά και στο ποδόσφαιρο ειδικότερα, χρησιμοποιώντας την οπτική και τις εμπειρίες κοριτσιών ηλικίας 12-18 ετών (τάξεις Γυμνασίου και Λυκείου) που παίζουν ποδόσφαιρο ερασιτεχνικά σε τοπικές ομάδες. Αρχικά τίθεται το ερώτημα πως τα κορίτσια αντιλαμβάνονται το ρόλο της αθλήτριας, σε σχέση με έμφυλους ρόλους, είτε πρόκειται για ρόλους με τους οποίους δεσμεύονται αξιακά και συναισθηματικά, είτε όχι. Ειδικότερα, η εργασία προσπαθεί να εστιάσει στις εμπειρίες των ίδιων των κοριτσιών ώστε να κατανοήσει εάν βιώνουν πίεση ρόλου και εάν συμβαίνει αυτό τι είδους πίεση είναι αυτή (π.χ. αμφισημία, σύγκρουση ρόλων, υπερφόρτωση) καθώς και πως αναπτύσσουν στρατηγικές ώστε να μειώσουν τέτοιες πιέσεις ρόλων. Μέσω των παραπάνω αναζητήσεων η παρούσα εργασία παράγει γνώση η οποία ερμηνεύει το υπό μελέτη φαινόμενο.

Είναι αποδεκτό ότι η γνώση είναι ένα αυτοποιητικό σύστημα που παράγει τον εαυτό του, σε μία συνεχή διαδικασία παραγωγής, όπου το πεδίο γνώσης διευρύνεται και ταυτόχρονα παραμένει άπειρο. Ο σκοπός της γνώσης είναι η ίδια η γνώση και η σπουδαιότητα της παραγόμενης γνώσης μπορεί να έγκειται στο ίδιο το γεγονός ότι παράγεται. Δεν χρειάζεται επομένως η έρευνα να έχει κάποια άμεση, πρακτική εφαρμογή, ώστε να αποκτήσει σημαντικότητα- εκτός και αν ορίσουμε ως κριτήριο σημαντικότητας την εφαρμοσιμότητά της (π.χ. χρήση των αποτελεσμάτων από αθλητικούς συλλόγους). Ένα επιπλέον κριτήριο σημαντικότητας που μπορεί να εφαρμοστεί είναι ότι δεν υπάρχουν αντίστοιχες έρευνες για το συγκεκριμένο θέμα στην Ελλάδα. Ωστόσο, ακόμη και αν υπήρχαν, αυτό δεν θα αναιρούσε τη διαδικασία της έρευνας ως πεδίου γνώσης, ούτε θα την έκανε λιγότερο ή περισσότερο σημαντική.

1.4. Ερευνητικά Ερωτήματα

- Πώς μπορούν έμφυλες νόρμες και στερεότυπα να λειτουργήσουν περιοριστικά για την συμμετοχή κοριτσιών στο ποδόσφαιρο;
- Βιώνουν πιέσεις ρόλου τα κορίτσια που παίζουν ποδόσφαιρο;
- Ποιες στρατηγικές διαπραγμάτευσης ρόλων αναπτύσσουν τα κορίτσια εφηβικής ηλικίας που παίζουν ποδόσφαιρο ;
- Μπορεί να ιδωθεί το ποδόσφαιρο ως πεδίο ταυτόχρονης κατασκευής και ανακατασκευής των έμφυλων ρόλων για τα κορίτσια εφηβικής ηλικίας;

1.5. Οριοθετήσεις και περιορισμοί

Η έρευνα αναφέρεται σε μικρό αριθμό συνεντεύξεων, σε κορίτσια ηλικίας 12-16 ετών, με κοινό πολιτισμικό υπόβαθρο. Δεν έχει σκοπό και ούτε μπορεί να γενικεύσει τα αποτελέσματα, ακόμη και αν πρόκειται για παρόμοιες, ομοιογενείς ομάδες.

1.6. Διευκρίνιση όρων

- **Κοινωνικός ρόλος** : Σύνολο συμπεριφορών που αναμένονται από ένα άτομο που κατέχει μία συγκεκριμένη θέση ή εκτελεί συγκεκριμένη λειτουργία σε κοινωνικό πλαίσιο (APA Dictionary of Psychology, 2022).
- **Πίεση ρόλου** : Μία κατάσταση κατά την οποία οι απαιτήσεις που σχετίζονται με έναν ρόλο, δημιουργούν αρνητικά συναισθήματα στο άτομο (Goode 1960).
- **Διαπραγμάτευση ρόλου** : Στρατηγικές που ακολουθούν τα άτομα προκειμένου να επαναπροσδιορίσουν τα καθήκοντα ενός ρόλου και να μειώσουν τυχόν πιέσεις ρόλου που βιώνουν (Komarovsky, 1976).

- **Κατασκευή (doing gender) και (ανα)κατασκευή (redoing gender, undoing gender) κοινωνικού φύλου** : Αν οι κοινωνικοί ρόλοι είναι σενάρια για τον τρόπο επιτέλεσης των κοινωνικών συναλλαγών, αλλά και οι ίδιες οι επιτελέσεις (αφού τα σενάρια αποτελούν οδηγίες επιτελέσεων που με τη σειρά τους βασίζονται σε προηγούμενες επιτελέσεις), τότε κάθε επιτέλεση κοινωνικού φύλου αναπαράγει το κοινωνικό φύλο (αναπαράγει σενάρια κοινωνικής συμπεριφοράς) αλλά και δυνάμει το ανακατασκευάζει («ξαναγράφει» σενάρια)(Jurik and Siemsen 2009; West and Zimmerman 1987, 2009).

II. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1. Συμβολική Αλληλεπίδραση

Ο κοινωνικός εποικοδομητισμός (ή κονστρουκτιβισμός) είναι ένας όρος-«ομπρέλα» που περιγράφει μακρο-κοινωνιολογικές θεωρίες και θεωρίες επικοινωνίας, που δίνουν έμφαση στην από κοινού κοινωνική κατασκευή και αντίληψη της πραγματικότητας (Galbin 2014). Βάσει των αρχών του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, τα γεγονότα που συμβαίνουν, δεν έχουν a priori νοήματα, αλλά τα νοήματά τους κατασκευάζονται από κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Αντίστοιχα, αντικείμενα ή/και σύμβολα δεν έχουν a priori σημασίες, αλλά αποκτούν κοινωνικώς κατασκευασμένες σημασίες. Τα άτομα λειτουργούν ως κόμβοι ευρύτερων δικτύων, και είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ των κόμβων, και όχι οι μεμονωμένοι κόμβοι, που παράγουν διαρκώς αυτό που τα άτομα αντιλαμβάνονται ως κοινωνική πραγματικότητα.

Οι θεωρίες κοινωνικού κονστρουκτιβισμού μπορεί να θεωρηθεί ότι καταλαμβάνουν τα δύο άκρα ενός συνεχούς, όπου ο *ισχυρός κονστρουκτιβισμός* θεωρεί ότι όλη η γνώση παράγεται εντός των κοινωνιών μέσα από κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, ενώ ο *ασθενής κονστρουκτιβισμός*, θεωρεί ότι ένα μέρος της πραγματικότητας υπάρχει αντικειμενικά «εκεί έξω» και οι άνθρωποι κατασκευάζουν τις ζωές τους, γύρω από την πραγματικότητα αυτή (Amineh & Asl 2015). Βάσει του ασθενούς κονστρουκτιβισμού, τα «κοινωνικά γεγονότα» εξαρτώνται χρονικά, οντολογικά, λογικά, από «ισχυρά γεγονότα» (brute facts) που υπάρχουν «εκεί έξω» (Searle , 1995). Παράδειγμα ισχυρού γεγονότος, είναι τα σωματίδια ύλης, από τα οποία κατασκευάζεται το χρήμα, οι λειτουργίες του οποίου είναι κοινωνικά γεγονότα (Searle , 1995).

Σε μικρο-κοινωνικό επίπεδο, σύμφωνα με τη θεωρία της (κοινωνικής) διάδρασης ή αλληλεπίδρασης (interactionism), η κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων είναι προϊόν και διαδικασία κοινωνικών αλληλεπιδράσεων (Baumeister & Twenge 2001). Τα άτομα αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, επικοινωνώντας μέσα από την γλώσσα και τα σύμβολα, κατασκευάζουν συμβολικούς κόσμους,

οι οποίοι με τη σειρά τους διαμορφώνουν τις συμπεριφορές των ατόμων (West & Turner , 2018). Οι Thomas και Znaniecki στο βιβλίο *The Polish Peasant in Europe and America (1918-1920)* ανέπτυξαν την έννοια του ορισμού ή ερμηνεύματος της κατάστασης» (definition of the situation), κεντρική αρχή της συμβολικής αλληλεπίδρασης (Scott & Marshall , 2015). Σύμφωνα με αυτήν, οι άνθρωποι κατασκευάζουν ερμηνείες περί των κοινωνικών καταστάσεων και οι ερμηνείες που δίνουν είναι πραγματικές γιατί η κοινωνική πραγματικότητα είναι αυτή ακριβώς η διαδικασία κατασκευής και όχι κάτι που υπάρχει αντικειμενικά ως μία κατάσταση. Σύμφωνα με την αρχή που είναι γνωστή και ως «θεώρημα Thomas» *«Αν οι άνθρωποι ορίζουν τις καταστάσεις ως αληθείς, αυτές είναι αληθείς ως προς τις συνέπειές τους»* (Bakker 2007) Η ερμηνεία της κοινωνικής πραγματικότητας επιβεβαιώνει την κοινωνική πραγματικότητα, σε ένα είδος αυτοεκπληρούμενης προφητείας.

Ο Blumer (1969) εισήγαγε τον όρο «συμβολική αλληλεπίδραση» και αναφέρεται σε τέσσερις βασικές αρχές στις οποίες αυτή βασίζεται :

1. Οι άνθρωποι αναπτύσσουν συμπεριφορές απέναντι στα πράγματα σύμφωνα με τον *τρόπο που ερμηνεύουν τα πράγματα.*
2. Οι ερμηνείες αυτές προκύπτουν *από την αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων.*
3. Οι ερμηνείες συμβαίνουν σε ένα *δεδομένο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο* στο οποίο φυσικά και κοινωνικά αντικείμενα (άτομα), όπως και καταστάσεις ταξινομούνται και ερμηνεύονται βάσει υποκειμενικών ερμηνειών.
4. Οι ερμηνείες μεταβάλλονται μέσα από *συνεχείς ερμηνευτικές διαδικασίες.*

Η Lindsey χρησιμοποιεί τον όρο «σφάλμα τέλους» (end point fallacy) για να επισημάνει τη συνεχή ροή των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, όπου νέα νοήματα παράγουν νέες δράσεις και vice versa, σε έναν αέναο κύκλο (Lindsey, 2015). Έτσι, η συμπεριφορά των ατόμων εντός των κοινωνικών πλαισίων, δεν είναι σταθερή και αυστηρώς ορισμένη, αλλά ελαστική και διαρκώς διαπραγματεύσιμη με τους βαθμούς ελαστικότητάς της να ποικίλλουν. Για την ερμηνεία επομένως της κοινωνικής συμπεριφοράς των ατόμων, κεντρικό ρόλο παίζουν υποκειμενικές αντιλήψεις, όπως αντιλήψεις για τον εαυτό, τους άλλους, το πλαίσιο της

διάδρασης (Stryker 2001) Οι αντιλήψεις αυτές διαμορφώνουν τον τρόπο διάδρασης, αλλά και διαμορφώνονται από αυτόν.

Ειδικότερα, αντιλήψεις περί του εαυτού, των διαστάσεων ή των συνθετικών του, περί της σταθερότητας ή μεταβλητότητάς του, του πώς εκφάνσεις του εαυτού μεταβάλλονται βάσει των κοινωνικών πλαισίων, περί αλληλεπιδραστικών και συμβολικών διαδικασιών που λειτουργούν ως τρόποι άμυνας του εαυτού, περί διαδικασιών ταξινόμησης και κατηγοριοποίησης, στιγματισμού, απόκλισης, είναι σημεία- κλειδιά για την ερμηνεία των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων (Stryker 2001).

Η προσέγγιση της συμβολικής αλληλεπίδρασης ξεφεύγει από δομικές θεωρήσεις της κοινωνίας ως δομή και λειτουργία που έξωθεν περιορίζει και ορίζει τα άτομα, στη θεώρηση του ατόμου ως φορέα δράσης που λειτουργεί καθοριστικά για την δημιουργία του κοινωνικού του κόσμου (Carter & Fuller 2016). Στο πλαίσιο της θεωρίας, έννοιες όπως το άτομο, η κοινωνία, ο εαυτός, οι άλλοι, υπάρχουν και μπορούν να γίνουν πλήρως κατανοητές όχι μεμονωμένα αλλά μέσα από την αλληλεπίδρασή τους (Reynolds, Larry T & Herman-Kinney, 2003)

Στην παρούσα εργασία η συμβολική αλληλεπίδραση χρησιμοποιείται ως η θεωρία υπό το πρίσμα της οποίας ερμηνεύεται η κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων. Η μέθοδος που ακολουθείται είναι πρωτίστως «εκ της θεωρίας καθοδηγούμενη» (theory-driven ή theory first ή theory generation). Ειδικότερα, η εργασία ξεκινάει από μία a priori θεωρία και ακολουθώντας τον παραγωγικό συλλογισμό, μέσα από την ανάλυση των δεδομένων, προσπαθεί να ελέγξει, να επιβεβαιώσει, να διαψεύσει ή να επεκτείνει τη θεωρία (Meyer & Ward 2014). Οι προκείμενες προτάσεις πάνω στις οποίες βασίζονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν, είναι αρχές και θέσεις κοινωνικών θεωριών, οι οποίες αποτελούν έναν τρόπο θέασης των πραγμάτων και μία προσπάθεια ερμηνείας του κοινωνικού περιβάλλοντος και όχι «απτές» και «αντικειμενικές» κατά τον ίδιο τρόπο που είναι οι αρχές της ανθρώπινης φυσιολογίας ή η κίνηση των μετεωριτών (τουλάχιστον αν δεχθούμε την επιστημονική τους εξήγηση και όχι κάποια μεταφυσική). Μία κοινωνική θεωρία είναι ένας φακός μέσα από τον οποίον

εστιάζει κανείς στα κοινωνικά φαινόμενα και ο φακός ο οποίος επιλέγεται, αλλάζει και τον τρόπο θέασης. Αυτό είναι εγγενές χαρακτηριστικό των κοινωνικών θεωριών, αλλά όχι εγγενής αδυναμία, εκτός και αν θεωρήσουμε ότι υπάρχει μία απτή κοινωνική πραγματικότητα ή ότι την πραγματικότητα αυτή πρέπει να την ορίσουμε και να την οριοθετήσουμε.

Τα κοινωνικά φαινόμενα δεν είναι μετρήσιμα με προκαθορισμένα μέτρα και σταθμά. Για παράδειγμα, παρόλο που όλοι θα συμφωνήσουν ότι η αγάπη είναι ένα συναίσθημα που υπάρχει, δεν υπάρχει διεθνές «αγαπόμετρο» για να μετρηθεί η αγάπη ως παράγοντας επηρεασμού των κοινωνικών φαινομένων. Ο Popper (1968) άλλωστε λέει:

«...Πιστεύω ότι οι ανακαλύψεις μας καθοδηγούνται από τη θεωρία, σε αυτές όπως και σε άλλες περιπτώσεις, αντί για το ότι οι θεωρίες είναι το αποτέλεσμα των ανακαλύψεων μας, «λόγω παρατήρησης»- γιατί η ίδια η παρατήρηση τείνει να καθοδηγείται από τη θεωρία...» (σ.158)

Υπάρχει λοιπόν το εξής φαινομενικά παράδοξο: από τη μία πλευρά η παρούσα εργασία χρησιμοποιεί θεωρίες ως θεμέλια πάνω στα οποία προσπαθεί να εδραιώσει τα ευρήματα της έρευνας και της συλλογιστικής της, από την άλλη αναγνωρίζει ότι οι θεωρίες αυτές δεν εδράζονται σε μία αντικειμενική, απτή θεώρηση του κόσμου. Η παρούσα εργασία δείχνει και επιχειρεί να ερευνήσει και να αποδείξει, αλλά αναγνωρίζει ταυτόχρονα ότι η αρχή της απόδειξης δεν εδράζεται πουθενά, παρά μόνο στην ίδια τη διαδικασία της θεώρησης.

2.2.Οι κοινωνικές συναλλαγές ως διαχείριση εντυπώσεων

Ο Erving Goffman στο επιδραστικό του έργο «The Presentation of Self in Everyday Life» (Η παρουσίαση του Εαυτού στην Καθημερινή Ζωή) (1959) παρομοιάζει τις κοινωνικές συναλλαγές τις πραγματικής ζωής ως θεατρικές επιτελέσεις (οι οποίες μιμούνται κοινωνικές συναλλαγές τις πραγματικής ζωής). Όπως στο θέατρο, έτσι και στην πραγματική ζωή, υπάρχει η σκηνή, στην οποία οι δρώντες (actors= δρώντες αλλά και ηθοποιοί), παρουσιάζονται μπροστά σε κοινό (θεατές, τους άλλους ηθοποιούς) και αλληλεπιδρούν βάσει σεναρίων (scripts) και ρόλων, και τα παρασκήνια, στα οποία μπορεί να προετοιμάζονται για την

επιτέλεση ή να δρουν εκτός ρόλου. Τα σενάρια δράσης είναι οδηγίες και περιορισμοί για το πως πρέπει να φέρεται κανείς και μπορεί να έχουν διαβαθμισμένο βαθμό αυστηρότητας. Τέτοια σενάρια είναι παραδείγματος χάριν η τελετουργία ενός γάμου ή το φλερτ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Οι κοινωνικά δρώντες μέσα από την εμφάνισή τους (τα «κοστούμια») και τον τρόπο που δρουν (ο «ρόλος»), προσπαθούν να διαχειριστούν την εικόνα του εαυτού τους, όπως τη βλέπουν οι ίδιοι και όπως επιθυμούν να τη βλέπουν (και πιστεύουν ότι θα τη βλέπουν) οι άλλοι άνθρωποι.

Η διαχείριση της εικόνας του εαυτού βασίζεται σε πληροφορίες, που τα άτομα αποκτούν διαρκώς μέσα από τις κοινωνικές συναλλαγές, αλλά και σε υποθέσεις που κάνουν τα άτομα σχετικά με το «τι σκέφτονται οι άλλοι» -που βασίζονται σε προηγούμενες πληροφορίες και κοινωνικές συναλλαγές. Τα άτομα δρουν με τρόπους που επηρεάζουν τα σενάρια, οι ρόλοι, τα κοστούμια, η αλληλεπίδραση με άλλους δρώντες και το κοινό. Η αυτενέργεια του ατόμου περιορίζεται και καθορίζεται από τις κοινωνικές δομές και το εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο, όπως διαφορετικοί ηθοποιοί μπορούν να ερμηνεύουν τον ίδιο ρόλο με διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση, να βασίζονται σε ένα αυστηρά προκαθορισμένο σενάριο ή σε πιο γενικές οδηγίες επιτέλεσης.

Ειδικότερα, ο Goffmann (1959) χρησιμοποιεί τον όρο «social establishment» (establishment σημαίνει καθεστώς αλλά και εγκατάσταση) για να αναφερθεί σε μέρη τα οποία λειτουργούν με συγκεκριμένες δομές και λειτουργίες. Κατά κανόνα, αλλά όχι πάντα, εντός του κοινωνικού καθεστώτος δίνεται έμφαση στην συμφωνία και υποβαθμίζονται τυχόν διαφωνίες. Ένα κοινωνικό καθεστώς μπορεί να αναλυθεί υπό τέσσερις διαφορετικές προοπτικές : την δομική (οριζόντια και κάθετη οργάνωση, κοινωνικές σχέσεις), την «τεχνική» (αποδοτικότητα ως προς τους σκοπούς του), την «πολιτική» (ποιες δράσεις μπορούν να απαιτήσουν τα άτομα ή ομάδες ατόμων από άλλα άτομα ή άλλες ομάδες καθώς και μηχανισμοί ελέγχου) και τέλος την «πολιτισμική» που αναφέρεται σε ηθικές αξίες που επηρεάζουν τη λειτουργία του καθεστώτος, όπως ήθη, έθιμα, μόδες, γούστα, σκοπούς, μέσα και κανονιστικές διατάξεις επί των μέσων. Κάθε τέτοια προοπτική συνδέεται με τις υπόλοιπες και γεγονότα που συμβαίνουν μπορούν να αναλυθούν

υπό το πρίσμα διαφόρων πρακτικών, ενώ το πρίσμα που κάθε φορά επιλέγεται δίνει τη δική του προτεραιότητα και τάξη στα γεγονότα. Η δραματουργική προσέγγιση προτείνεται από τον Goffmann ως μία επιπλέον προοπτική που μπορεί να αναλυθεί σε συνέργεια με τις υπόλοιπες και η οποία σχετίζεται με ζητήματα διαχείρισης εντυπώσεων. Σχετικά με την δραματουργική και πολιτισμική προοπτική, οι οποίες αποτελούν και τις κύριες προοπτικές υπό τις οποίες γίνεται η ανάλυση της παρούσας εργασίας, ο Goffmann (1959) λέει:

« Η πολιτισμική και δραματουργική προοπτική διασταυρώνονται πιο καθαρά στη διατήρηση των ηθικών αρχών. Οι πολιτισμικές αξίες ενός καθεστώτος καθορίζουν με ακρίβεια πως οι συμμετέχοντες νιώθουν για διάφορα ζητήματα, και την ίδια στιγμή καθιερώνουν ένα πλαίσιο εμφανίσεων, οι οποίες πρέπει να διατηρηθούν, είτε υπάρχει αυτό το αίσθημα, είτε όχι.» (σ.241-242).

Στα κοινωνικά καθεστάτα, υπάρχει συνήθως το παρασκήνιο, στο οποίο η πρόσβαση είναι περιορισμένη και η σκηνή, επί της οποίας λαμβάνουν χώρα επισήμως οι επιτελέσεις. Βασική αρχή της θεωρίας του Goffmann είναι η συναίνεση περί της «ορισμού της κατάστασης», χωρίς την οποία οι επιτελέσεις των κοινωνικά δρώντων χάνουν τη συνοχή τους. Αν και η συμφωνία επί της ερμηνείας της κατάστασης είναι προϋπόθεση για μία συνεκτική επιτέλεση, αυτό δεν συμβαίνει πάντα, αφού υπάρχουν γεγονότα, όπως χειρονομίες και faux pas (ατοπήματα) που μπορεί να διαρρηγνύουν αυτή την συμφωνία. Όταν το άτομο ακουσίως ή εκουσίως, δράσει με κάποιο τρόπο που φαίνεται να διακόπτει την συμφωνία περί του τι χρήζει η περίσταση, τότε οι συνέπειες μπορούν να αφορούν τρία επίπεδα αφαίρεσης, αυτά που ο Goffmann ονομάζει «προσωπικότητα», «αλληλεπίδραση» και «κοινωνική δομή». Η προσωπικότητα αναφέρεται στον τρόπο που το άτομο βλέπει τον εαυτό του. Η εικόνα περί του εαυτού πλάθεται μέσα από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και όταν τα άτομα δρουν ακουσίως ή εκουσίως με τρόπο που θεωρούν ότι δεν είναι πρέπων για τις κοινωνικές περιστάσεις, μπορεί να νιώσουν αρνητικά συναισθήματα (όπως αμηχανία, δυσφορία, ντροπή, ταπείνωση). Η αλληλεπίδραση αναφέρεται στον τρόπο που

δύο μέρη αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, αφορά ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ δύο μερών και επεξεργασία των πληροφοριών η οποία βασίζεται σε προηγούμενες πληροφορίες και πληροφορίες που προέρχονται από το ίδιο το πλαίσιο. Όταν η ανταλλαγή αυτή γίνεται με κάποιον τρόπο που τα μέρη νιώθουν ότι δεν ταιριάζει με την κατάσταση, δημιουργείται αμηχανία- τα μέρη δεν γνωρίζουν πως να συμπεριφερθούν ή/και νιώθουν ότι πρέπει να αναθεωρήσουν τη στάση τους. Η κοινωνική δομή αναφέρεται στην εικόνα που έχει το κοινό για τους τελεστές ως εκπροσώπους της ομάδας τους και του κοινωνικού καθεστώτος στο οποίο δρουν. Το κοινό έχει προσδοκίες για την επιτέλεση και όταν οι προσδοκίες αυτές δεν εκπληρώνονται τίθεται εν αμφιβόλω η θέση του τελεστή αλλά ενδεχομένως και της ομάδας και του καθεστώτος στο οποίο ανήκει. Άλλωστε, η ικανότητα του τελεστή μιας ομάδας να δίνει παραστάσεις, είναι αυτή που τον διαχωρίζει από το κοινό. Τα τρία αυτά επίπεδα αφαίρεσης δεν είναι ανεξάρτητα το ένα από το άλλο αλλά το κάθε ένα διαμορφώνεται και διαμορφώνει τα άλλα δύο.

2.3. Θεωρία ρόλων και κοινωνική αλληλεπίδραση.

Οι κοινωνικοί ρόλοι είναι κοινωνικά ορισμένα μοτίβα συμπεριφοράς που αναμένονται από άτομα που καταλαμβάνουν κάποια κοινωνική θέση ή ανήκουν σε κάποια κοινωνική κατηγορία (Bosak 2018). Αν και οι διάφορες θεωρίες ρόλων μπορεί να διαφέρουν ως προς βασικές έννοιες, είναι γενικά σύμφωνες ως προς την γενικότερη φιλοσοφική τους προσέγγιση και μεθοδολογία (Biddle 1986). Κατά κανόνα, οι περισσότερες εκδοχές της θεωρίας ρόλων, εξηγούν τους κοινωνικούς ρόλους υποθέτοντας ότι τα άτομα έχουν προσδοκίες για τις συμπεριφορά τους και τη συμπεριφορά άλλων ατόμων και αυτές οι προσδοκίες συνδέονται με συμπεριφορές, δηλαδή ρόλους (Biddle 1986). Οι θεωρίες όμως δεν συμφωνούν μεταξύ τους αν οι προσδοκίες μίας κοινωνικής θέσης προηγούνται, έπονται ή εξελίσσονται μαζί με τους ρόλους (Biddle 1986). Η θέση της παρούσας εργασίας είναι ότι οι προσδοκίες δημιουργούν συμπεριφορές που δημιουργούν προσδοκίες, σε μία διαρκή διαδικασία. Οι ρόλοι δεν είναι σταθεροί, αλλά δυναμικώς μεταβαλλόμενοι και μεταβάλλονται καθώς μεταβάλλεται ο τρόπος με

τον οποίον τα άτομα ερμηνεύουν τις κοινωνικές καταστάσεις. Αλλά και διαφορετικές επιτελέσεις των ρόλων οδηγούν σε διαφορετικές ερμηνείες επί των κοινωνικών καταστάσεων. Οι κοινωνικές θέσεις εξάλλου συνδέονται με νόρμες οι οποίες συνεπάγονται μία σειρά καθηκόντων. Οι ρόλοι δεν ορίζονται με μονοδιάστατο τρόπο από τις νόρμες των κοινωνικών θέσεων, αλλά οι νόρμες είναι ένας σημαντικός παράγοντας διαμόρφωσης των ρόλων. Οι ρόλοι διαμορφώνονται επίσης μέσα από τα πιστεύω των ατόμων, τις συμπεριφορές τους και τις απαιτήσεις της εκάστοτε κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Biddle 1986).

2.4 Σύγκρουση ρόλων και πίεση ρόλου

Σύγκρουση ρόλων συμβαίνει όταν το άτομο καταλαμβάνει μία κοινωνική θέση και η θέση αυτή συνεπάγεται καθήκοντα που έρχονται σε αντίθεση με καθήκοντα ή προσδοκίες που προκύπτουν είτε από την ίδια την θέση (σύγκρουση εντός του ρόλου) είτε από άλλες κοινωνικές θέσεις (σύγκρουση μεταξύ των ρόλων) (Herman & Gyllstrom 1977; Macionis & Geber, 2010) Η έννοια της «πίεσης ρόλου» (role strain) είναι συναφής με την σύγκρουση ρόλων, αν και δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ ερευνητών σχετικά με το πως ορίζονται και διαχωρίζονται οι δύο παραπάνω έννοιες. Παραδείγματος χάριν ορισμένοι ερευνητές θεωρούν ότι την πίεση ρόλων είναι απόρροια της σύγκρουσης ρόλων και της υπερφόρτωσης ρόλων (Creary & Gordon 2016), ενώ άλλοι θεωρούν την σύγκρουση ρόλων ως μία έκφανση της πίεσης ρόλου (Komarovsky, 1976).

Ορισμένοι θεωρητικοί δίνουν έμφαση στη δομική διάσταση της σύγκρουσης ρόλων (ότι δηλαδή είναι οι κοινωνικές δομές που δημιουργούν την σύγκρουση ρόλου, ανεξαρτήτως των ατόμων που πραγματώνουν τους ρόλους), ενώ θεωρίες που βασίζονται στην κοινωνική αλληλεπίδραση δίνουν έμφαση στην εμπειρία του ατόμου και όχι μόνο στις κοινωνικές δομές (Stryker & Macke 1978). Ο Goode (1960) ορίζει την πίεση ρόλου ως μία κατάσταση κατά την οποία οι απαιτήσεις που σχετίζονται με έναν ρόλο, δημιουργούν αρνητικά συναισθήματα και δυσφορία στο άτομο, σε αυτό που βιώνουν δηλαδή τα άτομα εξαιτίας της σύγκρουσης ρόλων. Αυτή είναι και η έννοια με την οποία ο όρος «πίεση ρόλων»

χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία. Η Komarovsky (1976) αναφέρεται σε έξι λειτουργίες ρόλων μέσα από τις οποίες προκύπτει πίεση ρόλου: 1) αμφισημία ή ανομία στα καθήκοντα του ρόλου 2) ρόλοι που οδηγούν σε διαταραχή της συμφωνίας μεταξύ όψεων της προσωπικότητας και κοινωνικού ρόλου 3) έλλειψη πόρων για την επιτέλεση του ρόλου 4) μικρότερη επιβράβευση και χαμηλές απολαβές 5) ασυμβατότητα μεταξύ απαιτήσεων του ρόλου και 6) υπερβολικές απαιτήσεις του ρόλου. Η πίεση ρόλου κάνει τα άτομα να δυσκολεύονται να αποδώσουν ή να αποδίδουν λιγότερο ή να αισθάνονται ότι οι απολαβές που προκύπτουν από τον ρόλο, είναι χαμηλότερες σε σχέση με τις απαιτήσεις συμμόρφωσης σε αυτόν (Newcomer, 1976). Ειδικότερα, ο Goode (1960) αναφέρεται σε διάφορα δεδομένα από την κοινωνική ζωή των ατόμων, που δείχνουν πως τα άτομα, εξαιτίας της πίεσης ρόλων, βρίσκονται σε μία συνεχή κατάσταση διαπραγμάτευσης (των ρόλων) :

1. Δεν δέχονται όλοι τις υποτιθέμενα βασικές αξίες μίας κοινωνίας
2. Τα άτομα έχουν διαφορετικούς βαθμούς συναισθηματικής δέσμευσης όσον αφορά τις διάφορες αξίες
3. Η δέσμευση αυτή εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως κοινωνική τάξη, ηλικία, φύλο, γεωγραφική περιοχή, επάγγελμα
4. Ακόμα και όταν τα άτομα εμφανίζονται να αποδέχονται κάποια αξία, ορισμένα μπορεί να έχουν υποβόσκουσα αφοσίωση σε διαφορετικές ή αντίθετες αξίες.
5. Η συμμόρφωση με κανονιστικές οδηγίες δεν συνεπάγεται αυτόματα αξιακή δέσμευση, μπορεί να υπάρχει συμμόρφωση χωρίς αξιακή δέσμευση αλλά και αξιακή δέσμευση χωρίς συμμόρφωση
6. Οι κοινωνικές θέσεις των ατόμων αλλάζουν, μπορεί να αλλάξουν και οι συμπεριφορές τους ή ο αξιακός προσανατολισμός τους
7. Οι αξίες, τα ιδεώδη, τα καθήκοντα ρόλων του ατόμου μπορεί ορισμένες φορές να συγκρούονται.

Χωρίς τη διαπραγμάτευση των ρόλων, η δομή και λειτουργία μίας κοινωνίας θα ήταν σταθερή, όπως και η δομή και λειτουργία των κοινωνικών ρόλων και τα άτομα θα συναινούσαν πλήρως (τουλάχιστον όσον αφορά τον τρόπο δράσης

τους) στις κανονιστικές διατάξεις των ρόλων (Goode 1960). Οι ρόλοι όμως που καλούνται να επιτελέσουν τα άτομα, ειδικά σε κοινωνίες που λειτουργούν μέσα από διάφορα επιμέρους κοινωνικά συστήματα με διάφορους βαθμούς πολυπλοκότητας, δεν είναι αυστηρά καθορισμένοι, ούτε υπάρχουν ρητές κανονιστικές διατάξεις για το πως πρέπει να συμμορφωθεί με αυτές το άτομο. Επίσης οι απαιτήσεις που προκύπτουν από τους διάφορους ρόλους μπορεί να δημιουργούν πίεση ή/ και να είναι απαιτητικοί σε βαθμό που το άτομο να μην μπορεί να τους επιτελέσει ικανοποιητικά (Goode 1960). Έτσι, το άτομο αναπτύσσει μηχανισμούς για να οργανώνει το σύστημα ρόλων, να επιλέγει μεταξύ εναλλακτικών συμπεριφορών και να διαπραγματεύεται για τους ρόλους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, προσπαθώντας να μειώσει τις αρνητικές συνέπειες της πίεσης ρόλων (Goode 1960). Τέτοιοι μηχανισμοί σχετίζονται με μηχανισμούς του Εγώ. Για παράδειγμα, το άτομο αγνοεί την ασυνέπεια, επιλέγει να αγνοήσει καθήκοντα που σχετίζονται με ρόλους εφόσον αυτό επιτρέπεται από το κοινωνικό πλαίσιο, ή περιορίζει τη συμμετοχή του σε ρόλους. Επιπλέον, ενώ η διαπραγμάτευση των ρόλων αφορά μία σχέση κόστους-κέρδους, όπου το άτομο προσπαθεί να μεγιστοποιήσει το κέρδος που προκύπτει από ένα ρόλο (π.χ. θετικά συναισθήματα, αποδοχή από τους άλλους, υλικά αγαθά κλπ.) και να ελαχιστοποιήσει το κόστος (π.χ. αρνητικά συναισθήματα, αξιολόγηση από τους άλλους, δαπάνη χρόνου και προσπάθειας, κλπ.)- συχνά η προσπάθεια αυτή δεν γίνεται συνειδητά και υπολογισμένα, αλλά προκύπτει μέσα από τη συνήθεια. Η παραπάνω διαπραγμάτευση των ρόλων δεν γίνεται στο κενό, αλλά οριοθετείται από το κοινωνικό πλαίσιο: τις γενικές αξίες της κοινωνίας, τις κοινωνικές νόρμες, τα όρια που θέτουν οι ίδιοι οι ρόλοι, τους κανόνες για ανταμοιβή και τιμωρία, την πίεση για συμμόρφωση που προκύπτει από την οικογένεια, τους φίλους.

2.5. Ασυνέπεια θέσεως και σύγκρουση ρόλου

Με τον όρο Στάτους (θέση) αναφερόμαστε σε μία ιδιότητα που κατέχει ένα άτομο, π.χ. «μητέρα», «εργάτης» (Lidsey, 2015). Η ιδιότητα αυτή μπορεί να δείχνει κάποιο είδος σχέσης του ατόμου με άλλα άτομα ή γενικότερα να ταξινομεί το άτομο σε ένα κοινωνικό σύνολο (π.χ. «παιδί», «ηλικιωμένος»). Η ταξινόμηση

μπορεί να γίνεται σε κάποια αξιολογική κλίμακα ή όχι. Στάτους που με κάποιον τρόπο ιεραρχούνται δημιουργούν κοινωνική διαστρωμάτωση (π.χ. ανωτερη κάστα-κατώτερη κάστα). Σημειώνεται ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των κοινωνικών επιστημόνων σχετικά με το πως ορίζονται οι κοινωνικοί ρόλοι, όπως και οι σχετικές έννοιες της κοινωνικής θέσης και του κοινωνικού στάτους (Wassermann & Faust, 2012).

Η ασυνέπεια θέσης (status inconsistency) προϋποθέτει ότι υπάρχει ένα σύστημα κοινωνικής διαστρωμάτωσης, στο οποίο εφαρμόζονται διαφορετικές ιεραρχίες και πολλαπλά κριτήρια και προκύπτει όταν ένα άτομο καταλαμβάνει διαφορετικές θέσεις στις ιεραρχίες αυτές (Stryker & Macke 1978). Σε ένα σύστημα στο οποίο τα μαύρα άτομα καταλαμβάνουν χαμηλότερες θέσεις μίας ιεραρχίας (βάσει φαινοτύπου) οι γυναίκες χαμηλότερες (βάσει φύλου) και οι αθλητές υψηλότερες (βάσει εισοδημάτων ή/και κύρους), παράδειγμα ασυνέπειας θέσης είναι η περίπτωση μιας μαύρης αθλήτριας. Η αρχή ότι οι κοινωνικές δομές είναι ασυνεπείς, ως προς τα καθήκοντα που συνεπάγονται για το άτομο και τις προσδοκίες που δημιουργούν, υπάρχει εξάλλου σε πολλές κοινωνιολογικές θεωρίες (βλ. ενδεικτικά θεωρίες των Marx, Weber, Durkheim, Thomas, Linton) (Herman & Gyllstrom, 1977).

Οι Stryker και Macke (1978), όπως και σε άλλοι κοινωνιολόγοι, θεωρούν ότι υπάρχει ρητή σύνδεση μεταξύ δομικών ασυνεπειών (μακροσκοπική θεώρηση) και σύγκρουσης ρόλων (μικροσκοπική θεώρηση), η οποία δεν εξηγείται μόνο από δομικές ή κανονιστικές ασυνέπειες, αλλά μέσα από την σύνδεση της με την συμπεριφορά του ατόμου. Ειδικότερα, θεωρούν την κοινωνική δομή ως κάτι που ταυτόχρονα διευκολύνει αλλά και εμποδίζει την κοινωνική αλληλεπίδραση, ως κάτι που φέρνει κοντά τα άτομα αλλά ταυτόχρονα τα διαχωρίζει και τα απομακρύνει. Για τους Stryker και Macke, αν οι ασυνέπειες θέσης και η σύγκρουση ρόλων ενεργοποιούνται τελικά ή όχι, σημαντικό ρόλο παίζουν οι δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε αυτές, αλλά και ο τρόπος που οι κοινωνικά δρώντες τις ερμηνεύουν. Η ενεργοποίηση αυτή εκδηλώνεται μέσα από τη συμπεριφορά των κοινωνικά δρώντων και κατ' επέκταση μέσα από ατομικές και κοινωνικές συνέπειες που αυτή έχει. Επομένως, κυρίαρχος συνδετικός κρίκος

μεταξύ κοινωνικής δομής και συμπεριφοράς, είναι η δομή του εαυτού, αυτή νομιμοποιεί τις κοινωνικές επιταγές και προσδοκίες, τις ταξινομεί, τις αξιολογεί και τις ιεραρχεί. Λέγοντας «δομή του εαυτού» (έχουν επίσης χρησιμοποιηθεί οι όροι «οργάνωση του εαυτού» ή «πολυπλοκότητα του εαυτού» ή «σαφήνεια περί της αυτοαντίληψης») αναφερόμαστε στους τρόπους με τους οποίους οργανώνεται η γνώση περί του εαυτού (Storpa et al. 2010).

Ωστόσο, αν η ασυνέπεια θέσης μπορεί να παρατηρηθεί βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, τίθεται το ερώτημα αν τα άτομα τη βιώνουν ως τέτοια, αν δηλαδή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ αντικειμενικών κριτηρίων και της «υποκειμενικώς» ενεργοποιημένης ασυνέπειας θέσης. Ενδεικτικά, στην έρευνά τους οι Blocker και Riedesel (1978) δεν βρήκαν τέτοια συσχέτιση, ενώ από την ίδια έρευνα δεν προέκυψε ότι η (εξωτερικώς ή εσωτερικώς παρατηρούμενη) ασυνέπεια θέσης αποτελούσε παράγοντα που συσχετιζόταν με παραμέτρους μέτρησης κοινωνικής συμμετοχής, αν και η υποκειμενική ασυνέπεια θέσης συσχετιζόταν με συναισθήματα έλλειψης ισχύος (powerlessness, «ανισχυρότητα»). Επομένως η από κοινού χρήση εννοιών περί υποκειμενικής και αντικειμενικής ασυνέπειας θέσης, πρέπει να γίνεται με προσοχή και να λαμβάνει υπόψιν της μεθοδολογικά προβλήματα που είναι καλά τεκμηριωμένα αλλά συχνά αγνοούνται.

2.6. Το φύλο ως κοινωνικός ρόλος

Οι κοινωνικοί ρόλοι είναι περιγραφές για το πως συμπεριφέρονται τα άτομα και οδηγίες για το πως πρέπει να συμπεριφέρονται. Το κοινωνικό φύλο είναι ένας σύνολο οδηγιών και περιγραφών που αποδίδεται στα άτομα βάσει το βιολογικού τους φύλου. Οι περισσότερες κοινωνίες αναγνωρίζουν δύο κοινωνικά φύλα (gender), (άνδρα-γυναίκα), ενώ ορισμένες μπορεί να αναγνωρίζουν περισσότερα (Herdt , 1994). Στην παρούσα εργασία, αναφέρομαι σε άνδρες/ γυναίκες, υιοθετώντας τον συνήθη διαχωρισμό του κοινωνικού φύλου, ο οποίος βασίζεται στο βιολογικό φύλο, αν και άτομα μπορεί να μην υιοθετούν δυαδικές ταυτότητες κοινωνικού φύλου. Μέχρι και τη δεκαετία του '80, η κυρίαρχη ακαδημαϊκή άποψη, όπως και η κυρίαρχη άποψη στον δημόσιο λόγο σήμερα, έβλεπε την αρρενωπότητα ως εγγενή, ουσιώδη και οικουμενική έκφραση της βιολογικής

αρρενωπότητας (Levant 2011). Σύμφωνα με το Πρότυπο Κατασκευής Ταυτότητας Κοινωνικού Ρόλου (Social Role Identity Paradigm), (χρησιμοποιήθηκε κυρίως μεταξύ 1930-1980), οι άνθρωποι έχουν μία εγγενή ανάγκη να σχηματίσουν ταυτότητες ρόλων οι οποίες είναι σύμφωνες με το κοινωνικό τους φύλο και η βέλτιστη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους εξαρτάται από το πώς αναπτύσσουν τις έμφυλες κοινωνικές τους ταυτότητες (Levant 2011). Το Πρότυπο Πίεσης Ρόλου Κοινωνικού Φύλου (Gender Role Strain Paradigm, GRSP), όπως προτάθηκε από τον Pleck το 1980, αποκλίνει από την ουσιοκρατική θεώρηση του SRID, διαχωρίζει μεταξύ φύλου και κοινωνικού φύλου και βλέπει την αρρενωπότητα (και τη θηλυκότητα) ως κοινωνικό ρόλο και ως επιτέλεση (Pleck 1995). Οι βιολογικές διαφορές μεταξύ φύλων είναι αναμφισβήτητες, η αρρενωπότητα και η θηλυκότητα όμως δεν οφείλονται αποκλειστικά στις εγγενείς βιολογικές διαφορές, αλλά είναι κοινωνικές και ψυχολογικές κατασκευές που επηρεάζονται από βιολογικούς, κοινωνικούς και ψυχολογικούς παράγοντες (Levant 2011).

Τα στερεότυπα φύλου αναφέρονται σε συγκεκριμένες ιδιότητες που αποδίδονται στα άτομα βάσει του φύλου τους, («τα αγόρια είναι ζωηρά»), οι οποίες μπορεί να είναι θετικές ή αρνητικές, να αγνοούν την εντός της ομάδας ετερογένεια και υπερβάλουν ως προς τις μεταξύ των ομάδων διαφορές (Brown & Stone 2016). Δύο άτομα που καταλαμβάνουν την ίδια θέση σε μία δεδομένη κοινωνική κατάσταση, μπορεί να αναμένεται να συμπεριφερθούν διαφορετικά βάσει του φύλου τους ή η ίδια η συμπεριφορά να αξιολογείται διαφορετικά, βάσει φύλου. Ένας άνδρας παραδείγματος χάριν μπορεί να αναμένεται να συμπεριφερθεί επιθετικά σε κάποιο άθλημα, ενώ μία γυναίκα όχι, ακόμη και αν πρόκειται για το ίδιο άθλημα. Στερεότυπα και νόρμες για τα φύλα συνιστούν τις ιδεολογίες φύλου. Οι κυρίαρχες ιδεολογίες φύλου διαμορφώνονται μέσα από κυρίαρχες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις αλλά και τις διαμορφώνουν. Το κοινωνικό φύλο δεν είναι μόνο μία θέση, μία ταξινόμηση, αλλά η διαδικασία ταξινόμησης και επιτέλεσής του, οι οποία συμβαίνει μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση. Στην θεώρηση αρρενωπότητας με όρους ταυτότητας/ στοιχείων προσωπικότητας, η αποκαλούμενη «παραδοσιακή αρρενωπότητα» θεωρείται ως

ένα σύνολο χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, ενώ στην θεώρηση με όρους ιδεολογίας/νόρμας, η «παραδοσιακή αρρενωπότητα» θεωρείται ως ιδεολογία περί κατάλληλων χαρακτηριστικών για το φύλο (Thompson & Pleck 1970). Οι παραπάνω συγγραφείς αναφέρονται στην αρρενωπότητα, αλλά ο ίδιος διαχωρισμός ισχύει και για την «παραδοσιακή θηλυκότητα».

Για να δώσουν έμφαση στην επιτελεστική διάσταση του κοινωνικού φύλου, οι West και Zimmerman εισήγαγαν τον όρο «doing gender» (1987) και η Judith Butler την «έμφυλη επιτελεστικότητα» (gender performativity) (Butler, 1990). Ο Goffman χρησιμοποίησε τον όρο «επίδειξη φύλου» (gender display) (Goffman, 1976). Σύμφωνα με τον Goffman (1976), οι άνθρωποι υποθέτουν ότι οι άνθρωποι έχουν μία «ουσιώδη φύση», η οποία γίνεται εμφανής μέσα από «φυσικά εκφραζόμενα σημάδια». Μία από αυτές τις ουσιώδεις φύσεις που οι άνθρωποι υποθέτουν για άλλους, είναι η θηλυκότητα ή η αρρενωπότητα, η οποία είναι εύκολο να αποδοθεί καταρχάς στα άτομα, γιατί το βιολογικό τους φύλο είναι γενικά εμφανές. Καθώς οι άνθρωποι φέρονται στα πλαίσια των κοινωνικών περιστάσεων με προκαθορισμένα, εύκολα αναγνωρίσιμα σενάρια (scripts), τα επαναλαμβανόμενα αυτά σενάρια θεωρείται ότι επιβεβαιώνουν την «ουσιώδη φύση τους», γιατί συμβαίνουν (Goffman, 1976). Για τον Goffman (1987) η επίδειξη φύλου εξαρτάται από το γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο και δεν συμβαίνει σε κάθε κοινωνική αλληλεπίδραση. Οι West και Zimmerman υποστηρίζουν ότι πράγματι, η επιτέλεση του φύλου διαφέρει ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο, γι' αυτό και αλλάζει διαχρονικά και από τόπο σε τόπο, όμως η τοποθέτηση του Goffman (1987), περί έμφυλων κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, αμβλύνει την επίδραση του παράγοντα φύλο, ο οποίος υπάρχει σε κάθε κοινωνική αλληλεπίδραση.

Σύμφωνα με την Lindsey (2015), το κοινωνικό φύλο είναι βασικό συστατικό του τρόπου με τον οποίον οργανώνεται η δημόσια ζωή και ένας αυξανόμενος αριθμός ερευνών δείχνουν ότι όλες οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και οι δομές εντός των οποίων αυτές συμβαίνουν, επηρεάζονται κατά κάποιο τρόπο από το κοινωνικό φύλο. Η τοποθέτηση αυτή δεν βρίσκει σύμφωνους όλους τους ερευνητές ακόμη και αν αυτοί συμφωνούν ότι υπάρχει ανισότητα μεταξύ των

φύλων. Η Deutch (2007) σημειώνει ότι όλες οι έμφυλες επιτελέσεις δεν ενισχύουν/ διατηρούν την έμφυλη ανισότητα. Ορισμένοι ερευνητές, δίνοντας έμφαση στην ατομική αυτενέργεια, τονίζουν ότι το φύλο είναι επιτέλεση, αλλά κάθε έμφυλη επιτέλεση δεν «φτιάχνει φύλο». Ορισμένες επιτελέσεις «αναιρούν το φύλο» (undoing gender) ή «ξαναφτιάχνουν το φύλο» (redoing gender) (Connell, 2010; Deutsch 2007). Παράδειγμα τέτοιας επιτέλεσης είναι όταν ένα άτομο ντύνεται με τρόπο που θεωρείται από την κυρίαρχη ιδεολογία ακατάλληλος για το φύλο του. Άλλοι ερευνητές αναφέρονται στο ρόλο που παίζει το σώμα (φαινότυπος, βιολογικό φύλο²) στον τρόπο που οι άνθρωποι κάνουν κρίσεις για το φύλο, πέρα από τις δράσεις των ατόμων αυτές καθαυτές (Jurik & Siemsen, 2009), στον τρόπο δηλαδή που οι άνθρωποι ταξινομούν σε ένα δυαδικό σύστημα ταξινόμησης, άτομα που στερεοτυπικά δεν έχουν την εμφάνιση που έχουν άτομα του βιολογικού τους φύλου. Οι West και Zimmerman ωστόσο διευκρινίζουν ότι με τον όρο «doing gender» δεν αναιρούν, ούτε κρύβουν την αυτενέργεια των ατόμων. Τα άτομα εξακολουθούν να δρουν, ωστόσο, στο πλαίσιο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, οι πράξεις τους αξιολογούνται, ρητά ή υπόρηχτα, τα άτομα «λογοδοτούν». Το φύλο μπορεί να «ξαναφτιάχεται» αλλά όχι να «αναιρείται» (West & Zimmerman, 2009). Η επιτέλεση του φύλου μεταβάλλεται, οι ίδιες πράξεις δεν αξιολογούνται κατά τον ίδιο τρόπο σε όλα τα κοινωνικά πλαίσια, το κοινωνικό φύλο ως ταξινόμηση και διαδικασία μεταβάλλεται, αλλά δεν αναιρείται.

2.7. Οι έμφυλοι ρόλοι ως οδηγίες κοινωνικής συμπεριφοράς

Οι έμφυλοι ρόλοι δεν ορίζονται μέσα από αυστηρές, θεσμοθετημένες κανονιστικές διατάξεις, τουλάχιστον στις σύγχρονες δυτικού τύπου κοινωνίες. Εντός μίας κοινωνίας, δεν υπάρχει ένα και μοναδικό πρότυπο αρρενωπότητας/ θηλυκότητας, ούτε η ιδεολογία περί αρρενωπότητας/ θηλυκότητας είναι

² Το βιολογικό φύλο καθορίζεται από τους γεννητικούς αδένες του αναπαραγωγικού συστήματος και είναι είτε θηλυκό είτε αρσενικό, ενώ υπάρχουν άτομα που έχουν και τους δύο τύπους αδένων (ερμαφρόδιτα άτομα) (De Loof 2018). Ωστόσο έχουν προταθεί και διαφορετικοί τρόποι καθορισμού του βιολογικού φύλου (π.χ. (Arnold 2012)

αδιαφοροποίητη, ακόμη και αν πρόκειται για την κυρίαρχη ιδεολογία. Τα πρότυπα περί αρρενωπότητας και θηλυκότητας μπορεί να επηρεάζονται από παράγοντες όπως η κοινωνική τάξη, η φυλή³, οι εθνικότητες, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, τα στάδια ζωής, η γεωγραφική περιοχή, ο βαθμός σωματικής ικανότητας (disability status), η ιστορική εποχή (Levant 2011; Levant et al. 2003, 2007) Ωστόσο, αυτό δεν αναιρεί ότι οι έμφυλοι ρόλοι, ως σύνολα οδηγιών και περιγραφών, υπάρχουν, ακόμη και αν δεν υπάρχει καθολικά αποδεκτός τρόπος να οριστούν αυστηρά τα σύνολα αυτά, ούτε καθολικά αποδεκτή κλίμακα μέτρησής τους- καθότι πρόκειται για κοινωνικές κατασκευές και όχι για αντικειμενικά, απτά σύνολα του φυσικού κόσμου.

Για την μέτρηση των έμφυλων ιδεολογιών έχουν προταθεί διάφορες κλίμακες π.χ. στην ανασκόπηση των Thomson και Pleck (1995) αναλύονται 11 κλίμακες μέτρησης ιδεολογιών αρρενωπότητας. Οι κλίμακες αυτές μετρούν και ταυτόχρονα ορίζουν τις ιδεολογίες που μετρούν. Η Κλίμακα Αρρενωπότητας Brannon (Brannon & Juni 1984) που ήταν η πρώτη κλίμακα που κατασκευάστηκε για να μετρήσει την «παραδοσιακή ιδεολογία αρρενωπότητας» στις Η.Π.Α., αναγνώρισε ως χαρακτηριστικά της ιδεολογίας αυτής οι άνδρες α) δεν πρέπει να κάνουν γυναικεία πράγματα, β) πρέπει να προσπαθούν να είναι επιτυχείς, γ) να αναζητούν την περιπέτεια και το ρίσκο, ακόμη και αποδεχόμενοι την βία, δ) να μην δείχνουν ποτέ αδυναμία. Είναι χαρακτηριστικό ότι ένδειξη αρρενωπότητας θεωρείται η συμμόρφωση με αυτό που θεωρείται αρρενωπότητα (π.χ. «οι άνδρες δεν πρέπει να κάνουν γυναικεία πράγματα»), υπάρχει δηλαδή ένας κυκλικός τρόπος σκέψης όπου η ίδια διαδικασία νομιμοποιεί τα στάνταρ της αξιολόγησής της.

Διάφορες κλίμακες έχουν επίσης αναπτυχθεί για τη μέτρηση «ιδεολογιών θηλυκότητας», όπως η Femininity Ideology Scale (Richmond et al. 2015), η Adolescent Feminity Ideology Scale (Tolman & Porche 2000) Conformity to

³ Η φυλή νοείται ως κοινωνική κατασκευή, ως ομάδα ατόμων, μπορεί να θεωρείται ομάδα εξαιτίας χαρακτηριστικών του φαινοτύπου, είναι όμως πλέον καλά τεκμηριωμένο ότι η έννοια της φυλής δεν έχει βιολογική βάση (Yudell et al. 2016).

Femininity Norms Inventory (Mahalik et al. 2005) κ.ά. Χαρακτηριστικό των κυρίαρχων έμφυλων ιδεολογιών είναι ότι οι άνδρες θεωρούνται το «δυνατό φύλο» και οι γυναίκες το «αδύναμο φύλο». Σαφώς ο παράγοντας φύλο επηρεάζει τη σωματική δύναμη, όπως και άλλες βιολογικές παραμέτρους. Ωστόσο, οι έμφυλοι ρόλοι είναι κοινωνικές κατασκευές που επεκτείνονται σε κάθε είδους ισχύ, πέρα της σωματικής. Τα στερεότυπα δεν αφορούν μόνο διαβαθμίσεις μίας ιδιότητας (π.χ. οι άνδρες είναι πιο δυνατοί από τις γυναίκες) αλλά δίπολα αντιθέσεων όπως δύναμη-αδυναμία. Παραδείγματος χάριν, παραδοσιακές έμφυλες νόρμες προτάσσουν ότι παρουσία ενός άνδρα και μίας γυναίκας, είναι ο άνδρας που πρέπει να ανοίξει την πόρτα, γεγονός που συμβαίνει όχι επειδή η γυναίκα αδυνατεί πραγματικά να ανοίξει μία πόρτα, αλλά γιατί η γυναίκα ως αδύναμο φύλο οφείλει να συμπεριφέρεται αδύναμα ενώ ο άνδρας ως δυνατό φύλο δυναμικά. Η αρρενωπότητα συνδέεται με την δύναμη, κατ' επέκταση με την επίδειξη δύναμης, με τη σύγκρουση για την ανάδειξη του δυνατού, με την επιθετικότητα, ενώ η θηλυκότητα με την αδυναμία.

Σύμφωνα με παραδοσιακές έμφυλες νόρμες, η δύναμη των ανδρών και η αδυναμία των γυναικών, αντικατοπτρίζονται στα συναισθήματα που βιώνουν και στην έκφραση των συναισθημάτων τους («οι άνδρες δεν κλαίνε»). Οι γυναίκες θεωρούνται «συναισθηματικές» και «συμπνετικές» ενώ οι άνδρες «λογικοί». Τα στερεότυπα μπορεί να είναι ασυνεπή. Για παράδειγμα, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, άνδρες που δολοφονούν τις συντρόφους τους διαπράττουν «εγκλήματα πάθους», παρόλο που οι άνδρες είναι λογικοί, ενώ γυναίκες που δολοφονούν τους συντρόφους τους, είναι ψυχρές υπολογίστριες που χειραγωγούν, παρόλο που οι γυναίκες είναι συναισθηματικές (Collins, 2014). Οι άνδρες δεν κλαίνε, επειδή δεν είναι συναισθηματικοί, αλλά μπορεί να θυμώνουν και να οργίζονται, παρόλο που ο θυμός και η οργή είναι επίσης συναισθήματα. Από την άλλη, οι άνδρες μπορεί να κλάψουν αν η ομάδα τους χάσει τον τελικό του Κυπέλλου, χωρίς αυτό να αναιρεί τον αρρενωπό χαρακτήρα του ανταγωνισμού, της σύγκρουσης, του πάθους για τη νίκη, της αδερφοσύνης.

Η δράση και η ενεργητικότητα θεωρούνται αρρενωπές ιδιότητες ενώ η παθητικότητα, η απουσία δράσης, θηλυκές. Ο δημόσιος χώρος, διαχρονικά και

σχεδόν καθολικά, ανήκει στους άνδρες, στα περισσότερα κοινωνικά συστήματα (π.χ. διοίκηση, δικανικό, αθλητισμός, κλπ.) το μεγαλύτερο μέρος της εξουσίας κατέχουν άνδρες. Τα άτομα που δρουν είναι συχνότερα δρώντες παρά δρούσες. Οι γυναίκες στερεοτυπικά θεωρούνται κατάλληλες για την ανατροφή των παιδιών και τη φροντίδα του σπιτιού· ενώ όταν δρουν αυτό αφορά δραστηριότητες που σχετίζονται με την φροντίδα των άλλων και τον ιδιωτικό χώρο. Είναι χαρακτηριστικό ότι παραδοσιακά αμιγώς γυναικεία επαγγέλματα όπως νηπιαγωγοί, βρεφοκόμοι, νοσοκόμες, σχετίζονται με τη φροντίδα/ ανατροφή.

Δεν είναι μόνο ο τρόπος συμπεριφοράς αλλά και η εμφάνιση των σωμάτων στο δημόσιο χώρο που πρέπει να υπακούει σε έμφυλες νόρμες. Αν και νόρμες υπάρχουν και για τα δύο φύλα, είναι το γυναικείο σώμα που κατά κανόνα εποπτεύεται, είτε με κανόνες που θέτουν περιορισμούς ως προς την ορατότητά του (π.χ. η μπούρκα (burqa) είναι ένα ρούχο που καλύπτει όλο το γυναικείο σώμα ώστε η γυναίκα να είναι ουσιαστικά άορατη στον δημόσιο χώρο), είτε με κανόνες για το πως αυτό οφείλει να είναι ορατό. Στις δυτικές κοινωνίες, η κυρίαρχη εικόνα γυναικείου σώματος, που προβάλλεται από τα μέσα κάθε είδους, είναι αυτή του αδύνατου σώματος, όχι μυώδους, με συγκεκριμένες αναλογίες (π.χ. λεπτή μέση) και απουσία, φυσιολογικών κατά τ' άλλα χαρακτηριστικών, που θεωρούνται αποκλίσεις από το πρότυπο και «ατέλειες», όπως κυτταρίτιδα, σημάδια στο δέρμα κ.α. Η εικόνα αυτή του ντελικάτου σώματος είναι σύμφωνη με την εικόνα της γυναίκας ως αδύναμο φύλο, αλλά και ως αντικείμενο της όρασης, της οποίας η εμφάνιση πρέπει να πληροί αισθητικά κριτήρια. Το αδύνατο αυτό ιδεώδες εξάλλου οδηγεί σε μη ρεαλιστικές απεικονίσεις γυναικείων σωμάτων, όπως αυτές της κούκλας Μπάρμπι, ή σωμάτων επεξεργασμένων με προγράμματα επεξεργασίας εικόνων. Αυτή η διαρκής εποπτεία του γυναικείου σώματος, αντικατοπτρίζεται και στο ότι στα μέσα, οι γυναίκες εμφανίζονται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τους άνδρες, να εποπτεύουν και να ελέγχουν το σωματικό τους βάρος (Silverstein et al. 1986).

Στις σύγχρονες κοινωνίες δυτικού τύπου τουλάχιστον, οι γυναίκες επεμβαίνουν περισσότερο στην εμφάνιση τους, είτε με πρακτικές τροποποίησης (body modifications), όπως χτενίσματα και αλλαγή χρώματος μαλλιών, μακιγιάζ,

piercing, αφαίρεση τριχοφυΐας σώματος, πλαστικές χειρουργικές επεμβάσεις, δίαιτες για απώλεια βάρους, είτε με αξεσουάρ σώματος (body supplements), και ρούχα. Ρούχα με την ίδια χρηστική αξία μπορεί να χωρίζονται σε ανδρικά και γυναικεία (ανδρικά και γυναικεία πουκάμισα) ή συγκεκριμένα ρούχα, υποδήματα και αξεσουάρ, να θεωρούνται μόνο γυναικεία. Γυναικεία ρούχα μπορεί να θεωρούνται «σεξι» ή «προκλητικά», γυναίκες που φοράνε συγκεκριμένα ρούχα μπορεί να θεωρείται ότι χρησιμοποιούν το ντύσιμό τους «εκφράσουν τη σεξουαλικότητά τους» (Lennon et al. 2017) (αντίστοιχα δεν υπάρχει έρευνα που απευθύνεται σε γυναίκες και η οποία να θέτει το ερώτημα αν άνδρες χρησιμοποιούν το ντύσιμό τους ως έκφραση σεξουαλικότητας).

Οι άνδρες είναι φορείς της δράσης, αλλά και φορείς του βλέμματος. Στον μυθοπλαστικό κόσμο των εικαστικών τεχνών και της λογοτεχνίας, η απεικόνιση του κόσμου και των γυναικών ειδικότερα, γίνεται κατά κανόνα από την οπτική γωνία ετεροφυλόφιλων ανδρών (Korsmeyer & Weiser, 2021). Μιλώντας για τις κινηματογραφικές αφηγήσεις η Mulvey (1989) αναφέρει ότι στις γυναίκες αποδίδεται ο παθητικός ρόλος του αντικειμένου της όρασης, ενώ οι άνδρες αναλαμβάνουν τον ρόλο του δρώντος υποκειμένου που βλέπει. Αυτή η κυριαρχία του ανδρικού βλέμματος αντικατοπτρίζει ανισότητες στην κοινωνική και πολιτική εξουσία μεταξύ ανδρών και γυναικών και λειτουργεί όχι μόνο ως προϊόν αλλά και ως διαδικασία παραγωγής έμφυλων ρόλων, μέσα από την προβολή προτύπων (Mulvey, 1989). Πρόκειται άλλωστε για νομιμοποίηση δια της διαδικασίας⁴, όπου αυτό που νομιμοποιεί το κυρίαρχο status quo, είναι η ίδια η διαδικασία παραγωγής του, ως νόμιμο και κυρίαρχο. Η κυριαρχία του ανδρικού βλέμματος επεκτείνεται σε κάθε μυθοπλαστική και μη μυθοπλαστική αφήγηση και σε όλα τα μέσα (Wood 2013). Ειδήσεις για φόνους οικείων συντρόφων (Smith, 2012), για γυναίκες σε θέσεις εξουσίας (Thomas et al. 2021), αφηγήσεις σε βιντεοπαιχνίδια (Drenten, Harrison, & Pendarvis 2019), διαφημίσεις προϊόντων (Lafky et al.

⁴Όρος του Niklas Luhmann για τη διαδικασία παραγωγής αποφάσεων δικαιοδοτικών και διοικητικών αρχών, καθώς και αποφάσεων στο πλαίσιο εκλογικής ή κοινοβουλευτικής διαδικασίας (Luhmann, 1999).

1996), αθλητικές αφηγήσεις (Godoy-Pressland 2016), διέρχονται μέσα από το πρίσμα των έμφυλων ρόλων, αναπαράγοντας και παράγοντάς τους.

2.8. Αθλητισμός και έμφυλοι ρόλοι

Για τις γυναίκες, αρχικά ο αθλητισμός θεωρούνταν ασύμβατος με τη «γυναικεία φύση» γεγονός που τις απέκλειε από οποιαδήποτε αθλητική συμμετοχή. Ενδεικτικά, στην Αμερική, οι γυναίκες άρχισαν να παρακολουθούν αθλητικά γεγονότα όπως ιπποδρομίες και μπίτζμπολ, μόλις στα μέσα του 18^{ου} αιώνα και πάντα με την συνοδεία ανδρών (Chinurum et al. 2014). Την ίδια περίπου εποχή γυναίκες συμμετέχουν σε ήπιες φυσικές δραστηριότητες, όπως το πατινάζ, ενώ είναι στο τέλος του 18^{ου} αιώνα που συμμετέχουν για πρώτη φορά σε οργανωμένους αθλητικούς αγώνες, όπως γκολφ, τοξοβολία, κροκέ (Chinurum et al. 2014). Πρόκειται για αθλήματα επιδεξιότητας, χωρίς φυσική επαφή, ήπιας έντασης, στα οποία οι αθλήτριες μπορούσαν να συμμετάσχουν με τα φαρδιά φορέματα της εποχής και χωρίς να ιδρώνουν. Δεν αποτελεί έκπληξη ότι στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, κάθε άθλημα ή συστηματική σωματική δραστηριότητα θεωρείτο μάλλον επιβλαβής παρά ωφέλιμη για την υγεία των γυναικών, ειδικά αυτών της ανώτερης τάξης, που θεωρούνταν μονίμως αδύναμες και εξασθενημένες (Padma Prakash 1990). Αργότερα, οι γυναίκες ενθαρρύνθηκαν να συμμετάσχουν σε κατάλληλες φυσικές δραστηριότητες, γιατί αυτό θα τις βοηθούσε να επιτελέσουν καλύτερα τον ρόλο τους ως μητέρες, επιχείρημα που χρησιμοποιήθηκε τόσο από σουφραζέτες όσο και από ευγονιστές (Padma Prakash 1990).

Το 1896 ο Pierre de Coubertin στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, δήλωνε: *«Οι γυναίκες έχουν έναν και μοναδικό ρόλο και αυτός είναι να δαφνοστεφανώνουν τον νικητή»* (Grayden, 1983). Στους Ολυμπιακούς αγώνες του 1928 συμμετείχαν για πρώτη φορά γυναίκες στο δρόμο των 800μ., ωστόσο το άθλημα απαγορεύτηκε για τα επόμενα 32 χρόνια επειδή θεωρείτο ότι η καταπόνηση για τις γυναίκες ήταν υπερβολική (Padma Prakash 1990). Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, μετά τη συμμετοχή γυναικών σε αθλήματα στίβου όπως ρίψεις και δρόμους ταχυτήτων και αντοχής, αλλά και σε άλλα αθλήματα όπως καταδύσεις και ενόργανη, μέσα της εποχής, αναφέρονταν ειρωνικά σε στοιχεία «αισθητικής», «καλλιτεχνικής αξίας» «δημιουργικής ομορφιάς», «κομψότητας»

(Padma Prakash 1990). Το 1967 μετά την πρώτη επίσημη συμμετοχή αθλήτριας στον Μαραθώνιο της Βοστώνης, η διοργανώτρια αρχή άλλαξε τους κανόνες συμμετοχής, απαγορεύοντας τη συμμετοχή γυναικών σε κάθε αθλητικό γεγονός που συμμετείχαν άνδρες, με τιμωρία ισόβιου αποκλεισμού (O'Neill, 1979). Επιπλέον, ο Πρόεδρος της Αθλητικής Ένωσης Βοστώνης, Will Cloney, που υποστήριζε ότι οι γυναίκες αδυνατούσαν να τρέξουν μαραθώνιο λόγω φυσιολογίας, δήλωσε «[...]αν ήμουν πατέρας της θα της έριχνα καμιά ξυλιά.» (Lady with Desire to Run Crushed the Marathon, 1967). Το 2011, σύμφωνα με τον ενδυματολογικό κώδικα που προσπάθησε να εισάγει η Παγκόσμια Ομοσπονδία Μπάντμιντον, οι γυναίκες έπρεπε να φορούν «φούστες ή φορέματα» ενώ οι άνδρες να είναι «ντυμένοι ευπρεπώς» (Sharp, 2011)⁵. Φαίνεται λοιπόν ότι, αν και η συμμετοχή των γυναικών στον αθλητισμό εξακολουθεί να δυσχεραίνεται από έμφυλες νόρμες, ταυτόχρονα μέσα από τη συμμετοχή γυναικών στον αθλητισμό λαμβάνουν χώρα διαδικασίες διαπραγμάτευσης των ορίων και νορμών, εντέλει των ίδιων των έμφυλων ρόλων.

Ο αθλητισμός είναι ένα πεδίο επιτέλεσης του ανδρικού ρόλου, ένα πεδίο «τελετουργιών ανδρισμού» (Stein & Hoffman 1978), αλλά και ένα πεδίο ταυτόχρονης κατασκευής πρακτικών ανδρικού ρόλου. Η ίδια η αθλητική ικανότητα αποτελεί μέρος της (κυρίαρχης ιδεολογίας) ανδρικής ταυτότητας (Gagnon, 1974; Hartley 1970) Η επιτέλεση έμφυλων ρόλων και του αθλητικού ρόλου, δημιουργεί πίεση ρόλου, τόσο για τους άνδρες, όπως έχει τεκμηριωθεί σε έναν σημαντικό αριθμό ερευνών (Stein & Hoffman 1978), όσο και για τις γυναίκες. Ορισμένοι ερευνητές, χρησιμοποιούν τον όρο *female/ athlete paradox* : μεταξύ των κυρίαρχων έμφυλων ρόλων που πρέπει να επιτελέσουν οι γυναίκες και τον ρόλο τους ως αθλήτριες, υπάρχει μία αντίφαση, φαίνεται παράδοξο μία γυναίκα να είναι ταυτόχρονα γυναίκα και αθλήτρια. Η μυϊκή δύναμη, η επίδειξη δύναμης, ο ανταγωνισμός, η σύγκρουση, η επιθετικότητα, ο θεωρούνται αρρενωπά χαρακτηριστικά και κατά συνέπεια, άλλες σχετικές με την νίκη πτυχές της προσωπικότητας όπως η αποφασιστικότητα (Paechter 2003) και το ομαδικό

⁵ Ο κανονισμός αποσύρθηκε τελικά λόγω διαμαρτυριών

αθλητικό πνεύμα (Chinurum et al. 2014), επίσης θεωρούνται ανδρικά χαρακτηριστικά. Πρόκειται για έναν κυκλικό τρόπο σκέψης, όπου οι γυναίκες δεν συμμετέχουν σε δραστηριότητες γιατί, οι δραστηριότητες αυτές έχουν ανδρικά χαρακτηριστικά (κάτι που δεδομένου ενός δυικού τρόπου διαχωρισμού των ρόλων των φύλων είναι καταρχήν απαγορευτικό), και καθώς δεν συμμετέχουν σε τέτοιες δραστηριότητες, ό,τι χαρακτηρίζει τις δραστηριότητες αυτές, δεν μπορεί παρά να είναι ανδρικό.

Η εικόνα του σώματος που καταπονείται- και η καταπόνηση είναι η πεμπτουσία του αθλητισμού και της προπόνησης, θεωρείται επίσης σύμφωνα με έμφυλους ρόλους εικόνα αρρενωπότητας, αφού οι γυναίκες, καθότι αδύναμες, δεν πρέπει να καταπονούνται σωματικά (με μόνη ίσως εξαίρεση σωματικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τον ρόλο της γυναίκας ως μητέρας ή/και τροφού, όπως είναι η γέννα, οι δουλειές του σπιτιού κλπ.). Οι γυναίκες δεν πρέπει να ιδρώνουν, (Carcamo Vergara, Moreno, & Barrio 2021) να σηκώνουν βάρη, να γογγύζουν (Wilde 2007), ενώ πρέπει να χαμογελούν (Hack 2014). (Kolnes 1995; Krane et al. 2004; Meân & Kassing 2008; Ross & Shnew 2008). Βιολογικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών (όπως μυϊκή ισχύς, μυϊκή δύναμη, ποσοστά λίπους και μυϊκής μάζας, ανθρωπομετρικά χαρακτηριστικά, ορμονικό προφίλ), έχουν χρησιμοποιηθεί εκτεταμένα ως επιχειρήματα κατά της συμμετοχής γυναικών, είτε γενικά σε αθλητικές δραστηριότητες, είτε ειδικότερα στον επαγγελματικό αθλητισμό (Padma Prakash 1990). Οφειλόμενες στο φύλο βιολογικές διαφορές πράγματι ισχύουν, όμως η θέση ότι οι γυναίκες δεν πρέπει να συμμετάσχουν στον αθλητισμό, επειδή έχουν βιολογικό μειονέκτημα σε σχέση με τους άνδρες, είναι μία ηθική θέση, που δεν σχετίζεται με τη βιολογία. Αν ο αθλητισμός εξυπηρετεί ανάγκες του ατόμου, όπως προαγωγή ευρωστίας και υγείας, κοινωνικοποίηση, τότε οι διαφορές μεταξύ ατόμων στην απόδοση, δεν δικαιολογούν τον αποκλεισμό ατόμων. Για την συμμετοχή γυναικών στον αθλητισμό όμως, η ικανοποίηση των αναγκών των δικών τους σωμάτων, δεν ήταν/είναι ικανή συνθήκη. Αναγκαία συνθήκη ήταν η ικανοποίηση αναγκών άλλων σωμάτων: Οι γυναίκες μπορούσαν να συμμετέχουν στον αθλητισμό, αν

αυτό δεν εμπόδιζε τον αναπαραγωγικό τους ρόλο ή τον ρόλο τους ως μητέρες και τροφούς.

Το γυναικείο σώμα εξάλλου, στο πλαίσιο έμφυλων ρόλων, πρέπει να υπακούει σε πρότυπα εξωτερικής εμφάνισης, να υπάρχει όχι τόσο ως σώμα που δρα αλλά ως σώμα που ικανοποιεί το (πρωτίστως ανδρικό) βλέμμα, να πληροί «αισθητικά κριτήρια» και επομένως να ετεροκαθορίζεται από την όραση άλλων (ανδρικών σωμάτων). Παραδείγματος χάριν, στο άθλημα της συγχρονισμένης κολύμβησης, στο οποίο η συμμετοχή ανδρών ιδιαίτερα είναι περιορισμένη και αφορά κυρίως μικτές ομάδες, στο τελετουργικό εισόδου στον αγωνιστικό χώρο, οι αθλήτριες περπατούν με στιλιζαρισμένο τρόπο που θυμίζει μπαλέτο ή θέατρο, είναι επιτηδευμένα χαμογελαστές, φορούν make up, έχουν τα μαλλιά τους ομοιόμορφα και φορούν μαγιά που παραπέμπουν σε θεατρικά κοστούμια. Αυτά τα στοιχεία της επιτέλεσης δεν σχετίζονται με το αγωνιστικό κομμάτι καθαυτό, αλλά με την εμφάνιση των αθλητριών, που είναι σύμφωνη με έμφυλες νόρμες στις οποίες οι γυναίκες πρέπει να συμμορφώνονται με συγκεκριμένα πρότυπα εμφάνισης και να τα επιδεικνύουν. Εξάλλου, αν το γυναικείο σώμα πρέπει να συμμορφώνεται σε συγκεκριμένα πρότυπα, τότε πρέπει και η συμμετοχή στον αθλητισμό να εξυπηρετεί τα πρότυπα αυτά. Στην έρευνα της σχετικά με γυναίκες που συμμετέχουν σε προγράμματα μυϊκής ενδυνάμωσης στο γυμναστήριο, η Dworkin (2002) αναφέρει ότι, συχνά είναι έμφυλα πρότυπα που επηρεάζουν και θέτουν όρια, παρά βιολογικά. Σε ένα είδος αυτοεκπληρούμενης προφητείας, οι γυναίκες αυτές αποφεύγουν να σηκώσουν περισσότερα βάρη, όχι επειδή δεν μπορούν, αλλά επειδή αυτό θα ερχόταν σε αντίθεση με τα πρότυπα θηλυκότητας και τα έμφυλα στερεότυπα ότι οι γυναίκες δεν μπορούν να είναι μυώδεις ή να σηκώνουν βάρη. Εξάλλου, είναι καλά τεκμηριωμένο ότι όταν τα στερεότυπα εσωτερικεύονται και ενεργοποιούνται (όταν κανείς φέρεται δηλαδή όπως υποτιθέμενα προβλέπεται να φέρεται), αυτό μπορεί να επηρεάσει την απόδοση (Schmader, Johns, & Forbes 2008). Ειδικά για τα στερεότυπα φύλου, αυτά επηρεάζουν αρνητικά την απόδοση των γυναικών στον αθλητισμό (Chalabaev et al., 2008, 2013; Martiny et al., 2015; Grabow & Kühn, 2019; Huber et al., 2016; Hutter et al., 2019; Marcén et al., 2020).

Δεδομένων όλων των παραπάνω περιορισμών, αλλά και των δομών και διαδικασιών των λοιπών κοινωνικών συστημάτων, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι ο αθλητισμός παγκοσμίως είναι ένα ανδρικά κυριαρχούμενο σύστημα, όσον αφορά τη συμμετοχή αθλουμένων, αθλητικών παραγόντων, θεατών καθώς και τον τρόπο που αθλητικά γεγονότα μεταδίδονται από τα media (Calabaev 2017).

2.9. Αθλητισμός και έμφυλοι ρόλοι σε κορίτσια και νεαρές γυναίκες

Έρευνες έχουν αναφέρει ότι τα παιδιά μπορεί να μαθαίνουν και να ενστερνίζονται στερεότυπα για το φύλο ακόμη και από την ηλικία των 3 ή 4 ετών (Carcamo Vergara et al. 2021). Στάσεις και πεποιθήσεις παιδιών και εφήβων για τους έμφυλους ρόλους στον αθλητισμό, είτε αυτές διατυπώνονται ρητά είτε άρρητα, φαίνεται να αντανακλούν το γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο. Το κοινωνικοοικονομικό στάτους των ατόμων, το γενικό κοινωνικό στάτους των γυναικών, η ύπαρξη νομοθεσίας που ευνοεί την ισότητα των φύλων, πολιτισμικοί παράγοντες, ο τρόπος ανατροφής των παιδιών στην οικογένεια φαίνεται ότι είναι επιμέρους παράγοντες που επηρεάζουν τις πεποιθήσεις και συμπεριφορές που σχετίζονται με τον αθλητισμό και έμφυλους ρόλους (Cowley et al. 2021; Marcén, Morales, & Sevilla 2020). Τα αποτελέσματα των ερευνών που παρουσιάζονται, δεν μπορούν να γενικευτούν για την ελληνική πραγματικότητα, ωστόσο αφορούν σύγχρονες, καπιταλιστικές και καταναλωτικές κοινωνίες του δυτικού κόσμου, με μεταβλητό μεν, αλλά ισχυρό βαθμό συνάφειας ως προς τη δομή και τη λειτουργία της ελληνικής κοινωνίας. Ειδικά για την Ελλάδα, δεν υπάρχουν έρευνες σχετικές με έμφυλα στερεότυπα και αθλητισμό σε παιδιά και εφήβους.

Στην έρευνα των Lunde και Gattario (2017), σε Σουηδές αθλήτριες ιππασίας ηλικίας 15-20 ετών, οι γυναίκες που συμμετείχαν βρίσκονταν συχνά σε εσωτερική σύγκρουση, ανάμεσα σε αυτό που οι ερευνήτριες ονομάζουν «νοοτροπία της (αθλητικής) επιτέλεσης» που αφορά τον τρόπο που το σώμα δρα (δύναμη, ταχύτητα, ευκινησία) και από την άλλη την «νοοτροπία της εμφάνισης» που υπαγορεύεται από το κοινωνικό φύλο, που αφορά πως το σώμα πρέπει να

δείχνει. Οι ερευνήτριες επισημαίνουν ότι οι δεν υπάρχουν στεγανά μεταξύ των νοοτροπιών αυτών, αλλά συνυπάρχουν και επηρεάζουν η μία την άλλη. Οι γυναίκες έπρεπε να έχουν σώματα σύμφωνα με τις απαιτήσεις των αθλημάτων τους, αυτό όμως έρχονταν σε αντίθεση με τα κυρίαρχα πρότυπα για το γυναικείο σώμα (αδύνατο, χωρίς μυς) (Lunde & Gattario 2017). Ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον της έρευνας των Lunde και Gattario,(2017) ήταν ότι αθλήτριες ανέφεραν να βρίσκονται σε σύγκρουση σχετικά με τον ρόλο του φαγητού ως πηγή ενέργειας από τη μια, και ως πηγή ντροπής από την άλλη, καθώς έπρεπε να τρώνε ποσότητες φαγητού, για να έχουν ενέργεια για το άθλημά τους, τις οποίες όμως θεωρούσαν μεγάλες και σε αντίθεση με το στερεότυπο ότι οι γυναίκες τρώνε μικρές ποσότητες φαγητού.

Κάποιες αθλήτριες προσπαθούσαν να περιορίσουν το φαγητό που τρώνε στο σχολείο ώστε δημοσίως να μην αποκλίνουν από το στερεότυπο .Σε άλλη έρευνα που διεξήχθη στην Αυστραλία σε κορίτσια 13-15 ετών, ορισμένοι από τους λόγους που κορίτσια δήλωσαν ότι αποφεύγουν τον αθλητισμό, ήταν για να μην θεωρηθούν ότι δείχνουν «φουσκωτές» «τούμπανα» «αντροιά» «λεσβίες» ή «αγοροκόριτσα» (Slater & Tiggemann 2011). Η μυϊκή ενδυνάμωση ως κίνητρο για τα αγόρια αλλά αντικίνητρο για τα κορίτσια προκύπτει και από άλλες έρευνες (Casey et al. 2016). Άλλος παράγοντας που οι έρευνες έδειξαν ότι αποδυναμώνει τη συμμετοχή κοριτσιών αλλά ενισχύει τη συμμετοχή αγοριών ήταν ο ανταγωνισμός (Flintoff & Scraton 2001).

Στην συστηματική ανασκόπηση της Corr και συνεργατών της (2019) από 24 ποιοτικές έρευνες από διάφορες χώρες, που αφορούσαν συμμετοχή κοριτσιών 12-18 ετών σε φυσική δραστηριότητα, αναφέρθηκαν διάφοροι παράγοντες που σχετίζονται με το κοινωνικό φύλο, όπως ότι τα κορίτσια θεωρούσαν ότι η γυμναστική δεν ήταν μία κατάλληλη για κορίτσια δραστηριότητα, επειδή έρχονταν σε αντίθεση με την κυρίαρχη εικόνα θηλυκότητας, ότι τους έκανε να αισθάνονται αμήχανα ή ντροπιαστικά, ότι ανησυχούσαν για την εξωτερική τους εμφάνιση, ότι δέχονταν αρνητικά σχόλια από συνομηλίκους για την απόδοσή τους και πίεση να αποδώσουν. Η πίεση των συνομηλίκων, προκειμένου τα κορίτσια να συμμορφωθούν με έμφυλους ρόλους, προερχόταν τόσο από άλλα

κορίτσια όσο και από αγόρια. Ειδικότερα, κορίτσια που ήταν υπέρβαρα και παράλληλα θεωρούσαν ότι είχαν χαμηλή ικανότητα σε αθλήματα, έβρισκαν ιδιαίτερα αποθαρρυντικό να ασκούνται και συχνά ανέφεραν ότι ένιωθαν ντροπιαστικά να ασκούνται παρουσία αγοριών. Ενδιαφέρον, σύμφωνα με την ίδια ανασκόπηση, έχει και το πως κορίτσια σε διάφορες έρευνες αντιλαμβάνονται τη στάση δασκάλων φυσικής αγωγής στο σχολείο, ως αποθαρρυντική για τη συμμετοχή τους : μη υποστηρικτικοί δάσκαλοι/ες φυσικής αγωγής, πολύ ανταγωνιστικοί, που δείχνουν περισσότερο ενδιαφέρον στα αγόρια ή που αποθαρρύνουν τα κορίτσια να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες με αγόρια γιατί τα αγόρια «θα ήταν πολύ σκληρά». Φαίνεται ότι, υπάρχει ένας φαύλος κύκλος, όπου η χαμηλή φυσική δραστηριότητα και ικανότητα, που ενισχύει τα στερεότυπα φύλου, οδηγεί σε μειωμένα κίνητρα συμμετοχής, περαιτέρω αποχή από τη φυσική δραστηριότητα και ως εκ τούτου χαμηλή ικανότητα, επιβεβαιώνοντας παράλληλα τα στερεότυπα περί χαμηλής ικανότητας και ανταγωνισμού των κοριτσιών (Corr, McSharry, & Murtagh 2019).

Από την άλλη, πιο δραστήρια κορίτσια και με καλύτερες ικανότητες, ανέφεραν θετική ανατροφοδότηση από εκπαιδευτικούς φυσικής αγωγής και συνομηλίκους. Σημειώνεται ότι, η χαμηλή αυτοεκτίμηση και χαμηλή υποκειμενική αντίληψη για τις ικανότητες του ατόμου, όπως και αρνητική εικόνα για το σώμα, είναι αποτρεπτικοί παράγοντες για τα άτομα ανεξαρτήτως φύλου, ωστόσο αυτοί φαίνεται να απαντώνται συχνότερα στα κορίτσια (Pawlowski et al. 2018). Στις έρευνες που εξέτασε η ανασκόπηση των Corr και συνεργατών της αναφέρθηκαν και άλλοι παράγοντες που σχετίζονται με τη συμμετοχή των κοριτσιών σε φυσικές δραστηριότητες, όπως οι προσδοκίες των γονέων, υποστήριξη από γονείς και δασκάλους, σχολικές υποχρεώσεις και γενικότερος φόρτος εργασίας, υπάρχουσες αθλητικές δομές στην κοινότητα. Επειδή στις έρευνες αυτές δεν συμμετείχαν αγόρια, δεν μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι οι παράγοντες που αναφέρθηκαν σχετίζονται και αν ναι, κατά πόσο, με το κοινωνικό φύλο των κοριτσιών. Από άλλες έρευνες ωστόσο προκύπτει ότι τα αγόρια παρακινούνται να συμμετέχουν σε αθλήματα περισσότερο από τα κορίτσια (π.χ. (Heinze et al.2017; Knisel, Opitz, Wossmann, & Ketelhut, 2009).

Το στερεότυπο ότι τα κορίτσια δεν θεωρούνται τόσο αθλητικά όσο τα αγόρια, είναι κοινό και συχνό και σε άλλες έρευνες (Brown & Stone 2016). Όταν τα κορίτσια συμμετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες, τότε, σύμφωνα με έμφυλα στερεότυπα και διακρίσεις, αυτά πρέπει να είναι κατάλληλα για το φύλο τους, αλλιώς υπόκεινται σε κοροϊδίες (Brown & Stone 2016; Corr et al. 2019). Τα κορίτσια αναφέρουν πιο συχνά από τα αγόρια, ότι υπόκεινται σε πειράγματα, όπως να τους κοιτούν επίμονα, να είναι στόχος αστείων, να γελάνε μαζί τους, ή να τα κοροϊδεύουν επειδή δεν έχουν νευρομυϊκή συναρμογή (Slater & Tiggemann 2011). Στην έρευνα των Brown και Stone (2016), το 75% των κοριτσιών ηλικίας 13-18 ετών που συμμετείχαν ανέφεραν ότι είχαν ακούσει μειωτικά σχόλια από άλλους σχετικά με την συμμετοχή κοριτσιών στον αθλητισμό. Τέτοια αρνητικά σχόλια αναφέρθηκαν να προέρχονται από συνομήλικα αγόρια (54%), συνομήλικα κορίτσια (38%), δασκάλους και προπονητές (28%), πατέρες (30%) και μητέρες (25%). Εν τέλει, τα αρνητικά σχόλια που δέχονται τα κορίτσια, δεν αφορούν την επίδοσή τους αυτή καθαυτή – αφού δέχονται τέτοια σχόλια είτε αποδίδουν είτε όχι, αλλά την οριοθέτηση της συμπεριφοράς τους ώστε αυτή να είναι σύμφωνη με το κοινωνικό τους φύλο.

2.10. «Ανδρικά» και «γυναικεία» αθλήματα

Ο διαχωρισμός αθλημάτων σε ανδρικά και γυναικεία, είναι μία ακόμη οριοθέτηση που γίνεται βάσει του φύλου των ατόμων. Έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχει σχέση μεταξύ έμφυλων ρόλων, έμφυλων στερεοτύπων, συμμετοχής και απόδοσης στα αθλήματα (Chalabaev et al. 2013, 2013). Μέσα από την διαδικασία της έμφυλης κοινωνικοποίησης, συγκροτούνται έννοιες περί του τι είναι αρσενικό/θηλυκό, οι οποίες επηρεάζουν και τον τρόπο ταξινόμησης και επιλογής ενασχόλησης με αθλήματα (Alvariñas-Villaverde et al. 2017). Σημειώνεται ωστόσο, ότι για τη συμμετοχή σε αθλήματα, το φύλο δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας, αφού άλλοι παράγοντες, όπως οι υπάρχουσες αθλητικές δομές, μπορεί επίσης να παίζουν ρόλο. Άλλωστε, οι αθλητικές δομές επηρεάζουν τις διαθέσιμες επιλογές ενασχόλησης με τον αθλητισμό και την πρόσβαση ατόμων σε

αυτό, αλλάζοντας έμφυλα στερεότυπα. Στις Η.Π.Α., με την εισαγωγή του ομοσπονδιακού νόμου Title IX περί άρσης διακρίσεων λόγω φύλου, δημιουργήθηκαν πολλές ομάδες κολεγιακού ποδοσφαίρου γυναικών, δίνοντας πρόσβαση σε γυναίκες να ασχοληθούν με ένα άθλημα που θεωρείτο παραδοσιακά ανδρικό (Chuck, 2015).

Στην έρευνα των Gracia-Marco και συν. (2010) συμμετείχαν 2165 νεαρά άτομα ηλικίας 13.0-18.5 ετών(1124 αγόρια και 1041 κορίτσια), από σχολεία της Ισπανίας. Από την εν λόγω έρευνα διαπιστώθηκε ότι τα αγόρια συμμετείχαν σε εξωσχολικές αθλητικές δραστηριότητες πέντε φορές περισσότερο απ' ότι τα κορίτσια. Επιπλέον τα πιο κοινά αθλήματα για τα αγόρια ήταν το ποδόσφαιρο, το ποδόσφαιρο σάλας, το μπάσκετ, η ποδηλασία, το κολύμπι και το τένις, ενώ για τα κορίτσια το κολύμπι, η αεροβική γυμναστική, το μπάσκετ, η ποδηλασία και η ρυθμική γυμναστική (Gracia-Marco et al. 2010). Στην έρευνα των Alvarinas-Villaverde και συν. (2017) με 616 μαθητές από την Βορειοδυτική Ισπανία (49% αγόρια και 51% κορίτσια), ηλικίας 15-17 ετών, αθλήματα και δραστηριότητες στα οποία ο παράγοντας φύλο έπαιξε σημαντικό ρόλο ως κριτήριο επιλογής (υψηλή συσχέτιση) ήταν το ποδόσφαιρο σάλας, η μυϊκή ενδυνάμωση, το ποδόσφαιρο και το μπάσκετ (αθλήματα τυπικά για τα αγόρια) και ρυθμικές δραστηριότητες, αεροβική γυμναστική, ρυθμική γυμναστική, πατίνια τύπου inline (rollerblading) (αθλήματα τυπικά για τα κορίτσια). Ενδιαφέρον εύρημα της έρευνας αυτής ήταν ότι η συμμετοχή των κοριτσιών παρουσίαζε μεγαλύτερη ποικιλία, και μεγαλύτερο εύρος στην κλίμακα κατάταξης από αυτή των αγοριών. Τα κορίτσια ήταν πιθανότερο να συμμετέχουν σε ουδέτερα ή «ανδρικά» αθλήματα και δραστηριότητες, ενώ τα αγόρια ήταν πολύ λίγο πιθανόν να συμμετέχουν σε «γυναικεία» αθλήματα (Alvariñas-Villaverde et al. 2017).

Άλλες έρευνες εστίασαν στο ποια αθλήματα οι συμμετέχοντες θεωρούν ανδρικά/ γυναικεία/ ουδέτερα. Οι Sobal και Milgrim (2019) αναφέρουν ότι οι περισσότερες έρευνες (σ.σ. στις Η.Π.Α.), για την κατηγοριοποίηση αθλημάτων, γίνονται με ποσοτικά κριτήρια και οι συμμετέχοντες σε αυτές βαθμολογούν τα αθλήματα ως ανδρικά και γυναικεία. Λόγω διαφορών στη μεθοδολογία, δεν μπορούν να συνοψιστούν με ακρίβεια τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών,

ωστόσο το αμερικάνικο ποδόσφαιρο (football) και η πυγμαχία ήταν τα αθλήματα που χαρακτηρίζονταν συνήθως ως τα «πιο ανδρικά», ενώ η ρυθμική γυμναστική και το τσιρλίντινγκ ήταν αυτά που χαρακτηρίζονταν ως τα «πιο γυναικεία» (Sobal & Milgrim 2019). Οι ίδιοι ερευνητές αναφέρουν ότι υπάρχει γενικά συμφωνία στις έρευνες ως προς το ποια αθλήματα θεωρούνται ανδρικά, ενώ μικρότερος βαθμός συμφωνίας υπάρχει ως προς το ποια αθλήματα θεωρούνται γυναικεία. Ενδιαφέρον έχει ο αριθμός των προηγούμενων ερευνών που αξιολόγησαν ρητά, ποια αθλήματα δεν θεωρούνται ούτε ανδρικά, ούτε γυναικεία, (ουδέτερα αθλήματα), είναι πολύ μικρός (Sobal & Milgrim 2019), που σημαίνει ότι οι ίδιες οι έρευνες έδιναν έμφαση στον έμφυλο διαχωρισμό μέσα από το σχεδιασμό τους. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών ποικίλλαν. Έχοντας χρησιμοποιήσει μεθοδολογία που δεν είχε χρησιμοποιηθεί στις περισσότερες προηγούμενες έρευνες (π.χ. θεωρία κοινωνικών αναπαραστάσεων, μαθητές ηλικίας 18 ετών απ' όλη την επικράτεια των Η.Π.Α., ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, κλπ.), οι Sobal και Milgrim κατέληξαν ότι τα περισσότερα αθλήματα που αναφέρθηκαν ως γυναικεία είναι η γυμναστική (σ.σ. η έρευνα δεν διευκρινίζει αν αναφέρεται σε ποιο είδος γυμναστικής αναφέρεται, π.χ. ενόργανη ή ρυθμική), το χόκει επί χόρτου, το σοφτμπολ, η πετοσφαίριση και το τσιρλίντινγκ. Ως τα πλέον ανδρικά αθλήματα αναφέρθηκαν το αμερικάνικο ποδόσφαιρο, το χόκει επί πάγου, η πάλη, το μπέιζμπολ και το ράγκμπι, ενώ ως ουδέτερα, το ποδόσφαιρο, το τένις, μπάσκετ, η κολύμβηση και ο στίβος.

Από τις παραπάνω έρευνες (Chalabaev et al. 2013; Koivula 2001; Sobal & Milgrim 2019) φαίνεται να επιβεβαιώνεται το μοτίβο σύμφωνα με το οποίο αθλήματα με συχνή σωματική επαφή, ενίοτε βίαιη (σκληρά φάουλ όπως στο αμερικάνικο ποδόσφαιρο ή χτυπήματα που δεν θεωρούνται φάουλ αλλά απαραίτητα για την επίτευξη νίκης όπως στην πυγμαχία), θεωρούνται ανδρικά. Οι αθλητές που συμμετέχουν προσπαθούν μεταξύ άλλων, να υπερνικήσουν σε δύναμη τους αντιπάλους τους, ενώ συχνή είναι η ενώπιος ενωπίω αντιπαράθεση (Koivula, 2001). Αντίθετα, αθλήματα χωρίς επαφή μεταξύ των αντιπάλων, στα οποία οι αντίπαλοι δεν βρίσκονται ταυτόχρονα εντός του ίδιου αγωνιστικού χώρου, με στοιχεία χορού και μουσικής, όπου ο επιδέξιος τρόπος κίνησης στο

χώρο με συγκεκριμένα αισθητικά κριτήρια, είναι το ζητούμενο και όχι το μέσο για την επίτευξη κάποιου σκοπού (όπως ένα επιδέξιο lay up για καλάθι στο μπάσκετ), όπως ρυθμική γυμναστική και συγχρονισμένη κολύμβηση, θεωρούνται γυναικεία. Στα αθλήματα αυτά, «εξευγενίζεται» το στοιχείο του ανταγωνισμού και της σύγκρουσης, βασικό χαρακτηριστικό του αθλητισμού ενώ στα στερεοτυπικά ανδρικά αθλήματα, ο ανταγωνισμός και η σύγκρουση υπερτονίζονται (βλ. και το τελετουργικό face off πριν την έναρξη αγώνων πυγμαχίας). Στα στερεοτυπικά γυναικεία αθλήματα, υπάρχει ένα θέαμα, που είναι θέαμα ακριβώς επειδή γίνεται αντιληπτό από τις αισθήσεις κάποιου (θεατές, τηλεθεατές, κριτές), και το οποίο υπόκειται σε αισθητικές κρίσεις. Στοιχεία του θεάματος είναι το σώμα (είτε το σώμα αυτό καθαυτό είτε με πρόσθετα, όπως ρούχα, αξεσουάρ, make up), και ο τρόπος που αυτό κινείται στο χώρο. Ειδικά ο τρόπος που κινείται το σώμα στο χώρο, καθορίζει και την επίτευξη νίκης. Μάλιστα στα αθλήματα αυτά, η απόδοση δεν μπορεί να μετρηθεί με αυστηρά καθορισμένο τρόπο (π.χ. επίτευξη γκολ, χρόνος), αλλά από κριτές, από υποκειμενικές (ει και με κανόνες) κρίσεις. Σύμφωνα με την Koivula (2001), στα αθλήματα αυτά, οι γυναίκες παραμένουν πιστές στους έμφυλους ρόλους, σύμφωνα με τους οποίους πρέπει να χρησιμοποιούν το σώμα τους ως αντικείμενο με καλλωπιστική αξία, ώστε να ικανοποιούν τις αισθήσεις άλλων, και σε στερεοτυπικές προσδοκίες θηλυκότητας, όπως η χάρη, η μη επιθετικότητα, η ομορφιά, η αισθητική απόλαυση.

Στη συζήτηση εξάλλου περί στερεοτυπικά γυναικείων και ανδρικών αθλημάτων, αναφέρονται συχνά ως κυρίαρχα συστατικά των γυναικείων αθλημάτων η ομορφιά, η «αισθητική»⁶, η «αισθητική ικανοποίηση» (βλ. πχ (Chalabaev et al. 2013; Koivula 2001; Sobal & Milgrim 2019)). Αυτό που δεν ορίζεται όμως και λαμβάνεται ως δεδομένο, είναι ποιο είναι το υποκείμενο που βλέπει και προβαίνει σε αισθητικές κρίσεις. Το θέαμα μιας γυναίκας με κορμάκι και πομ πομ δεν είναι εγγενώς λιγότερο όμορφο ή καλαισθητό από το θέαμα ενός

⁶ Με τον όρο αισθητική οι ερευνητές δεν αναφέρονται στον φιλοσοφικό κλάδο περί του τι είναι ωραίο ή σε κριτήρια σχετικά με το τι είναι ωραίο, αλλά μάλλον σε στοιχεία όπως το «καλό γούστο», το «ωραίο» η «ομορφιά» που ικανοποιούν ευχάριστα τις αισθήσεις.

άνδρα με σορτσάκι που μπαίνει στο ρινγκ ή που περιστρέφεται με χάρη στον αέρα στις ασκήσεις των κρίκων, ωστόσο στον κυρίαρχο λόγο (και βλέμμα) είναι τα γυναικεία σώματα που είναι το αντικείμενο της όρασης ως σώματα με καλαίσθητες ιδιότητες και όχι τα ανδρικά.

Ο διαχωρισμός «βίαια» ανδρικά/«καλλιτεχνικά» γυναικεία συναντάται σε πολλές χώρες και μεταξύ διαφορετικών πληθυσμών (φοιτητές, μαθητές, παιδιά προσχολικής ηλικίας) (Chalabaev et al. 2013) ωστόσο δεν εξηγεί τις διαφορές στη συμμετοχή μεταξύ φύλων σε όλα τα αθλήματα, ούτε γιατί ορισμένα αθλήματα όπως το μπίτζμπολ θεωρούνται ανδρικά, ενώ άλλα όπως το χόκεϊ επί χόρτου γυναικεία. Η κατηγοριοποίηση (ανδρικά/ γυναικεία), εξαρτάται από τη μεθοδολογία που ακολουθείται, δεν είναι σταθερή, διαφέρει σε διάφορα κοινωνικοοικονομικά πλαίσια, διαφέρει μεταξύ ατόμων, δεν υιοθετείται από όλα τα άτομα με τον ίδιο τρόπο, ούτε για όλα τα αθλήματα (αθλήματα που θεωρούνται «ουδέτερα»). Δεν πρόκειται για αυθύπαρκτα, αλλά για κοινωνικά κατασκευασμένα όρια που βασίζονται σε θεωρήσεις περί του τι είναι έμφυλα αποδεκτό. Στην έρευνα των Sobal και Milgrim (2019) που αφορούσε τις Η.Π.Α. το ποδόσφαιρο θεωρείται ουδέτερο άθλημα, ενώ στις έρευνες των Gracia-Marco και συν. (2010) και Alvarinas-Villaverde και συν.(2017), θεωρείται κατεξοχήν ανδρικό. Έρευνες κατατάσσουν το μπάσκετ ως ανδρικό άθλημα ενώ άλλες ως ουδέτερο (Chalabaev et al. 2013).

2.11. Ο αθλητισμός στις νεαρές ηλικίες ως πεδίο μαλακής ουσιοκρατίας φύλου⁷

Σύμφωνα με τον Messner (2011), ο αθλητισμός στις νεαρές ηλικίες είναι ένα από τα κύρια πεδία κατασκευής της κυρίαρχης ιδεολογίας την οποία ονομάζει

⁷ Gender essentialism (ουσιοκρατία φύλου) απόδοση δηλαδή σταθερών, έμφυτων, χαρακτηριστικών, βιολογικών ή ψυχολογικών, που αποδίδονται σε άνδρες και γυναίκες και που θεωρούνται αίτια των διαφορών που παρατηρούνται στη συμπεριφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών (Heyman & Giles 2006)

«μαλακή ουσιοκρατία». Καθώς ο αθλητισμός είναι μια σωματική δραστηριότητα και επομένως πεδίο όπου γίνονται εμφανείς οι βιολογικές διαφορές μεταξύ των φύλων, άλλες παρατηρούμενες, μη σωματικές διαφορές θεωρούνται επίσης σταθερές και έμφυτες (Messner 2011). Η μαλακή ουσιοκρατία υποθέτει έμφυτες διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών, αλλά δεν υποστηρίζει ότι αυτές οι διαφορές πρέπει να αντικατοπτρίζονται στον κατηγορικό διαχωρισμό μεταξύ των φύλων, όπως υποστηρίζει η «σκληρή ουσιοκρατία» (άνδρες στη δημόσια ζωή, γυναίκες στο σπίτι). Ωστόσο, ενώ για τις γυναίκες η συμμετοχή στη δημόσια ζωή γενικά και στον αθλητισμό ειδικότερα, θεωρείται μία κοινωνικά κατασκευασμένη επιλογή, για τα αγόρια και τους άνδρες, θεωρείται φυσικό επακόλουθο, όπου η «άκαμπτη βιολογία» τους, τους προδιαθέτει για συμμετοχή στη δημόσια ζωή, ενώ τους αποτρέπει να ακολουθήσουν εναλλακτικές και δη «θηλυπρεπείς» επιλογές (Messner 2011). Η Blair- Loy (2003) χρησιμοποιεί τον όρο «ασύμμετρα σχήματα πολιτισμικής αφοσίωσης» για να μιλήσει για την πρωτοκαθεδρία της καριέρας των ανδρών (που συμβαίνει πάντα, αφού δεν υπάρχει εναλλακτική) έναντι της καριέρας των γυναικών (που δεν είναι απαραίτητο να συμβεί, αφού υπάρχει επιλογή). Τα αγόρια θεωρούνται εκ φύσεως « συναισθηματικά άτρωτα», δραστήρια, επιθετικά, ανταγωνιστικά, ενώ τα κορίτσια ευαίσθητα, συναισθηματικά ευάλωτα. Ο αθλητισμός θεωρείται επομένως ένα πεδίο όπου τα αγόρια, θεωρούμενα ως ένα ομοιογενές αδιαφοροποίητο σύνολο, συμμετέχουν χωρίς προσπάθεια προσαρμογής, ενώ τα κορίτσια πρέπει να προσαρμοστούν για να συμμετάσχουν.

Αυτή η μαλακή ουσιοκρατία αντικατοπτρίζεται στα προσαρμοσμένα αθλήματα για κορίτσια (όπως το σόφτμπολ) αλλά και στις διατάξεις της αθλητικής νομοθεσίας (Title IX) (Messner 2011). Έχει ενδιαφέρον εξάλλου, ότι η ρητορική της μαλακής ουσιοκρατίας, αντιστρέφει τη ρητορική φύσης/ πολιτισμού, όπου η φύση θεωρείται γυναικεία, ενώ ο πολιτισμός ανδρικός (Ortner 1972), χωρίς όμως να αναιρεί, αλλά να επιβεβαιώνει το κυρίαρχο status quo. Η ρητορική αυτή εξάλλου, πέρα από τη φύση ανδρών και γυναικών, υποθέτει μία σταθερή και άκαμπτη «φύση» για τον αθλητισμό (η υπόθεση αυτή συναντάται και σε κονστρουβιστικές ρητορικές φύλου). Η άποψη ότι τα αγόρια είναι «σκληρά», άρα

το ποδόσφαιρο είναι κατάλληλο για τα αγόρια, υποθέτει ότι το ποδόσφαιρο είναι «σκληρό» άθλημα. Όμως, το ποδόσφαιρο είναι ένα παιχνίδι και δεν έχει προκαθορισμένο βαθμό σκληρότητας, όπως τα φυσικά υλικά. Ο τρόπος που παίζεται το παιχνίδι δεν είναι αυστηρά προκαθορισμένος, π.χ. σε ένα φιλικό θα παρατηρήσει κανείς μικρότερο βαθμό σωματικής επαφής και λιγότερα φάουλ απ' ό,τι σε ένα παιχνίδι για την διεκδίκηση του Πρωταθλήματος της Α' Κατηγορίας. Ούτε οι κανονισμοί του παιχνιδιού έχουν κάποια σταθερή, έμφυτη φύση: αν οι κανονισμοί για τα φάουλ ήταν πιο αυστηροί, αυτό θα άλλαζε και τον τρόπο διεξαγωγής του παιχνιδιού και θα έκανε το παιχνίδι λιγότερο «σκληρό».

Ο Messner (2011) τονίζει ότι οι προπονητές σπανίως συνειδητοποιούν ότι οι δικές τους συμπεριφορές και προσδοκίες συμβάλλουν στη δημιουργία των διαφορών στη συμπεριφορά που παρατηρούν μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Τα αγόρια υιοθετούν από μικρά στρατηγικές (όπως το να κατεβάζουν το καπέλο στα μάτια τους), ώστε να καμουφλάρουν συναισθήματα αδυναμίας. Μαθαίνουν να αποφεύγουν να δείχνουν συναισθήματα πόνου, λύπης, αδυναμίας και να τα αντικαθιστούν με εκφράσεις θυμού ή στωικής ηρεμίας, που θεωρούνται «αρρενωπά» και κατάλληλα για το φύλο τους. Αυτή η διαφορετική αντιμετώπιση αγοριών και κοριτσιών, έρχεται εξάλλου να προστεθεί σε ένα πλήθος άλλων διαδικασιών κοινωνικού φύλου που συμβαίνουν σε άλλα, εκτός του αθλητισμού πλαίσια.

2.12. Σύνοψη βιβλιογραφικής ανασκόπησης: Το φύλο ως συνεχής διαδικασία ιεράρχησης, ταξινόμησης, επιτέλεσης

Συνοψίζοντας, το φύλο, ως κοινωνικός ρόλος, είναι προσδοκίες και οδηγίες συμπεριφοράς που οδηγούν σε δράσεις και δράσεις που οδηγούν σε προσδοκίες και οδηγίες. Είναι παραδεδομένοι κώδικες για τις κοινωνικές συναλλαγές, που αναπαράγονται από τα άτομα, αυτή η αναπαραγωγή όμως δεν είναι πιστή αντιγραφή ούτε γίνεται χωρίς την αυτενέργεια των ατόμων. Το φύλο είναι επιτελέσεις που βασίζονται σε κώδικες και κώδικες που φτιάχνονται διαρκώς μέσα από επιτελέσεις. Όπως και σε λοιπές κοινωνικές συναλλαγές, οι επιτελέσεις

γίνονται εντός συγκεκριμένων πλαισίων (κοινωνικών καθεστώτων) και είναι μεταξύ άλλων τρόποι διαχείρισης της εικόνας του εαυτού ή ορθότερα της εικόνας που υποθέτουν οι κοινωνικά δρώντες ότι σχηματίζουν οι Άλλοι γι αυτούς. Τα άτομα μπορεί να βιώνουν πίεση ρόλου είτε σε σχέση με τις απαιτήσεις του ίδιου του ρόλου (εν προκειμένω του κοινωνικού φύλου) είτε σε σχέση με τις απαιτήσεις περισσότερων ρόλων. Πίεση ρόλου μπορεί να προκύπτει από ασυμβατότητα μεταξύ απαιτήσεων ρόλου ή μεταξύ ρόλων, από υπερβολικές απαιτήσεις ρόλου, από μικρότερη επιβράβευση που προκύπτει από τα καθήκοντα του ρόλου, από αμφισημίες στα καθήκοντα του ρόλου κλπ (Komarovsky, 1976). Εντός των κοινωνικών καθεστώτων αναπτύσσονται μηχανισμοί συμμόρφωσης με τους ρόλους, οι οποίοι λειτουργούν σε τρία επίπεδα : στο επίπεδο του ατόμου, στο επίπεδο της αλληλεπίδρασης με τους άλλους και στο επίπεδο της κοινωνικής δομής (Goode 1960). Όλα τα άτομα δεν ενστερνίζονται με τον ίδιο τρόπο τις υποτιθέμενες βασικές αξίες μιας κοινωνίας (αν μπορούμε να μιλήσουμε για συναίνεση περί των βασικών αξιών), ενώ μπορεί να παρουσιάζουν διαφορετικούς βαθμούς συναισθηματικής και αξιακής δέσμευσης όσον αφορά τους διάφορους κοινωνικούς ρόλους (Goode 1960). Επομένως, ακόμη και εντός του ίδιου κοινωνικού καθεστώτος μπορεί να μην υπάρχει συμφωνία περί των απαιτήσεων του ρόλου του κοινωνικού φύλου ή/και τα άτομα να βιώνουν διαφορετικά πιέσεις ρόλου. Τα άτομα προσπαθώντας να μειώσουν την πίεση ρόλου αναπτύσσουν διάφορους μηχανισμούς διαπραγμάτευσης ρόλων, όπως να αγνοούν τις ασυνέπειες, να αγνοούν καθήκοντα που σχετίζονται με τον ρόλο, να περιορίζουν τη συμμετοχή τους σε ρόλους (Goode 1960). Μέσα από αυτές τις διαπραγματεύσεις επαναπροσδιορίζουν και τα καθήκοντα των ρόλων, αφού αν οι ρόλοι είναι επιτελέσεις, διαφορετικές επιτελέσεις δημιουργούν και καινούριους ρόλους.

Ο αθλητισμός είναι ένα κοινωνικό καθεστώς στο οποίο (όπως και αλλού) «φτιάχνεται το φύλο», ήτοι λαμβάνουν χώρα επιτελέσεις που βασίζονται σε έμφυλες νόρμες αλλά και δημιουργούν έμφυλες νόρμες. Ταυτόχρονα όμως ο αθλητισμός είναι ένα πεδίο που το κοινωνικό φύλο αναιρείται και ξαναφτιάχνεται: κάθε επιτέλεση που δεν αναπαράγει τους καθιερωμένους

κώδικες ταυτόχρονα ανανεώνει τους κώδικες, αναθεωρεί τι είναι τελικά «κατάλληλο για το φύλο» και τι είναι τελικά το κοινωνικό φύλο.

III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1. Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκαν οι αρχές της ποιοτικής μεθοδολογίας έρευνας ως οδηγός για τη συλλογή, ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων. Ειδικότερα, στο παρόν κεφάλαιο αναφέρονται τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του είδους έρευνας και οι διαδικασίες συλλογής δεδομένων βάσει αυτής.

3.2. Εμπιστευσιμότητα και καθορισμός αριθμού συμμετεχουσών

Πεποιθήσεις περί της φύσεως της γνώσεως (επιστημολογία) και περί της φύσεως της πραγματικότητας (οντολογία) δεν εδράζονται πουθενά, ως απτές και αντικειμενικές- ακόμη και αν υποστηρίζουν ότι η πραγματικότητα είναι ρεαλιστική, απτή και αντικειμενική. Η επιστημολογία που υιοθετεί μια ποιοτική έρευνα των κοινωνικών επιστημών είναι το αξίωμα πάνω στην οποία εδράζεται η μεθοδολογία της. Η ίδια η γνώση που παράγεται δεν είναι ανεξάρτητη της μεθοδολογίας που υιοθετείται. Η παρούσα έρευνα διεξάγεται υπό το πρίσμα κονστρουκτιβιστικών επιστημολογιών και επομένως αναγνωρίζει ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ ερευνητή και υποκειμένου της έρευνας επηρεάζει την παραγωγή γνώσης, όπως και το ότι το συγκεκριμένο της έρευνας αλλά και οι ίδιοι οι συμμετέχοντες δεν είναι ανεπηρέαστοι από την μεθοδολογία που επιλέγεται (Madill, Jordan, & Shirley, 2000). Εξάλλου, προσπαθούμε να κατανοήσουμε ποιοι είμαστε αλλά και η κατανόησή μας αυτή, δομεί, τουλάχιστον εν μέρει το ποιοι είμαστε (Reicher, 2000)

Η εμπιστευσιμότητα είναι μία έννοια που περιλαμβάνει μία σειρά κριτηρίων για την αξιολόγηση της διεξαγωγής και των αποτελεσμάτων μίας ποιοτικής έρευνας. Σημειώνεται ότι δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ ερευνητών σχετικά με την εφαρμογή κριτηρίων που αφορούν ποιοτικές έρευνες, ενώ ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι μία τέτοια συμφωνία δεν είναι ούτως ή άλλως εφικτή (Madill et al. 2000; Reicher 2000). Όσον αφορά την εμπιστευσιμότητα (trustworthiness), οι Lincoln και Guba (1986) χρησιμοποιούν τέσσερα κριτήρια,

τα οποία και παραλληλίζουν με αντίστοιχα κριτήρια «συμβατικού επιστημονικού υποδείγματος». Αυτά είναι η φερεγγυότητα (credibility) (ανάλογη της εσωτερικής εγκυρότητας), η μεταβασιμότητα (transferability) (ανάλογη της εξωτερικής εγκυρότητας), η βασιμότητα (dependability) (ανάλογη της αξιοπιστίας) και η δυνατότητα επιβεβαίωσης (confirmability) (ανάλογη της αντικειμενικότητας) (Lincoln & Guba 1986).

Τεχνικές για να αυξηθεί η πιθανότητα να πληρούνται τα παραπάνω κριτήρια ή για να ελέγξουν το βαθμό που αυτά πληρούνται είναι (Lincoln & Guba, 1985):

- Για την φερεγγυότητα: Παρατεταμένη ενασχόληση, επίμονη παρατήρηση, διασταυρούμενος έλεγχος των δεδομένων, λεπτομερής αναφορά (debriefing) επί της διαδικασίας της έρευνας σε συνάδελφο που δεν συμμετέχει στην έρευνα, ανάλυση αρνητικής περίπτωσης, έλεγχος από τους συμμετέχοντες, καταλληλότητα αναφορών.
- Για την μεταβιβασιμότητα: λεπτομερής περιγραφή της διαδικασίας, του περιβάλλοντος διεξαγωγής της μελέτης, των δεδομένων που προκύπτουν
- Για την βασιμότητα και την δυνατότητα επιβεβαίωσης: Διαδικασία εξωτερικού αξιολογητή.

Στην ποιοτική έρευνα δεν επιλέγεται δείγμα ατόμων με την έννοια που η λέξη δείγμα χρησιμοποιείται σε ποσοτικές έρευνες. Οι συνεντεύξεις δεν έχουν σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων που θα γενικευτούν σε έναν πληθυσμό με ομοιογενή χαρακτηριστικά, ούτε βασίζονται στον έλεγχο των υποθέσεων με τις αυστηρές μεθόδους των ποιοτικών ερευνών, αντίθετα η όλη διαδικασία είναι περισσότερο επαγωγική και διαρκώς εξελισσόμενη (Dworkin 2012). Αν και κατά κανόνα ο αριθμός των συμμετεχόντων σε μία ποιοτική έρευνα είναι μικρότερος από αντίστοιχα μεγέθη δείγματος ποσοτικών ερευνών, δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ ερευνητών σχετικά με τον ιδανικό αριθμό συμμετεχόντων ποιοτικών ερευνών ή τα κριτήρια επιλογής του (Dworkin 2012). Γενικά, ακολουθώντας τις αρχές της ποιοτικής έρευνας, ο ερευνητής πρέπει να διαμορφώνει τον αριθμό των συμμετεχόντων σύμφωνα με την «αρχή του κορεσμού», να σταματάει δηλαδή την έρευνα όταν τα δεδομένα που συλλέγονται δεν διαφωτίζουν περισσότερο την

έρευνα (Mason 2010). Έτσι ο αριθμός των συμμετεχόντων στην έρευνα διαμορφώνεται έτσι ώστε να καλύπτονται όσο το δυνατόν περισσότερες προοπτικές σχετικές με το φαινόμενο που ερευνάται, χωρίς από την άλλη να γίνεται πολύ μεγάλος, γεγονός που θα σήμαινε μεγάλο όγκο επαναλαμβανόμενων δεδομένων που καταντούν περιττά (Mason 2010).

Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται ο κορεσμός, όπως η ομοιογένεια του πληθυσμού που αφορά το φαινόμενο που εξετάζεται, χρόνος και κόστος έρευνας, κριτήρια για την επιλογή των συμμετεχόντων, παράγοντες διαστρωμάτωσης (δημογραφικοί, εννοιολογικοί), χρονικοί περιορισμοί, εμπειρία της ερευνήτριας και ικανότητα να διακρίνει αν επετεύχθη ή όχι κορεσμός (Dworkin 2012). Η συνέντευξη και οι ομάδες εστίασης (focus groups) είναι η πιο κοινές μέθοδοι συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιούνται στις ποιοτικές έρευνες (Gill et al. 2008). Ποιοτικές μέθοδοι συλλογής δεδομένων όπως οι συνεντεύξεις χρησιμοποιούνται για τη συλλογή δεδομένων που χρησιμοποιούνται για την ερμηνεία διαφόρων κοινωνικών φαινομένων και μπορούν να δώσουν πληροφορίες οι οποίες δεν μπορούν να συλλεχθούν με ποσοτικές μεθόδους (όπως ερωτηματολόγια) (Gill et al. 2008). Είναι επίσης κατάλληλες όταν υπάρχουν άγνωστες όψεις του υπό διερεύνηση φαινομένου και τις οποίες ο ερευνητής ευελπιστεί να ανακαλύψει μέσα από τις συνεντεύξεις (Gill et al. 2008). Ειδικότερα, η ημιδομημένη συνέντευξη ενδείκνυται γιατί οι ανοιχτού τύπου ερωτήσεις που απαιτούν διερεύνηση με πρόσθετες ερωτήσεις, συχνά του τύπου «γιατί» ή «πώς», επιτρέπουν να μελετηθούν τυχόν θέματα που ο ερευνητής δεν έλαβε υπόψιν ή δεν γνωρίζει, να ακουστούν δηλαδή οι ανεξάρτητες σκέψεις των ατόμων που συμμετέχουν, χωρίς αυτές να καθοδηγούνται από αυστηρή δομή της συνέντευξης (Adams 2015). Η ευέλικτη αυτή δομή εξάλλου, που δίνει τη δυνατότητα διαλόγου ή αφήγησης που δεν υπαγορεύεται αυστηρά από τις ερωτήσεις, δημιουργεί ενδεχομένως ένα πιο χαλαρό και λιγότερο επίσημο κλίμα μεταξύ ερευνητή και συνεντευξιαζόμενου, επιτρέποντας στον συνεντευξιαζόμενο να εκφραστεί και για ζητήματα για τα οποία πιθανόν δεν είχε την άνεση να εκφραστεί μέσα από αυστηρά δομημένη συνέντευξη.

3.3. Συμμετέχουσες

Στην έρευνα συμμετείχαν επτά κορίτσια 12-18 ετών μιας και στην ηλικιακή ομάδα αυτή ανήκουν και τα περισσότερα κορίτσια του πληθυσμού που αφορά η έρευνα (κορίτσια που παίζουν ποδόσφαιρο σε τοπικές ομάδες ποδοσφαίρου Γ' Εθνικής). Ο κύριος παράγοντας διαστρωμάτωσης που λήφθηκε υπόψιν ήταν η ηλικία, ενώ δεν προέκυψαν άλλοι παράγοντες (όπως διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο). Για την επιλογή του συνολικού αριθμού των συμμετεχουσών εφαρμόστηκε το κριτήριο του κορεσμού, σύμφωνα με την διαδικασία που περιγράφεται αναλυτικά παρακάτω, ενώ άλλοι παράγοντες που λήφθηκαν υπόψιν ήταν περιορισμένος χρόνος διεξαγωγής της έρευνας, ο μηδενικός προϋπολογισμός και το ότι η έρευνα διεξάγεται στο πλαίσιο προπτυχιακής διατριβής.

Η διαδικασία επιλογής συμμετεχουσών έγινε ως εξής: Αρχικά έγινε μία σύντομη ανακοίνωση στις ομάδες σχετικά με την έρευνα, το σκοπό και τη διαδικασία των συνεντεύξεων, όπου δόθηκαν κάποιες βασικές πληροφορίες. Στο στάδιο αυτό εκδήλωσαν το ενδιαφέρον να συμμετάσχουν 16 άτομα. Τα άτομα που δέχθηκαν να πραγματοποιήσουν συνεντεύξεις σε επόμενο στάδιο ήταν 11 αλλά δύο άτομα αποχώρησαν πριν την διεξαγωγή της συνέντευξης. Από τα υπόλοιπα 9 άτομα έδωσαν τελικά συνέντευξη 7 άτομα γιατί κρίθηκε ότι είχε επιτευχθεί ο επιθυμητός βαθμός κορεσμού. Τα δύο τελευταία άτομα που είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον αποκλείστηκαν με βάση το κριτήριο του κορεσμού (καθώς οι υπόλοιπες συνεντεύξεις είχαν ήδη πραγματοποιηθεί) και χωρίς άλλο κριτήριο αποκλεισμού. Ένα άτομο αναίρεσε την συναίνεση που είχε δώσει περί επεξεργασίας και δημοσίευσης των δεδομένων, ενώ η εργασία βρισκόταν στην φάση ανάλυσης, οπότε τα δεδομένα αυτής της συνέντευξης δεν χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυση. Τα άτομα που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις εκδήλωσαν ενδιαφέρον εθελοντικά, γεγονός που ενδεχομένως δημιουργεί μία μεροληψία σχετικά με τις απόψεις που καταγράφονται, αφού είναι πιθανόν τα άτομα που δεν μίλησαν να έχουν διαφορετικές απόψεις, οι οποίες όμως δεν είναι δυνατόν να καταγραφούν, ακριβώς λόγω της μεθόδου της έρευνας.

3.4. Κατασκευή οδηγού συνέντευξης

Για την κατασκευή του οδηγού συνέντευξης χρησιμοποιήθηκαν οδηγίες που υπάρχουν στη βιβλιογραφία (Adams 2015; Gerson 2020; Kallio et al. 2016; Morris 2021). Αρχικά κατασκευάστηκε ένας οδηγός συνέντευξης που περιλάμβανε 40 περίπου ερωτήσεις, οι οποίες κάλυπταν σχετικά με την έρευνα θέματα, καθώς και θέματα που δεν σχετίζονταν άμεσα με την έρευνα αλλά θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην κατανόηση ή ανάδειξη άλλων σημαντικών ζητημάτων. Βάσει του αρχικού αυτού οδηγού συνέντευξης διεξήχθη μία δοκιμαστική συνέντευξη και βάσει της συνέντευξης αυτής διαμορφώθηκε ο οδηγός συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε τελικά (βλ. παράρτημα) και ο οποίος περιλαμβάνει 24 ερωτήσεις, ανοικτού και κλειστού τύπου. Οι απαντήσεις της δοκιμαστικής συνέντευξης δεν χρησιμοποιήθηκαν στα αποτελέσματα της έρευνας γιατί η συνεντευξιαζόμενη ήταν εκτός του ορίου ηλικίας (μεγαλύτερη των 18 ετών).

Οι αρχικές ερωτήσεις αναφέρονται στη συμμετοχή κοριτσιών στο ποδόσφαιρο (π.χ. διάρκεια ενασχόλησης με το άθλημα, συχνότητα προπονήσεων, αν παίζουν ποδόσφαιρο εκτός ομάδας) και είναι ερωτήσεις κλειστού τύπου, που μπορούν εύκολα να απαντηθούν. Η επόμενη ενότητα αφορά λόγους συμμετοχής στο άθλημα, θετικούς και αρνητικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή αυτή. Στην ενότητα αυτή περιλαμβάνονται ερωτήσεις που αφορούν θετικές ή αρνητικές εμπειρίες σχετικά με τη συμμετοχή τους στο ποδόσφαιρο, ανατροφοδότηση που δέχονται οι συμμετέχουσες από άλλα άτομα του περιβάλλοντός τους, (π.χ. συνομήλικοι, γονείς, φίλαθλοι, προπονητές, δάσκαλοι), στοιχεία ή παραμέτρους που λειτουργούν είτε αποτρεπτικά είτε ενισχυτικά για τη συμμετοχή στο ποδόσφαιρο, καθώς και ερωτήσεις σχετικά με το πως νιώθουν οι συμμετέχουσες και πως δρουν απέναντι στην ανατροφοδότηση που δέχονται. Οι επόμενες ερωτήσεις αφορούν έμφυλους ρόλους και στερεότυπα και το πώς τα ίδια τα κορίτσια αντιλαμβάνονται και τοποθετούνται απέναντι σε ζητήματα έμφυλων ρόλων. Ειδικότερα γίνεται αναφορά στο διαχωρισμό αθλημάτων σε γυναικεία, ανδρικά και ουδέτερα, στο αν το ποδόσφαιρο γίνεται αντιληπτό ως έμφυλο σπορ ή όχι και από ποιους, σε έμφυλους ρόλους και στερεότυπα που αφορούν

γενικότερες συμπεριφορές τον τρόπο παιχνιδιού ή προπόνησης και σε κανόνες εμφάνισης. Ακολουθούν ερωτήσεις που αφορούν πιστεύω για το σώμα και τέλος ο οδηγός συνέντευξης κλείνει με ερωτήσεις για το πως τα κορίτσια φαντάζονται την ενασχόλησή τους με το ποδόσφαιρο στο μέλλον και τι πιστεύουν σχετικά με την ενασχόληση άλλων κοριτσιών με το ποδόσφαιρο και γενικά με τον αθλητισμό.

3.5. Διαδικασία συλλογής των δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις γιατί κρίθηκε ότι αυτός ο ευέλικτος τρόπος ταιριάζει με τη γενικότερη μεθοδολογία και σκοπούς της έρευνας. Αφού δόθηκε η απαραίτητη άδεια από την εσωτερική Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας-Βιοηθικής της Σχολής Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (1280/14-04-2021) αποφασίστηκε ο τρόπος διεξαγωγής κάθε συνέντευξης ξεχωριστά. Ειδικότερα, τέσσερις συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μέσω πλατφόρμας τηλεδιάσκεψης γιατί οι συνεντευζιάζόμενες και η ερευνήτρια βρίσκονταν σε διαφορετικές πόλεις. Μία συνέντευξη πραγματοποιήθηκε τηλεφωνικά λόγω τεχνικών προβλημάτων, ενώ οι υπόλοιπες δύο πραγματοποιήθηκαν διά ζώσης. Όπου ήταν εφικτό, δόθηκε η δυνατότητα στις ίδιες τις συμμετέχουσες να επιλέξουν τον τρόπο διεξαγωγής της συνέντευξης.

Στους υπεύθυνους των ποδοσφαιρικών συλλόγων δόθηκαν πριν την διεξαγωγή της έρευνας ειδικά έντυπα συναίνεσης συμμετοχής αθλητριών σε έρευνα. Ειδικά έντυπα συναίνεσης δόθηκαν και στους γονείς/κηδεμόνες των παιδιών, τα οποία εξηγούσαν τους σκοπούς της έρευνας και τον τρόπο διεξαγωγής της συνέντευξης. Η καταγραφή των συνεντεύξεων σε αρχεία ήχου και αργότερα σε απομαγνητοφωνημένο κείμενο έγινε αυστηρά για τους σκοπούς της έρευνας, ενώ τα αρχεία φυλάσσονται από την ερευνήτρια και διασφαλίζεται η προστασία των προσωπικών δεδομένων. Για την προστασία των προσωπικών δεδομένων οι πληροφορήτριες αναφέρονται με ψευδώνυμα.

3.6. Διασφάλιση εμπιστευσιμότητας

Κατά την διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας καθώς και κατά τη σύνθεση των δεδομένων και την εξαγωγή συμπερασμάτων, χρησιμοποιήθηκαν όπου αυτό ήταν απαραίτητο όλες οι τεχνικές διασφάλισης της εμπιστευσιμότητας, όπως αυτές αναφέρονται λεπτομερώς από τους Lincoln και Guba (1985). Ειδικότερα, η ερευνήτρια, χρησιμοποίησε τεχνικές παρατεταμένης ενασχόλησης και επίμονης παρατήρησης, σε ένα περιβάλλον που ήταν οικείο (η ερευνήτρια συμμετέχει ως αθλήτρια και προπονήτρια σε τοπική ομάδα ποδοσφαίρου), προσπαθώντας να αναπτύξει όσο το δυνατόν καλύτερη σχέση εμπιστοσύνης με τις συμμετέχουσες. Επισημαίνεται ότι τρεις από τις έξι συμμετέχουσες γνωρίζονταν προσωπικά με την ερευνήτρια ως συμπαίκτριες ή/και αθλήτριες τις οποίες προπονεί. Χρησιμοποιήθηκαν επίσης τεχνικές διασταυρούμενου ελέγχου και ειδικότερα έγινε διασταυρούμενος έλεγχος θεωριών. Για την διαδικασία της λεπτομερούς εξέτασης από συνάδελφο (peer debriefing) κατά τον σχεδιασμό, συλλογή δεδομένων, ανάλυση δεδομένων και εξαγωγή συμπερασμάτων χρησιμοποιήθηκε η βοήθεια διδακτορικής φοιτήτριας κοινωνικών επιστημών (σπουδές φύλου) η οποία δεν συμμετέχει στην παρούσα έρευνα. Η ανάλυση αρνητικής περίπτωσης έγινε μετά την εξαγωγή συμπερασμάτων (έλεγχος για το αν υπάρχουν στοιχεία που διαψεύδουν τα δεδομένα). Για την καταλληλότητα των αναφορών οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν σε αρχεία ήχου ενώ κρατήθηκαν επίσης τα αρχεία των απομαγνητοφωνήσεων. Όσον αφορά τις τεχνικές ελέγχου από τις ίδιες τις συμμετέχουσες, τους δόθηκε το κείμενο της απομαγνητοφώνησης, προκειμένου να ελέγξουν την ακριβή μεταφορά των όσων ειπώθηκαν. Για την μεταβασιμότητα έγινε η όσο το δυνατόν πιο λεπτομερής περιγραφή της διαδικασίας, του περιβάλλοντος διεξαγωγής της μελέτης και των δεδομένων που προκύπτουν. Τέλος η διαδικασία του εξωτερικού αξιολογητή έγινε από την επιβλέπουσα της πτυχιακής εργασίας.

3.7. Ανάλυση συνεντεύξεων

Για την ανάλυση των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου η οποία είναι μία δομημένη διαδικασία επιλογής δεδομένων, ταξινόμησής τους και ερμηνείας τους (Flick 2013). Ειδικότερα, η ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων ακολούθησε τα εξής στάδια :

- Προσεκτική ανάγνωση των κειμένων των συνεντεύξεων, καθώς και σχετικού βιβλιογραφικού υλικού ώστε το υλικό να είναι σχετικό με την έρευνα και ταυτόχρονα να διατηρείται η πολυφωνία της.
- Κατασκευή του πλαισίου κωδικοποίησης : επιλογή υλικού, κατασκευή κατηγοριών και υποκατηγοριών, έλεγχος του πλαισίου και αν χρειάζεται επέκταση των κατηγοριών.
- Κατάτμηση του υλικού : χωρισμός του υλικού σε επιμέρους δομικά στοιχεία έτσι ώστε κάθε στοιχείο να ανήκει σε μία και μόνη κατηγορία ή υποκατηγορία.
- Πιλοτική κωδικοποίηση : Πραγματοποιήθηκε έλεγχος σχετικά με εάν το πλαίσιο κωδικοποίησης ταιριάζει σε μέρος του υλικού που επιλέγεται, ώστε να αναγνωριστούν και να τροποποιηθούν τυχόν ανεπάρκειες.
- Αξιολόγηση του πλαισίου κωδικοποίησης : Κατόπιν της πιλοτικής αξιολόγησης έγινε έλεγχος της συνέπειας της κωδικοποίησης και της εγκυρότητάς του πλαισίου ώστε οι κατηγορίες να περιγράφουν επαρκώς το υλικό και τις έννοιες που σχετίζονται με τα ερευνητικά ερωτήματα. Έγιναν επίσης τροποποιήσεις όπου αυτό κρίθηκε απαραίτητο.
- Η ανάλυση των αποτελεσμάτων ολοκληρώθηκε με την οριστική κωδικοποίηση, την παρουσίαση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

IV. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Από την ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων προέκυψαν τα ακόλουθα θέματα : (α) Η ενασχόληση με το ποδόσφαιρο ως θετική εμπειρία (β) Στερεότυπα φύλου και έμφυλες νόρμες σε ομάδες αγοριών (γ) Το ποδόσφαιρο ως ένα ουδέτερο φύλου άθλημα (δ) Οι έμφυλοι ρόλοι μπορεί να μην γίνονται αντιληπτοί ως τέτοιοι (ε) Έμφυλες νόρμες και στερεότυπα ως περιοριστικοί παράγοντες συμμετοχής στο ποδόσφαιρο. Τα παραπάνω θέματα παρουσιάζονται εκτενώς στη συνέχεια, μαζί με αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις

4.1. Χαρακτηριστικά συμμετεχουσών

Εξετάζοντας το προφίλ των κοριτσιών που συμμετείχαν στην έρευνα διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα κορίτσια είχαν χαμηλή με μέτρια συχνότητα εβδομαδιαίας προπόνησης (2-3 φορές την εβδομάδα), κάτι που ανταποκρίνεται και στις μέσες συχνότητες προπόνησης (3 φορές την εβδομάδα) των ομάδων σε αυτό το επίπεδο και για την περίοδο που πραγματοποιήθηκε η έρευνα. Ειδικότερα, τρία κορίτσια ανέφεραν ότι προπονούνται σε ομάδα 2 φορές την εβδομάδα και τρία κορίτσια 3 φορές. Το συνολικό διάστημα ενασχόλησης των κοριτσιών που συμμετείχαν σε ομάδες ποδοσφαίρου ήταν 4-6 χρόνια. Τέσσερα κορίτσια ξεκίνησαν να παίζουν ποδόσφαιρο στην ηλικία των 10 ετών περίπου, ενώ δύο στην ηλικία των 7-8 ετών. Τέλος, πέντε κορίτσια ανέφεραν ότι είχαν εμπειρία σε μικτές ομάδες στις οποίες η πλειονότητα ήταν αγόρια⁸. Όλα τα κορίτσια ανέφεραν προηγούμενη ενασχόληση με άλλα αθλήματα, όπως στίβο και τάε κβον ντο, κατά την περίοδο όμως της έρευνας έπαιζαν μόνο ποδόσφαιρο. Τρία κορίτσια ανέφεραν ότι ασχολούνται με το ποδόσφαιρο μόνο κατά τη

⁸ Επισημαίνεται ότι, δεν υπάρχουν πολλές ακαδημίες ποδοσφαίρου που να προπονούν αγόρια- κορίτσια, κάτι που ισχύει για όλα τα ομαδικά αθλήματα. Ο λόγος που ανέφεραν τα κορίτσια ότι έκαναν προπόνηση σε ομάδες αγοριών, ήταν ότι δεν υπήρχαν άλλες ομάδες με κορίτσια κοντά στον τόπο κατοικίας τους, έτσι έκαναν προπόνηση είτε σε ομάδες μόνο με αγόρια, είτε σε ομάδες με λίγα κορίτσια.

διάρκεια των προπονήσεων της ομάδας τους και πως δεν παίζουν στο σχολείο ή στη γειτονιά, ενώ τρία κορίτσια ανέφεραν ότι παίζουν στο σχολείο ή/και στη γειτονιά.

4.2. Η ενασχόληση των κοριτσιών με το ποδόσφαιρο συνεπάγεται συνολικά μία θετική εμπειρία

Όλα τα κορίτσια όταν ρωτήθηκαν γιατί ασχολούνται με το ποδόσφαιρο ανέφεραν ότι τους αρέσει, ότι είναι κάτι με το οποίο αγαπούν να ασχολούνται και τους δημιουργεί ευχάριστα συναισθήματα :

«...Το κάνω γιατί μου αρέσει, το ξέρω, παίζω χρόνια το άθλημα και το αγαπώ...» (Μαρία, 13 ετών)

«...Μ' αρέσει το παιχνίδι... » (Ζωή 13 ετών)

«...Νιώθω συναισθήματα καλά και χαίρομαι γι' αυτό που κάνω...» (Ηλιάννα, 12 ετών)

Χαρακτηριστικά, κάποια κορίτσια ανέφεραν ότι το ποδόσφαιρο είναι μία ενασχόληση που τις κάνει να ξεχνούν οτιδήποτε άλλο:

«... (νιώθω) ότι τα ξεχνάω όλα εκείνη την ώρα, μου λύνονται όλα τα προβλήματα και αφοσιώνομαι μόνο στο παιχνίδι και στον αγώνα ...» (Δήμητρα, 18 ετών)

«...Γενικά δεν σκέφτομαι τίποτα άλλο. Πραγματικά είμαι αφοσιωμένη για να βγει η προπόνηση και μετά όλα τα υπόλοιπα ...» (Μαρία)

«Νιώθω μια ελευθερία, ότι μπορώ να αφεθώ, να ξεσπάσω, να κάνω τα πάντα με τη μπάλα... νιώθεις ότι μπορείς να το ευχαριστηθείς, να διασκεδάσεις και πάρα πολλά άλλα. ...» (Ελευθερία)

Ειδικότερα, όταν ρωτήθηκαν σχετικά με τους λόγους που τους αρέσει το ποδόσφαιρο, όλα τα κορίτσια ανέφεραν ότι τους αρέσει γιατί είναι ομαδικό

άθλημα που απαιτεί συνεργασία και ομαδικότητα. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε η Χριστίνα 14 ετών :

«...και αν γίνει καμία στραβή είστε όλοι μαζί...»

Άλλοι λόγοι που αναφέρθηκαν σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά του αθλήματος :

«...Το πρώτο αυτό που αρέσει σε όλους, να βάζουμε γκολ γιατί σου δίνει μια ιδιαίτερη χαρά...» (Ηλιάνα, 12 ετών)

«...Μ αρέσει το παιχνίδι, το πως ανοιγόμαστε στους χώρους, οι τρίπλες (sic), η ομαδικότητα, πάρα πολλά πράγματα. Μπορώ να πάρω εμπειρίες, να αναπτύξω κάποια πράγματα. ...» (Ζωή, 13 ετών)

Ως κύρια υποχρέωση στο πλαίσιο της ενασχόλησής τους με το ποδόσφαιρο όλα τα κορίτσια ανέφεραν τη συμμετοχή στις προπονήσεις ενώ αναφέρθηκε επίσης η σωστή προετοιμασία για τους αγώνες, η διατήρησης καλής υγείας και καλής φυσικής κατάστασης και η σωστή διατροφή.

«... Πρέπει να πηγαίνω στις προπονήσεις και στους αγώνες και όταν δεν έχω προπόνηση πρέπει να προσέχω ό,τι τρώω για να είμαι σε καλή φυσική κατάσταση ... δεν πρέπει να τρώω πάρα πολλές βλακείες γιατί πρέπει να έχω καλή αντοχή...» (Ελευθερία)

Ως ικανή και αναγκαία συνθήκη για να αγαπήσει κανείς το άθλημα αναφέρθηκε η ίδια η αγάπη για το άθλημα :

«... Σε ερασιτεχνικό κομμάτι, θέλει χρόνο, θέλει αφοσίωση, να το κάνεις γιατί το θέλεις και όχι αναγκαστικά και άμα το αγαπήσεις και το ακολουθήσεις θα σε ακολουθήσει και αυτό...» (Δήμητρα)

Τα κορίτσια ανέφεραν ότι η ενασχόληση με το ποδόσφαιρο μπορεί να περιορίζει άλλες δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου αλλά και ότι η ενασχόληση αυτή περιορίζεται από σχολικές υποχρεώσεις και εξωσχολικές δραστηριότητες, γενικότερα όμως δεν ανέφεραν να βιώνουν υπέρμετρη πίεση χρόνου και φάνηκαν ευχαριστημένα από την συχνότητα των προπονήσεων :

«...Είναι και πράγματα εκτός ποδοσφαίρου που πρέπει να κάνεις, μαθήματα, να είσαι έτοιμη για τα πάντα, να μην είσαι την τελευταία στιγμή όλα. Για να έχεις χρόνο να κάνεις αυτό που αγαπάς, πρέπει να έχεις τελειώσει και τις υποχρεώσεις σου....»

(Ζωή)

«...Αναλόγως το επίπεδο που παίζεις, στη β' και γ' κατηγορία ο χρόνος που χρειάζεται να αφιερώσεις δεν είναι και πάρα πολύς, αλλά στην α' κατηγορία πιστεύω ότι ο χρόνος αρχίζει και πιέζει...» (Δήμητρα)

Όταν τα κορίτσια κλήθηκαν να αναφέρουν τι δεν τους αρέσει στο ποδόσφαιρο, ανέφεραν λόγους σχετικούς με το ίδιο το παιχνίδι, ή τον χώρο του ποδοσφαίρου, όπως το βιώνουν οι ίδιες, αλλά και λόγους σχετικούς με τον γενικότερο χώρο του ποδοσφαίρου, όπως το αντιλαμβάνονται ως θεάτριες. Ειδικότερα, οι λόγοι που αναφέρθηκαν και σχετίζονται με το παιχνίδι είναι ο φόβος τραυματισμών, οι εντάσεις και ο ανταγωνισμός που δημιουργούνται πάνω στο παιχνίδι καθώς και γενικότερες αρνητικές συμπεριφορές από παίκτριες, συμπαίκτριες ή τη διαιτησία. Κάποια κορίτσια διαχώρισαν μεταξύ του ποδοσφαιρικού πλαισίου στο οποίο ανήκουν και του γενικότερου χώρου του ποδοσφαίρου. Η Δήμητρα ανέφερε:

«... Δεν μου αρέσει που το ποδόσφαιρο, κυρίως το ανδρικό βέβαια όχι το γυναικείο ακόμα, έχει φτάσει σε άλλο επίπεδο, δεν υπάρχει ευγενής άμιλλα, επειδή από πίσω κρύβονται χρηματοοικονομικά συμφέροντα...»

Ειδικότερα, αρνητικά συναισθήματα αναφέρθηκαν σε σχέση με το παιχνίδι και την αλληλεπίδραση που γίνεται με άλλους κατά τη διάρκειά του (παίκτριες, συμπαίκτριες, διαιτησία, φίλαθλοι) :

«...Γιατί όταν χάνεις δεν είναι για να χαιρέσαι αλλά αυτό δεν με πειράζει εμένα ...» (Ηλιάννα)

Ως δομικός παράγοντας που δυσχεραίνει την συμμετοχή στο ποδόσφαιρο αναφέρθηκε πιο συχνά η έλλειψη ομάδων, η έλλειψη υποδομών και η έλλειψη προοπτικής επαγγελματικής απασχόλησης στο μέλλον. Γενικότερα, οι συμμετέχουσες ανέφεραν ότι ο αριθμός κοριτσιών και γυναικών σε ομάδες που

παίζουν ποδόσφαιρο είναι ιδιαίτερα περιορισμένος κάτι που φαίνεται από την έλλειψη τμημάτων μικρότερων ηλικιών, την συγχώνευση τμημάτων διαφόρων ηλικιών (αντίθετα με τμήματα αγοριών που το εύρος των ηλικιών σε κάθε τμήμα είναι μικρότερο) αλλά και τους μέσους όρους ηλικίας κοριτσιών που συμμετέχουν στα τοπικά πρωταθλήματα γ' κατηγορίας (επιτρέπεται η συμμετοχή κοριτσιών 12 ετών και άνω).

«...Δεν υπάρχουν εγκαταστάσεις, δεν υπάρχουν χορηγοί, δεν υπάρχουν ομάδες, δεν δίνονται ευκαιρίες δηλαδή ...» Δήμητρα

«...Δεν υπάρχουν πολλές ακαδημίες. Παραδείγματος χάριν μένει κάποιος σε ένα χωριό και θέλει να ασχοληθεί. Μπορεί να μην έχει τη δυνατότητα να πηγαίνει στην πόλη...» Μαρία

Οι αναφορές σε αρνητικά σχόλια αφορούσαν κυρίως τους αγώνες, όπου υπάρχει πίεση για απόδοση και η επιδίωξη της νίκης και ήταν σχόλια που προέρχονταν κυρίως από τις αντίπαλες κερκίδες. Η Ζωή περιγράφει τέτοιες συμπεριφορές ως μέρος του παιχνιδιού :

«... Γίνεται σε κάθε αγώνα και αυτό είναι φυσιολογικό. Πρέπει να το ξέρεις, γιατί υπάρχει η κερκίδα της άλλης ομάδας που θα υποστηρίζει την άλλη ομάδα... οι συμπαίκτριές σου μπορεί από την ένταση να θυμώσουν μαζί σου, να σου πουν κάποια πράγματα από τα νεύρα τους που δεν τα εννοούν, υπάρχουν πάρα πολλά αρνητικά σχόλια αλλά πρέπει να τα δεχτείς και να μην ακούσεις τίποτα από αυτά. [...] Από τις κερκίδες μπορεί να σε βρίζουν, να λένε πράγματα κακά, να σε θυμώνουν, να σε προκαλούν (σ.σ. αναφέρεται σε ενήλικες και γονείς)...»

Κάποια κορίτσια ανέφεραν να έχουν ακούσει, είτε προσωπικά είτε για άλλα κορίτσια, αξιολογικά σχόλια που αφορούν την σωματική τους διάπλαση (ύψος και συχνότερα βάρος) :

«...Κάποιοι οπαδοί, αν κάποιος έχει περισσότερα κιλά θα τον χτυπήσουν με αυτό...» (Δήμητρα)

«... Πολλές φορές (σ.σ. έχω ακούσει σχόλια). Μπορεί να υπάρχει στην ομάδα ή στην αντίπαλη ομάδα ένα κορίτσι με παραπανίσια

κιά ή με λιγότερα, θα τα σχολιάσουν όλα αυτά. Έχει τύχει (σ.σ. να ακούσω) για το ύψος μου, πάρα πολλές φορές...»

Συχνότερες ήταν οι αναφορές για θετική ανατροφοδότηση που λαμβάνουν τα κορίτσια από το άμεσο περιβάλλον τους (γονείς, ενήλικες, συνομήλικοι, φίλαθλοι, δάσκαλοι, φίλοι), είτε εντός των γηπέδων είτε εκτός. Τα θετικά σχόλια αφορούσαν την απόδοση, την απόδοση σε σχέση με το γεγονός ότι πρόκειται για κορίτσια ή το γεγονός ότι κορίτσια παίζουν ποδόσφαιρο, ανεξαρτήτως απόδοσης (δηλ. ως κάτι το δύσκολο ή ασυνήθιστο).

*«...Οι περισσότεροι λένε θετικά σχόλια, γιατί ενθουσιάζονται από αυτό που ακούνε.(σ.σ. μου λένε) «Μπράβο σου που είσαι κορίτσι και έχεις φτάσει εκεί και το αγαπάς και παίζεις και δεν το βάζεις κάτω και μπορείς να αντιμετωπίσεις και αγόρια...» Ζωή
«...Η αλήθεια είναι δεν έχω ακούσει αρνητικά σχόλια, πιο πολύ απορία, να με ρωτάνε πως και τι, αλλά επειδή πλέον αρχίζει να εξελίσσεται το γυναικείο ποδόσφαιρο και προβάλλεται, το έχουν συνειδητοποιήσει ότι υπάρχει, οπότε ακούω θετικά σχόλια...»
(Δήμητρα)*

Το στοιχείο της έκπληξης, στα σχόλια που έχουν ακούσει από άλλους, ήταν κάτι που αναφέρθηκε και από άλλα κορίτσια. Όπως χαρακτηριστικά είπε η Χριστίνα:

«...Με ρώτησαν (σ.σ. δάσκαλοι) αν όντως παίζω ποδόσφαιρο ή άμα λέω μπαρούφες, αλλά όντως παίζω ποδόσφαιρο...»

4.3. Στερεότυπα φύλου και έμφυλες νόρμες σε ομάδες αγοριών.

Για τη συμμετοχή τους σε ομάδες κοριτσιών τα κορίτσια αναφέρθηκαν σε ένα μάλλον υποστηρικτικό πλαίσιο, όπου τα αρνητικά συναισθήματα σχετίζονται με το παιχνίδι και η αρνητική τροφοδότηση δεν έχει έμφυλο χαρακτήρα. Ωστόσο, όσον αφορά τη συμμετοχή τους σε ομάδες αγοριών ή στο παιχνίδι με αντίπαλες ομάδες αγοριών, αναφέρθηκαν συχνά σε αρνητικές συμπεριφορές, αρνητικά σχόλια και πειράγματα που δέχονται από αγόρια, τα οποία μάλιστα συχνά έχουν έμφυλο χαρακτήρα (π.χ. έμφυλα στερεότυπα, σχόλια για μη συμμόρφωση με

έμφυλους ρόλους). Η Ηλιάνα αφηγείται τις ακόλουθες συμπεριφορές και σχόλια από συμπαίκτες αγόρια 8-10 ετών :

«...Τα αγόρια χτυπάνε πιο πολύ και βρίζουν, μιλάνε άσχημα, δεν συμπεριφέρονται καλά. Και μέσα στο παιχνίδι και γενικότερα. Μιλάνε άσχημα και σε άλλα αγόρια, αλλά σ' εμάς (τα κορίτσια της ομάδας) περισσότερο [...] Έχω ακούσει από παιδιά να λένε «Γιατί παίζεις ποδόσφαιρο αφού είσαι κορίτσι ;» [...] «Ένωσα άσχημα ...αλλά συνέχισα, δεν τον άκουσα [...] (σ.σ. Αυτό το κάνουν) για να κοροϊδέψουν ή να πληγώσουν άσχημα. Ένωσα άσχημα...»

Η Μαρία αναφέρεται σε αισθήματα έλλειψης αλληλεγγύης και δυσφορίας που βίωσε εξαιτίας της αδιαφορίας συμπαικτών της :

«...Όταν ήμουν στην ακαδημία εδώ με τα αγόρια, δεν ένιωθα και τόσο τέλεια, τόσο άνετα. Δεν ένιωθα άνετα γιατί δεν μπορείς να είσαι όπως είσαι με μία κοπέλα, άλλη συμπεριφορά θα έχει μία κοπέλα [...] δηλαδή μπορεί να 'ρθει κοντά σου και να σου πει τι έχεις, οτιδήποτε. Με τα αγόρια δεν είναι έτσι. Ένα αγόρι μπορεί να αδιαφορήσει για μία κοπέλα, να πει δεν θα της δώσω καν σημασία, είναι που τα αγόρια έχουν αυτό προς τα κορίτσια . Στις ημέρες μας αυτό κυριαρχεί. Πιστεύουν ότι δεν είναι φυσιολογικό αυτό, να παίζει κοπέλα με τα αγόρια, το θεωρούνε παράξενο. ...»

Ανέφεραν επίσης ότι συχνά τα αρνητικά σχόλια είναι υποτιμητικά και αφορούν βιολογικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων :

«... Έχω ακούσει αρνητικά σχόλια [...] σχόλια υποτιμητικά κυρίως, ότι εμείς δεν ξέρουμε να παίζουμε, ότι δεν έχουμε την ίδια δύναμη, ότι δεν είμαστε ικανές ...» (Χριστίνα)

«...Σε όλη μου τη ζωή που παίζω ποδόσφαιρο θα ακούω τέτοια σχόλια. Ο κάθε ένας να υποτιμήσει κάποιον και κάποιοι υποτιμάν αυτό που κάνουμε εμείς. [...] Ότι είσαι κοπέλα, δεν μπορείς να τρέξεις, δεν έχεις τόσο γυμνασμένους μυς, δεν έχεις

τόση πολλή δύναμη, δεν έχεις την σωματική κατάσταση για να το αντιμετωπίσεις όλο αυτό, πάρα πολλά παραδείγματα υπάρχουν ανάμεσα σε ένα αγόρι που μιλάει για ένα κορίτσι...» (Ζωή)

4.5. Το ποδόσφαιρο ως ένα ουδέτερο φύλου άθλημα;

Όλα σχεδόν τα κορίτσια στην ερώτηση αν θεωρούν ότι το ποδόσφαιρο είναι ένα ανδρικό, γυναικείο ή ουδέτερο άθλημα, απάντησαν ότι το θεωρούν ουδέτερο. Όσον αφορά τον διαχωρισμό αθλημάτων σε ανδρικά και γυναικεία, αναφέρθηκαν σε κριτήρια που εφαρμόζουν άλλοι για τον διαχωρισμό. Όπως ανέφεραν, τα κριτήρια αυτά βασίζονται σε βιολογικές διαφορές μεταξύ των φύλων, είναι κοινωνικές πρακτικές και πιστεύω (κοινωνικό φύλο) ή βασίζονται σε συνδυασμό και των δύο. Η Χριστίνα αναφέρεται σε κοινωνικές πρακτικές και σε βιολογικούς παράγοντες:

« ...μπορεί κάποιο άθλημα να έχει πλειοψηφία στα αγόρια και κάποιο άλλο στα κορίτσια [...] Σε κάποια αθλήματα το λένε γιατί χρειάζεται μυϊκή κυρίως δύναμη και γι' αυτό λένε κυρίως ότι (σ.σ. αυτά τα αθλήματα είναι) κυρίως για τους άνδρες και οι γυναίκες δεν μπορούν να τα καταφέρουν»

Η Δήμητρα αναφέρεται σε κοινωνικά πρότυπα που εκκινούν από βιολογικές διαφορές.:

«...Πιστεύω ότι η κοινωνία μας το κάνει αυτό, υπάρχει ένα πρότυπο για την γυναίκα, ότι η γυναίκα είναι πιο ήσυχη σαν πλάσμα, δεν έχει τόσο δύναμη μέσα της, είναι πιο καλλιτεχνική, οπότε το άθλημα που της ταιριάζει είναι το μπαλέτο, ενώ αντίστοιχα για έναν άνδρα, ένα αγόρι, κατευθείαν ο νους του ανθρώπου πάει ότι παίζει μπάλα. ...»

Σε βιολογικές διαφορές και στις σωματικές απαιτήσεις του κάθε αθλήματος αναφέρθηκε η Ηλιάνα :

«...Πιστεύω ότι τα χωρίζουν ανάλογα με τις δυνατότητες μερικές φορές του αθλήματος, το τι κάνουν στο άθλημα. Δηλαδή το ποδόσφαιρο το θεωρούν ανδρικό άθλημα επειδή μάλλον έχει πολύ τρέξιμο, ενώ το μπαλέτο το θεωρούν γυναικείο επειδή έχει χορούς...»

Τα ίδια τα κορίτσια διαχώρισαν τη θέση τους. Η Ελευθερία αναφέρεται στην αυτοδιάθεση και στην ελεύθερη έκφραση του ατόμου (δηλ. το «τι αρέσει στον καθένα»):

«...Εγώ δεν τα θεωρώ ανδρικά ή γυναικεία, τα θεωρώ όλα ουδέτερα, το τι αρέσει στον καθένα. [...] (σ.σ. το ποδόσφαιρο θα το χαρακτηρίζα) σαν ένα άθλημα που μπορούν να παίζουν και γυναίκες και άνδρες ...»

Παρόμοια είναι και η άποψη της Ζωής :

«...όλα τα αθλήματα είναι για τον καθένα, ο καθένας μπορεί να αγαπήσει και να ασχοληθεί με ό,τι άθλημα θέλει ...»

Η Μαρία χαρακτηρίζει τον διαχωρισμό ανδρικών/ γυναικείων ως ξεπερασμένες απόψεις και θεωρεί το ποδόσφαιρο ουδέτερο, εφαρμόζοντας ως κριτήριο αν το άθλημα μπορεί να παιχτεί και από τα δύο φύλα, κάτι που προφανώς συμβαίνει, αφού τα ίδια τα κορίτσια παίζουν ποδόσφαιρο:

«...Πιστεύω ότι είναι προκατειλημμένοι (σ.σ. όσοι διαχωρίζουν σε ανδρικά και γυναικεία), ότι έχουν μείνει πάρα πολύ πίσω, δεν είναι στις μπροστά γενιές. [...] Εφόσον υπάρχει άνεση να υπάρχει και μία γυναικεία ομάδα, πιστεύω πως το ποδόσφαιρο είναι ουδέτερο. ...»

Η Ηλιάνα φαίνεται να αποδέχεται αρχικά τις νόρμες σύμφωνες με τις οποίες το ποδόσφαιρο είναι για αγόρια, όπως και διαφορετικές συνήθειες μεταξύ των φύλων. Φαίνεται επίσης να αποδέχεται τον συνήθη χαρακτηρισμό του

ποδοσφαίρου ως ανδρικό χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται για την ίδια ότι τα κορίτσια δεν μπορούν να παίξουν ποδόσφαιρο :

«...δεν με πειράζει ότι το ποδόσφαιρο είναι πιο πολύ για αγόρια [...]Τα αγόρια παίζουν πιο πολύ ποδόσφαιρο, παρά τα κορίτσια. Τα κορίτσια κάνουν άλλα πράγματα, για παράδειγμα χορεύουν, τραγουδούν. [...]Στα πιο πολλά κορίτσια δεν τους αρέσει το ποδόσφαιρο, τους αρέσουν άλλα αθλήματα. [...]Θα έλεγα ότι το ποδόσφαιρο είναι πιο πολύ ανδρικό παρά γυναικείο, αλλά όποια κορίτσια θέλουν να παίξουν ποδόσφαιρο, μπορούν να παίξουν...»

Η Χριστίνα τέλος εφαρμόζει ένα και μοναδικό κριτήριο, ότι «όλα τα αθλήματα είναι για όλους», αναιρώντας τον διαχωρισμό βάσει φύλου, χωρίς την εφαρμογή περαιτέρω κριτηρίων για τον διαχωρισμό αυτό:

«...Έχω ακούσει (σ.σ. ότι υπάρχουν ανδρικά και γυναικεία αθλήματα) αλλά δεν το πιστεύω, εντάξει μπορεί κάποιο άθλημα να έχει περισσότερη πλειοψηφία στα αγόρια και κάποιο άλλο στα κορίτσια, αλλά δεν λέει κάτι, νομίζω όλα τα αθλήματα είναι για όλους...»

Ενώ ρητά όλες σχεδόν οι συμμετέχουσες χαρακτήρισαν το ποδόσφαιρο ως ένα ουδέτερο άθλημα, που μπορεί να παιχτεί από άτομα ανεξαρτήτως φύλου, αναιρώντας έτσι την κυρίαρχη βάση φύλου κατηγοριοποίηση, σε άλλα σημεία του λόγου τους μπορεί να ενστερνίζονται την κατηγοριοποίηση αυτή. Η Δήμητρα απάντησε ότι θεωρεί το ποδόσφαιρο ουδέτερο άθλημα ενώ σε άλλο σημείο του λόγου της αναφέρει :

«... Σε αυτό το άθλημα επειδή είναι σκληρό και όσο 'ναι ανδρικό...»

Συχνά τα κορίτσια αναφέρθηκαν επίσης σε γυναικείο και ανδρικό ποδόσφαιρο και στις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ τους (π.χ. δημοφιλία, τρόπος παιχνιδιού λόγω βιολογικών διαφορών, βαθμός εξοικείωσης, επίπεδο ανταγωνισμού).

«...Γιατί τα αγόρια μπορούν να κάνουν μεγαλύτερη καριέρα, είναι πιο διάσημο το αντρικό ποδόσφαιρο και συνήθως τα αγόρια, το παραδέχομαι, είναι πιο καλά από τα κορίτσια, έχουν πιο πολλούς μυς, πιο πολλή ταχύτητα, από μικροί μαθαίνουν να ζούνε σε αυτό ενώ τα περισσότερα κορίτσια όχι ...» Ζωή

«...Αν δεν θέλουν επαγγελματίες ποδοσφαιρίστριες είναι επειδή συνήθως οι άνθρωποι προτιμούν το αντρικό ποδόσφαιρο, δεν ξέρω γιατί, αν η τηλεόραση έδειχνε γυναικείο ποδόσφαιρο δεν θα είχε πολλές προβολές ...» Ελευθερία

«...Ένα ανδρικό με ένα γυναικείο ποδόσφαιρο έχει μεγάλες διαφορές και η μεγαλύτερη είναι πάνω στον δυναμισμό του ...» Δήμητρα

4.6. Οι έμφυλοι ρόλοι μπορεί να μην νοούνται συνειδητά ως τέτοιοι

Όλα τα κορίτσια αναφέρθηκαν σε διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών στη συμπεριφορά, σε διαφορετικές συνήθειες καθώς και σε διαφορές στον τρόπο εμφάνισης. Ωστόσο, η πλειονότητα των κοριτσιών δεν θεωρεί ότι υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες, τυπικοί ή άτυποι για αγόρια και κορίτσια, πράγματα που πρέπει να κάνει διαφορετικά ένα άτομο βάσει του φύλου του. Όσον αφορά συμπεριφορές μέσα στο παιχνίδι τα αγόρια αναφέρθηκαν ως περισσότερο επιθετικά και ανταγωνιστικά και ότι προβάλλουν περισσότερο το Εγώ τους, ενώ τα κορίτσια ότι στηρίζουν τους άλλους και επιδεικνύουν περισσότερη συναισθηματική υποστήριξη :

«...Τα αγόρια όταν είναι με τους φίλους τους φυσικά θα υπάρχει ένταση, θα βρίζονται. Πολλές φορές λένε «Εγώ είμαι καλύτερος από σένα, εγώ αυτό, εγώ εκείνο» Ενώ πιστεύω τα κορίτσια στηρίζουν η μια την άλλη, δεν έχει «Αυτό είναι λάθος σου» «το κάνεις λάθος». Λένε «Δεν πειράζει, συνέχισε και την επόμενη

φορά θα σου βγει» Ενώ τα αγόρια αν γίνει κάτι , ένα μεγάλο λάθος, θα αρχίσουν «Το 'χασες» και όλα αυτά ...» (Ελευθερία)

Το ότι τα κορίτσια επιδεικνύουν μεγαλύτερη ενσυναίσθηση ως προς τα συναισθήματα των άλλων (εντός ή εκτός γηπέδου) και ρυθμίζουν την συμπεριφορά τους και τα συναισθήματά τους βάσει αυτού, ήταν κάτι που αναφέρθηκε και από άλλα κορίτσια. Η Χριστίνα λέει:

« ... Κυρίως τα αγόρια είναι πιο αυθόρμητα, μπορεί να μην τους νοιάζει κάτι που θα κάνουν ασυναίσθητα, ενώ τα κορίτσια θα τους πειράζει, θα πουν δηλαδή «Ήταν σωστό αυτό που έκανα; Πώς ένιωσε ο άλλος;» ...»

Η Μαρία θεωρεί ότι το παιχνίδι των ανδρών είναι πιο βίαιο, κάτι που αποδίδει στον ανταγωνισμό και τον εγωισμό, όπως και ότι οι άνδρες θα παραβιάσουν συχνότερα τους κανόνες του δίκαιου ανταγωνισμού, κάτι που αποδίδει στον τρόπο εκπαίδευσης :

«... Ναι υπάρχουν (σ.σ. διαφορές). Οι άνδρες είναι πολύ βίαιοι, έχουν πιο πολύ τσαμπουκά από μία γυναίκα, όχι ότι είναι απίθανο μία κοπέλα να έχει (σ.σ. τσαμπουκά), αλλά (σ.σ. οι άνδρες) δεν έχουν τόσο πολύ σεβασμό σε εισαγωγικά. [...] Νομίζω είναι θέμα ανταγωνισμού αυτό, ξεκάθαρα. Και στο ποδόσφαιρο και γενικότερα. Ανταγωνισμού και εγωισμού. [...] Ένας άνδρας [...]θα βρίσει, θα κάνει κάποια πράγματα επίτηδες, θα χτυπήσει, θα βρίσει, μία γυναίκα δεν πάει με το σκεπτικό ότι «Θα τον χτυπήσω αυτόν, ότι θέλω να τον βρίσω.» [...] (σ.σ. αυτό οφείλεται) στο πώς μαθαίνεις από την πρώτη μέρα που αρχίζεις ποδόσφαιρο, από τις βάσεις που έχεις, από τις γνώσεις που αποκτάς ...»

4.7. Έμφυλες νόρμες και στερεότυπα ως περιοριστικοί παράγοντες για την ενασχόληση κοριτσιών με το ποδόσφαιρο

Έμφυλες νόρμες που αναφέρθηκαν και λειτουργούν περιοριστικά, αποτρέποντας ή δυσχεραίνοντας την ενασχόληση κοριτσιών με το ποδόσφαιρο, αφορούσαν την εμφάνιση (πρότυπα για το σώμα, ρούχα, κανόνες ένδυσης). Αν και έγινε αναφορά σε διαφορετικές βάσει φύλου συμπεριφορές, αυτές δεν θεωρήθηκαν περιοριστικοί παράγοντες (μία τέτοια νόρμα θα ήταν π.χ. ότι τα κορίτσια δεν παίζουν ποδόσφαιρο γιατί ο τρόπος παιχνιδιού δεν είναι κατάλληλος για το φύλο τους.). Οι νόρμες που αναφέρθηκαν ως αποτρεπτικοί παράγοντες για την ενασχόληση άλλων κοριτσιών με το ποδόσφαιρο, δεν αναφέρθηκαν ως τέτοιοι από τα ίδια τα κορίτσια που συμμετείχαν στην έρευνα (διαφορετικά δεν θα έπαιζαν ποδόσφαιρο). Σχετικά με τις διαφορετικές νόρμες εμφάνισης βάσει φύλου εντός του γηπέδου η Ζωή λέει :

«...Τα αγόρια δεν προετοιμάζονται, βγαίνουν χάλια, όπως να 'ναι όταν είναι να παίζουν, δεν τους νοιάζει ούτε η κερκίδα, ούτε τίποτα, τα περισσότερα κορίτσια φτιάχνουν τα μαλλιά τους, φτιάχνονται, κάνουν πράγματα για να φαίνονται ωραίες...»

Όσον αφορά τα ρούχα, αξεσουάρ και χτενίσματα, (εντός ή εκτός ποδοσφαιρικού πλαισίου), όλα τα κορίτσια συμφώνησαν ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Ειδικά για την επίσημη εμφάνιση στο ποδόσφαιρο (παντελόνι, φανέλα) είναι ίδια και για τα δύο φύλα και, σύμφωνα με τις νόρμες εμφάνισης βάσει φύλου που αναφέρθηκαν, σύμφωνη με τον αθλητικό «κάζουαλ» τρόπο που ντύνονται τα αγόρια, αλλά ασύμφωνη με νόρμες για τα κορίτσια (παραδείγματος χάριν αναφέρθηκε ότι τα κορίτσια ντύνονται με πιο στενά ρούχα). Αναφέρθηκε από τα κορίτσια ότι η ποδοσφαιρική εμφάνιση, γενικότερα τα αθλητικά ρούχα που φοριούνται κατά την προπόνηση στο ποδόσφαιρο ή σε άλλα αθλήματα, μπορεί να είναι ένας αποτρεπτικός παράγοντας για άλλα κορίτσια, οι ίδιες όμως ανέφεραν, ότι δεν τους ενοχλεί ή και ότι τους αρέσει. Άλλωστε τα κορίτσια μπορεί να αναγνωρίζουν ότι υπάρχει διαχωρισμός ένδυσης βάσει φύλου αλλά να μην τον ενστερνίζονται. Η Μαρία λέει :

«...Είναι πιο σύνηθες να φορέσει ένα αγόρι κάτι φαρδύ ή φόρμα και κοπέλες να είναι πιο καλά ντυμένες[...]» Αλλά εγώ πιστεύω ότι είναι unisex, δεν έχει «Φοράω γυναικείο, φοράω ανδρικό...»

Η Ζωή αναφέρει πεποιθήσεις στερεότυπα και νόρμες για το σώμα ως περιοριστικούς παράγοντες για την ενασχόληση κοριτσιών με το ποδόσφαιρο:

«... Πολλά κορίτσια (σ.σ. δεν ασχολούνται με το ποδόσφαιρο γιατί) πιστεύουν ότι θα τους στραβώσει τα πόδια, ότι θα τους κάνει ένα σώμα το οποίο θα φαίνεται χάλια, ότι θα φαίνεται ανδρικό [...] ότι μπορεί να χαλάσει κάτι στο σώμα τους ή να μεταμορφωθεί, τα γόνατα, οι γάμπες, τα μπούτια, (σ.σ. να γίνουν) κάπως που να μην τα θέλουν, πολύ γυμνασμένα ας πούμε. ...»

Κοινωνικά πρότυπα για το σώμα για την γυναίκα που είναι ασύμβατα με το πρότυπο του αθλητικού σώματος αναφέρει και η Δήμητρα :

«... Πιστεύω πως η κοινωνία μας θέλει την γυναίκα να μην είναι πολύ γυμνασμένη γιατί τότε την παρομοιάζει με άνδρα, δηλαδή ότι «μοιάζει σαν άνδρας», θα ακουστεί αυτή η έκφραση [...] ενώ για τον αθλητισμό θα πουν ότι «Είναι γυμνασμένη και κάνει για αυτό το άθλημα...»

Σύμφωνα με την Ζωή τα αγόρια ντύνονται με «πρόχειρο, κάζουαλ» τρόπο ενώ τα κορίτσια περισσότερο επίσημα. Τα κορίτσια προσέχουν περισσότερο την εξωτερική τους εμφάνιση γιατί δέχονται περισσότερο κριτική γι' αυτήν και αυτή η κριτική τα επηρεάζει :

«...Στα κορίτσια σίγουρα (σ.σ. υπάρχουν κανόνες εμφάνισης). Τα κορίτσια φοράνε αξεσουάρ, τα αγόρια όχι τόσο. Τα αγόρια ντύνονται αθλητικά. Τα κορίτσια θα βγουν με τα καλά τους, τα αγόρια δεν τους νοιάζει αυτό, θα βγουν με τις φόρμες. [...] Δεν τους νοιάζει η εξωτερική τους εμφάνιση, τις περισσότερες φορές. [...] Δεν τους νοιάζει τι λένε οι άλλοι, αλλά στα κορίτσια, οι περισσότεροι σχολιάζουν τι κάνει το κάθε κορίτσι και αυτό τα

ρίχνει ψυχολογικά, με αποτέλεσμα να περιποιοούνται τον εαυτό τους περισσότερο απ' ότι το κάθε αγόρι...»

Η Μαρία αναφέρεται σε αρνητικά σχόλια που ακούγονται όταν κάποιος δεν συμμορφώνεται με έμφυλα πρότυπα ένδυσης :

«.. Έξω μπορεί να χλευάσουν κάποιον. Μια κοπέλα μπορεί να ντύνεται με ανδρικό στιλ ή οτιδήποτε. Και είναι απόλυτα φυσιολογικό. Και εγώ φοράω ανδρικά ρούχα και κάποιος μπορεί να το χλευάσει. Όπως με τα παιχνίδια, λένε «Αυτό είναι ανδρικό, αυτό είναι γυναικείο...»

Η Χριστίνα αναφέρει νόρμες για την εμφάνιση, όπως ότι οι γυναίκες πρέπει να φαίνονται αδύνατες και με καμπύλες και να μην λερώνονται ως περιοριστικούς παράγοντες για τη συμμετοχή τους στο ποδόσφαιρο :

«...Εντάξει, τα περισσότερα κορίτσια βγάζουν περισσότερη θηλυκότητα και δεν είναι το στιλ τους να φοράνε τάπες, που μπορούν να λασπωθούν. Θέλουν ένα παπούτσι να είναι καθαρό, να είναι καθαρές στα ρούχα. [...]Κάποια κορίτσια κάνουν στίβο γιατί πιστεύουν ότι κάνει καλύτερο σώμα, καμπύλες. Και κυρίως παίζουν ρόλο τα ρούχα. [...] Εγώ ξέρω πολλά κορίτσια, την αδερφή μου ας πούμε, που δεν θέλει να φοράει φόρμες, όλη της η ζωή είναι ένα κολάν. Δεν τις αρέσουν οι φόρμες καθόλου, φοβάται ότι την κάνουν χοντρή ...»

Σχετικά με την ποδοσφαιρική εμφάνιση η Δήμητρα αναφέρει :

«...Εμένα μ' αρέσει που άνδρας και γυναίκα στο ίδιο άθλημα φοράνε τις ίδιες στολές και πιστεύω ότι αυτό πρέπει να επικρατήσει (σ.σ. και σε άλλα αθλήματα) [...] Μ' αρέσει που αυτές οι στολές είναι όπως πρέπει. Δηλαδή ένα σορτσάκι να είναι άνετο ως το γόνατο και να μην αποκαλύπτονται μέρη του σώματος, και ένα κανονικό μπλουζάκι αντίστοιχα να είναι άνετο και να φαίνεται ο αριθμός...»

V. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σκοπός της εργασίας αυτής ήταν να αναδείξει πως στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο ποδόσφαιρο, κορίτσια ηλικίας 12-18 ετών αντιλαμβάνονται έμφυλους ρόλους, νόρμες και στερεότυπα και πως συμμετέχουν σε διαδικασίες διαπραγμάτευσης ρόλων, μέσα από τις οποίες επαναπροσδιορίζονται έμφυλοι ρόλοι και επιτελέσεις. Τα ερωτήματα που έθεσε η έρευνα ήταν :

- Πώς μπορούν έμφυλες νόρμες και στερεότυπα να λειτουργήσουν περιοριστικά για την συμμετοχή κοριτσιών στο ποδόσφαιρο;
- Βιώνουν πιέσεις ρόλου τα κορίτσια που παίζουν ποδόσφαιρο;
- Ποιες στρατηγικές διαπραγμάτευσης ρόλων αναπτύσσουν τα κορίτσια εφηβικής ηλικίας που παίζουν ποδόσφαιρο ;
- Μπορεί να ιδωθεί το ποδόσφαιρο ως πεδίο ταυτόχρονης κατασκευής και ανακατασκευής των έμφυλων ρόλων για τα κορίτσια εφηβικής ηλικίας;

Στην έρευνα συμμετείχαν έξι κορίτσια ηλικίας 12-18 ετών που παίζουν ποδόσφαιρο σε τοπικές ομάδες. Τα κύρια ευρήματα που προέκυψαν από την έρευνα ήταν ότι (α) έμφυλες νόρμες και στερεότυπα μπορεί να λειτουργούν περιοριστικά για τη συμμετοχή των κοριτσιών στο ποδόσφαιρο. Οι νόρμες που αναφέρθηκαν σχετίζονται κυρίως με την εμφάνιση, ενώ τα στερεότυπα με την επιτέλεση (β) Τα κορίτσια βιώνουν πιέσεις συμμόρφωσης με τους έμφυλους ρόλους (όπως πειράγματα από συνομηλίκους) ή αντιμετωπίζονται υπό το πρίσμα έμφυλων στερεοτύπων. (γ) Παρά τις πιέσεις για συμμόρφωση, τα ίδια τα κορίτσια που συμμετείχαν στην έρευνα, δεν ανέφεραν να βιώνουν πίεση ρόλου (μεταξύ του ρόλου της αθλήτριας και έμφυλων ρόλων) και αυτό γιατί δεν αντιλαμβάνονται τα καθήκοντα των ρόλων αυτών ως ασύμβατα. Αντίθετα, πίεση ρόλου αναφέρθηκε για κορίτσια που δεν παίζουν ποδόσφαιρο και αφορούσε καθήκοντα του ρόλου που σχετίζονται κυρίως με την εμφάνιση (όπως ρούχα και εμφάνιση σώματος) (δ) Η διαπραγμάτευση ρόλων γίνεται μέσα από την διαπραγμάτευση του ίδιου του ρόλου του κοινωνικού φύλου και του πώς αυτό ορίζεται και οροθετείται (ε) το ποδόσφαιρο είναι επομένως ένα πεδίο που

λαμβάνουν χώρα επιτελέσεις κατασκευής (doing gender) και ανακατασκευής φύλου (redoing gender) .

Αρνητικά στερεότυπα και έμφυλες νόρμες που λειτουργούν αποτρεπτικά και αναφέρθηκαν στην έρευνα έχουν αναφερθεί σε προηγούμενες έρευνες. Ειδικότερα, στην παρούσα έρευνα αναφέρθηκε ότι τα κορίτσια δεν θέλουν να λερώνονται, να παίζουν στις λάσπες, θέλουν να φορούν πιο επίσημα ρούχα και η εικόνα του πρόχειρου ρούχου ή του τσαλακωμένου και βρώμικου ρούχου έρχεται σε αντίθεση με κυρίαρχες εικόνες θηλυκότητας. Παρόμοια τέτοια αποτελέσματα έχουν αναφερθεί και σε άλλες έρευνες (Carcamo Vergara et al. 2021; Corr et al. 2019). Στην έρευνα αναφέρθηκε επίσης ότι το ιδανικό γυναικείο σώμα έρχεται σε αντίθεση με το ιδανικό σώμα που χρειάζεται στο ποδόσφαιρο καθώς και ότι κάποια κορίτσια φοβούνται ότι το ποδόσφαιρο θα φέρει ανεπιθύμητα αποτελέσματα στο σώμα (όπως είπε χαρακτηριστικά μία συμμετέχουσα «φοβούνται ότι θα μεταμορφωθεί») και θα το κάνει «πιο ανδρικό». Παρόμοια αποτελέσματα έχουν αναφερθεί και σε άλλες έρευνες (Corr et al. 2019; Lunde & Gattario 2017)

Αν και όλες οι συμμετέχουσες ανέφεραν νόρμες για το κοινωνικό φύλο που δυσχεραίνουν ή αποτρέπουν την συμμετοχή κοριτσιών στο ποδόσφαιρο, οι ίδιες δεν φάνηκε να ενστερνίζονται απαραίτητα αυτές τις νόρμες. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της ποδοσφαιρικής εμφάνισης, για την οποία κάποια κορίτσια είπαν ότι αποτελεί παράγοντα που δυσχεραίνει την συμμετοχή άλλων κοριτσιών, ενώ τα ίδια ανέφεραν ότι τους αρέσει. Μάλιστα, το ίδιο γεγονός, ότι πρόκειται δηλαδή για αθλητικά και φαρδιά ρούχα, χαρακτηρίστηκε ως εμπόδιο (κορίτσια δεν θέλουν να φορούν φόρμες και φαρδιά ρούχα αλλά στενά ρούχα εξαιτίας των προτύπων για το σώμα και της εικόνας σώματος που έχουν) αλλά και απελευθερωτικό για άλλα κορίτσια («εμένα μου αρέσουν, είναι άνετα»). Φαίνεται λοιπόν ότι η κοινωνική πραγματικότητα κατασκευάζεται ως τέτοια μέσα από τις ερμηνείες που δίνονται σε αυτές και ότι είναι το άτομο που νομιμοποιεί τις κοινωνικές επιταγές και προσδοκίες, τις ταξινομεί, τις αξιολογεί και ιεραρχεί (Stora et al. 2010). Ωστόσο, δεν φαίνεται να αναιρείται το γεγονός ότι η θεώρηση του ατόμου στο πλαίσιο θεωριών κοινωνικής αλληλεπίδρασης δεν γίνεται

ανεξάρτητα αλλά μέσα από τη συνέργειά της με τις έννοιες τις κοινωνίας, του εαυτού, των άλλων (Reynolds, Larry T & Herman-Kinney, 2003). Ίσως εντέλει το ποδόσφαιρο μπορεί να λειτουργήσει απελευθερωτικά ως πλαίσιο που επιτρέπει αντίθετες με τα κυρίαρχα πρότυπα επιτελέσεις. Όπως ανέφερε η Μαρία «...έξω μπορεί να χλευάσουν κάποιον» αν ντύνεται με στερεοτυπικά ανδρικά ρούχα, ενώ στο ποδόσφαιρο τα ρούχα είναι κοινά για όλους, επομένως το να φοράει ένα κορίτσι στερεοτυπικά ανδρικά ρούχα «νομιμοποιείται» από το ίδιο το πλαίσιο.

Ενώ όλα τα κορίτσια αναφέρθηκαν σε εκφάνσεις του κοινωνικού φύλου, τα περισσότερα δεν φάνηκε να αναγνωρίζουν το κοινωνικό φύλο ως σύνολο από νόρμες που αποδίδονται στα άτομα βάσει του βιολογικού τους φύλου. Όλα σχεδόν τα κορίτσια, με εξαίρεση το μεγαλύτερο σε ηλικία, απάντησαν ότι δεν υπάρχουν διαφορετικοί για τα φύλα κανόνες, παρόλο που σε άλλα σημεία του λόγου τους αναφέρθηκαν σε διαφορετικές συμπεριφορές μεταξύ φύλων, τις οποίες απέδωσαν σε πρακτικές, συνήθειες ή προσωπικές επιλογές. Οι κανόνες καθορίζουν τι πρέπει να συμβεί αλλά και τι αποτελεί απόκλιση από τους κανόνες, επομένως η θεώρηση των επιτελέσεων κοινωνικού φύλου ως κάτι που δεν υπαγορεύεται από κανόνες ενδεχομένως δείχνει ότι οι οριοθετήσεις του φύλου είναι παγιωμένες σε βαθμό που δεν γίνονται αντιληπτές ως οριοθετήσεις. Ίσως η ηλικία παίζει κάποιο ρόλο γιατί μόνο το μεγαλύτερο κορίτσι αναγνώρισε έμφυλες νόρμες ή ίσως υπάρχει κάποιο ζήτημα μεθοδολογίας, δηλαδή η ερώτηση δεν έγινε πλήρως κατανοητή από τις συμμετέχουσες.

Η πλειονότητα των αρνητικών σχολίων, που τα κορίτσια ανέφεραν να έχουν ακούσει, αφορούσαν έμφυλα αρνητικά σχόλια από συνομηλίκους και σχόλια από θεατές χωρίς έμφυλο χαρακτήρα (αν και σχόλια από το βάρος μπορεί να έχουν έμφυλο χαρακτήρα δεν αναφέρθηκαν ως τέτοια), ενώ δεν αναφέρθηκαν αρνητικά σχόλια από γονείς, δασκάλους, φίλες και φίλους, αντίθετα με όσα αναφέρουν άλλες σχετικές έρευνες (Cort et al. 2019; Slater & Tiggemann 2011). Η διαφορά αυτή μπορεί να οφείλεται στον μικρό αριθμό συμμετεχουσών στην παρούσα έρευνα, στα χαρακτηριστικά των ατόμων που συμμετείχαν (όπως επίπεδο ενασχόλησης με τον αθλητισμό και είδος αθλήματος) ή και στη μεθοδολογία της έρευνας (ίσως σε έρευνα με ερωτηματολόγια ή συνεντεύξεις ομάδων εστίασης να

προέκυπταν και άλλα αποτελέσματα). Εξάλλου είναι πιθανόν συνομήλικα αγόρια να εξωτερικεύουν αρνητικά στερεότυπα και αρνητικά συναισθήματα προς κορίτσια με ρητό και άμεσο τρόπο, ενώ ενήλικες που είναι φορείς τέτοιων στερεοτύπων να το κάνουν με έμμεσο και υπόρρητο τρόπο. Κάποια κορίτσια ανέφεραν άλλωστε κάποιου είδους ελευθερία πάνω στην συμπεριφορά που έχουν τα αγόρια και δεν έχουν τα κορίτσια. Αναφέρθηκε ότι τα κορίτσια λαμβάνουν υπόψιν την γνώμη και τα αξιολογικά σχόλια των άλλων, όπως και τα συναισθήματα των άλλων και ρυθμίζουν την συμπεριφορά τους σύμφωνα με αυτά, ενώ για τα αγόρια η συμπεριφορά τους χαρακτηρίστηκε «αυθόρμητη» και ότι δεν λαμβάνει υπόψιν τα συναισθήματα των άλλων. Ενώ δηλαδή τα αγόρια παρουσιάζονται ως φορείς δράσης η οποία δεν περιορίζεται ή ρυθμίζεται από άλλους, για τα κορίτσια συμβαίνει το αντίθετο.

Κάτι που αναφέρθηκε συχνά είναι ότι τα κορίτσια ακούν θετικά σχόλια επειδή παίζουν ποδόσφαιρο. Θετική ανάδραση για τα πιο δραστήρια κορίτσια αναφέρθηκε και στην έρευνα της Corr και συνεργατών (2019). Το γεγονός ότι ένα κορίτσι παίζει ποδόσφαιρο, αναφέρθηκε να οδηγεί άλλοτε σε αρνητικές συμπεριφορές και σχόλια (όπως σχόλια που αναφέρθηκαν κυρίως από συνομήλικα αγόρια) και άλλοτε σε θετικές (όπως σχόλια που αναφέρθηκαν κυρίως από ενήλικες). Ειδικότερα, η πλειονότητα των θετικών σχολίων που αναφέρθηκαν ήταν υπό έμφυλο πρίσμα, αφού δεν αφορούσε την προσπάθεια ή την επίδοση καθαυτή, αλλά το γεγονός ότι είναι κορίτσια που προσπαθούν ή επιτυγχάνουν τέτοιες επιδόσεις. Αν και τα θετικά σχόλια λειτουργούν ενθαρρυντικά, ταυτόχρονα αναπαράγουν στερεότυπα (τα κορίτσια δεν παίζουν ποδόσφαιρο ή δεν παίζουν καλά) και αποτελούν μία οριοθέτηση του φύλου και της (προσδοκώμενης) απόδοσης. Ρητά ή όχι, οι πράξεις των κοριτσιών αξιολογούνται βάσει του φύλου τους, και όπως αναφέρουν οι West και Zimmermann (2009), τα κορίτσια «λογοδοτούν» για το φύλο τους. Προφανώς υπάρχουν βιολογικές διαφορές μεταξύ διαφορετικών αθλητικών πλαισίων και η αθλητική προσπάθεια και αξιολόγηση της απόδοσης γίνεται λαμβάνοντάς υπόψιν τις διαφορές αυτές, αλλιώς δεν θα υπήρχαν αγώνες βετεράνων, κατηγορίες για διαφορετικές αναπηρίες κλπ. Το σχόλιο όμως «...για κορίτσια παίζεις καλό

ποδόσφαιρο...» δεν αφορά την απόδοση εντός συγκεκριμένου πλαισίου αλλά τη σύγκριση με την απόδοση ενός άλλου πλαισίου και έμμεσα τον χαρακτηρισμό της πρώτης ως υποδεέστερη της δεύτερης.

Τα κορίτσια αναφέρθηκαν σε κριτήρια σύμφωνα με τα οποία αθλήματα διαχωρίζονται σε ανδρικά και γυναικεία, όπως ότι στα ανδρικά αθλήματα η επίδοση εξαρτάται από σωματικές ικανότητες (μυϊκή δύναμη, αντοχή) ενώ ως γυναικεία αναφέρθηκαν τα «καλλιτεχνικά αθλήματα», τα «πιο ήσυχα». Συχνά αναφέρθηκε το ποδόσφαιρο ως ανδρικό άθλημα, ενώ ως γυναικεία αθλήματα αναφέρθηκαν η ρυθμική, το μπαλέτο και οι χοροί, (το μπαλέτο και οι χοροί είναι σωματικές δραστηριότητες που δεν είναι αθλήματα, ίσως όμως αναφέρθηκαν ως τέτοιες επειδή θεωρούνται στερεοτυπικά γυναικείες.) Στα γυναικεία αθλήματα η απόδοση σχετίζεται με την κίνηση του σώματος στο χώρο, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην εμφάνιση (όπως στα κοστουμιά), δεν υπάρχει σωματική επαφή και εμφανής ανταγωνισμός (αναφέρονται ως «τα πιο ήσυχα»). Τα κριτήρια αυτά είναι σύμφωνα και με όσα έχουν αναφερθεί στη βιβλιογραφία (Chalabaev et al. 2013; Koivula 2001; Sobal & Milgrim 2019).

Όλα σχεδόν τα κορίτσια αναφέρθηκαν στα κριτήρια διαχωρισμού αθλημάτων βάσει φύλου ως πεποιθήσεις άλλων, ενώ ειδικά για το ποδόσφαιρο το χαρακτήρισαν ως ένα ουδέτερο φύλου άθλημα, παρόλο που το ποδόσφαιρο αναφέρθηκε αρκετές φορές ως παράδειγμα ανδρικού αθλήματος (σύμφωνα με τις πεποιθήσεις άλλων). Συχνή είναι εξάλλου η χρήση του σχήματος Εμείς/Άλλοι ως αντιθετικές ομάδες αναφοράς (McCormick 2005). Τα κορίτσια χρησιμοποιούν στον λόγο τους ρήματα που εκφράζουν πεποιθήσεις (πιστεύω, θεωρώ), τα οποία δίνουν έμφαση στο ότι αυτό που λέγεται είναι η άποψη του ομιλητή ή κάποιου άλλου και έμμεσα διαχωρίζουν την άποψη αυτή από τυχόν άλλες απόψεις ή/και δείχνουν ότι πρόκειται για κάτι που ο ομιλητής θεωρεί άποψη και όχι κοινώς αποδεκτή αλήθεια. Ενίοτε γίνεται χρήση προσωπικών αντωνυμιών που λειτουργούν επίσης εμφιατικά, διαχωρίζοντας το υποκείμενο που μιλά (Εγώ) από τους Άλλους («Εγώ δεν τα θεωρώ» «Εγώ πιστεύω.». Έτσι, ενώ το ποδόσφαιρο μπορεί να θεωρείται από άλλους ανδρικό, λόγω κοινωνικών, βιολογικών κριτηρίων, συνδυασμό και των δύο ή κριτηρίων στα οποία δεν είναι ξεκάθαρος ο

διαχωρισμός, τα κορίτσια το θεωρούν ουδέτερο, εφαρμόζοντας διαφορετικά κριτήρια. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ηλιάνας, που ενώ φαίνεται να συναινεί με μία νόρμα («δεν με πειράζει ότι το ποδόσφαιρο είναι πιο πολύ για αγόρια»), ταυτόχρονα θεωρεί ότι είναι το ίδιο το άτομο που νομιμοποιεί την εφαρμογή αυτής της νόρμας ή όχι («αλλά όποια κορίτσια θέλουν να παίξουν ποδόσφαιρο, μπορούν να παίξουν.»). Τελικά, μέσα από τα λόγια αλλά και τις πράξεις της (παίζοντας ποδόσφαιρο) απορρίπτει την νόρμα που φαίνεται αρχικά να αποδέχεται.

Τα κορίτσια ανέφεραν επίσης διαφορές στον τρόπο παιχνιδιού του ποδοσφαίρου μεταξύ ανδρών και γυναικών, όπως ότι οι άνδρες επιδεικνύουν συχνότερα επιθετική συμπεριφορά, ότι γίνονται βίαιοι, ότι οι σωματικές επαφές είναι συχνότερες και ο τρόπος παιχνιδιού πιο δυναμικός, (χαρακτηριστικά δηλαδή που στερεοτυπικά θεωρούνται ανδρικά), ενώ αναγνώρισαν και βιολογικές διαφορές μεταξύ φύλων (όπως ότι οι άνδρες έχουν μεγαλύτερη μυϊκή δύναμη). Ωστόσο χαρακτήρισαν το παιχνίδι ουδέτερου φύλου, επειδή και τα δύο φύλα μπορούν να παίξουν ποδόσφαιρο, ακόμη και αν παίζουν διαφορετικά. Η θεώρηση αυτή αναγνωρίζει ότι ένα παιχνίδι μπορεί να προσαρμόζεται. Αν ένα παιχνίδι πρέπει να παιχτεί με συγκεκριμένου μόνο τρόπο, αποκλείεται η συμμετοχή ατόμων ανεξαρτήτως φύλου που δεν μπορούν να παίξουν σύμφωνα με τον τρόπο αυτό (όπως άτομα που έχουν κάποια αναπηρία). Αντίθετα, η θεώρηση ότι ένα παιχνίδι μπορεί να προσαρμόζεται είναι συμπεριληπτική γιατί επιτρέπει να συμμετέχουν στο παιχνίδι άτομα διαφορετικών σωματικών ικανοτήτων.

Αν και τα κορίτσια απάντησαν ρητά ότι θεωρούν το ποδόσφαιρο ουδέτερο φύλου άθλημα, σε άλλα σημεία του λόγου τους κάποια κορίτσια αναφέρθηκαν σε αυτό ως ανδρικό. Αυτό μπορεί να ερμηνεύεται με διάφορους τρόπους. Μπορεί οι συμμετέχουσες να χρησιμοποίησαν στη γλώσσα όρους την αξία των οποίων δεν αποδέχονται ή δεν αποδέχονται πλήρως, στο πλαίσιο της επικοινωνίας τους με άλλα άτομα. Όπως είπε η Μαρία: «...Αρχικά δεν υπάρχουν γυναικεία και ανδρικά ρούχα. Έτσι το είπα για να συνεννοηθούμε...». Αυτή η φαινομενική αποδοχή χωρίς όμως ουσιαστική αξιακή αποδοχή είναι κατά τον Goode (1960) και μια προσπάθεια διαπραγμάτευσης ρόλου. Από την άλλη, τα άτομα μπορεί να μην

συνειδητοποιούν τον βαθμό στον οποίον εσωτερικεύουν αξίες και πιστεύω τα οποία έρχονται σε αντίθεση με άλλες αξίες ή πράξεις τους, επομένως να μην συνειδητοποιούν και τυχόν γνωστικές ασυμφωνίες, κάτι που επίσης λειτουργεί αποσυμπιεστικά (Goode 1960).

Η Δήμητρα απάντησε ότι θεωρεί το ποδόσφαιρο ουδέτερο, επειδή μπορεί να παιχτεί από αγόρια και κορίτσια, αλλά ανέφερε επίσης ότι είναι ανδρικό, επειδή ως άθλημα έχει συγκεκριμένες απαιτήσεις. Αν θεωρήσουμε ότι υπάρχει μία δυαδική θεώρηση του φύλου, όπου οι έννοιες ανδρικό και γυναικείο ορίζουν δύο αλληλοαποκλειόμενα σύνολα, τότε υπάρχει γνωστική ασυμφωνία όταν ένα κορίτσι παίζει ποδόσφαιρο, επειδή το ποδόσφαιρο θεωρείται ανδρικό άθλημα. Αυτή η γνωστική ασυμφωνία οδηγεί και σε πίεση ρόλου (Goode 1960). Σύμφωνα με την Δήμητρα όμως, για να παίξει ένα κορίτσι ποδόσφαιρο θέλει αφοσίωση, επειδή το άθλημα «...είναι σκληρό και όσο να 'ναι ανδρικό...» Αυτή η θεώρηση είναι σύμφωνη με τη θεώρηση κοινωνικού φύλου του Pleck (1995), η οποία βλέπει την αρρενωπότητα και θηλυκότητα ως κοινωνικό ρόλο και επιτέλεση, διαχωρίζοντας μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου και είναι αποδοχή και ταυτόχρονα διαπραγμάτευση κοινωνικού ρόλου, αφού η αυστηρότητα του διαχωρισμού που γίνεται βάσει βιολογικών διαφορών (άνδρας/ γυναίκα) τελικά αναιρείται, καθώς άτομα που βιολογικά δεν είναι άνδρες μπορούν να κάνουν ανδρικά πράγματα. Τα λόγια της Δήμητρας είναι εξάλλου ενδεικτικά αυτού που ο Messner (2011) ονομάζει «μαλακή ουσιοκρατία φύλου»: τα κορίτσια πρέπει να επιλέξουν και να δείξουν αφοσίωση σε ένα άθλημα που για τα αγόρια γίνεται «φυσικά». Όπως ανέφερε η Δήμητρα: «[...] Ενώ για ένα αγόρι κατευθείαν ο νους του ανθρώπου πάει ότι παίζει μπάλα.[...]»

Στην παρούσα έρευνα, τα κορίτσια δήλωσαν ότι δεν ενστερνίζονται κυρίαρχες (ή θεωρούμενες ως κυρίαρχες) απόψεις, όπως ότι το ποδόσφαιρο είναι ανδρικό άθλημα. Αυτός φαίνεται και να είναι ο κυρίαρχος τρόπος διαπραγμάτευσης ρόλων, η μη αξιακή αποδοχή ρόλων και καθηκόντων που είναι (ή θεωρούνται από κάποιους) ως κοινωνικώς αποδεκτοί (Goode 1960). Αυτή η διαπραγμάτευση περί των καθηκόντων του κοινωνικού φύλου είναι και μία διαπραγμάτευση για το τι είναι εντέλει το κοινωνικό φύλο. Αν τα κορίτσια δεν

παίζουν ποδόσφαιρο, τότε το κοινωνικό φύλο είναι μεταξύ άλλων, μία ταξινόμηση πάνω στο ποιες δραστηριότητες μπορούν να παίξουν αγόρια ή κορίτσια. Αν τα κορίτσια μπορούν να παίξουν ποδόσφαιρο, αυτή η ταξινόμηση δεν είναι κοινωνικό φύλο.

Η διαπραγμάτευση ρόλων όμως οριοθετείται από το κοινωνικό πλαίσιο (Goode 1960) και η επίδραση του πλαισίου φαίνεται στις διαφορετικές εμπειρίες από ομάδες αγοριών και κοριτσιών που αφηγήθηκαν τα κορίτσια. Σε ομάδες αγοριών αναφέρθηκαν πειράγματα, αρνητικά στερεότυπα, επιθετική συμπεριφορά ή αδιαφορία και έλλειψη συνεργασίας. Με όρους κόστους/ κέρδους , τέτοιες συμπεριφορές αυξάνουν το κόστος (πιέσεις για συμμόρφωση με έμφυλες νόρμες), οδηγούν σε μικρότερες συναισθηματικές απολαβές, άρα και μικρότερο κέρδος και μειωμένο κίνητρο συμμετοχής, αφού το κίνητρο για την εκτέλεση μίας δεδομένης δραστηριότητας εξαρτάται από τις προσδοκίες κόστους /απολαβών (Studer & Knecht 2016). Ακόμη και αν τα ίδια τα κορίτσια βιώνουν πίεση ρόλου ή όχι, πρέπει να λειτουργήσουν εντός ενός δεδομένου κοινωνικού πλαισίου και να αλληλεπιδράσουν με άτομα που θεωρούν ότι υπάρχει σύγκρουση ρόλου («κορίτσι που παίζει ποδόσφαιρο»). Αυτό είναι μάλιστα κάτι που αξιολογούν αρνητικά και προσπαθούν ή έστω επιθυμούν, να ρυθμίσουν την συμπεριφορά άλλων ατόμων σύμφωνα με αυτές τους τις πεποιθήσεις (ακόμη και αν πρόκειται για συνομήλικα αγόρια ηλικίας 8-10 ετών όπως ανέφερε μία συμμετέχουσα).

VI. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας διαφαίνεται ότι οι έμφυλες νόρμες που λειτουργούν περιοριστικά για τη συμμετοχή κοριτσιών στο ποδόσφαιρο, σχετίζονται κυρίως με την εμφάνιση. Ειδικότερα, νόρμες για την εμφάνιση αναφέρονται στα ρούχα (όπως ότι τα κορίτσια δεν πρέπει να φορούν πρόχειρα ρούχα, να μην λερώνουν τα ρούχα τους, να ρούχα να έχουν συγκεκριμένο στιλ πχ να είναι στενά), στην εικόνα σώματος (όπως ότι το σώμα δεν πρέπει να είναι μυώδες, να είναι αδύνατο) και στη γενικότερη εμφάνιση (όπως ότι τα κορίτσια δεν πρέπει να ιδρώνουν). Από την άλλη μεριά, τα έμφυλα στερεότυπα που αναφέρθηκαν από τις συμμετέχουσες αφορούσαν κυρίως επιτελέσεις, όπως ότι τα κορίτσια δεν μπορούν να παίξουν ποδόσφαιρο ή δεν μπορούν να τρέξουν. Συμπεραίνεται λοιπόν ότι οι πιέσεις συμμόρφωσης με έμφυλες νόρμες και στερεότυπα (όπως π.χ. κοροϊδίες, αδιαφορία, επιθετική συμπεριφορά) κατά τη συμμετοχή κοριτσιών σε ομάδες ποδοσφαίρου διαφέρουν από πλαίσιο σε πλαίσιο (π.χ. μικτές ομάδες, ομάδες κοριτσιών).

Παρά τις πιέσεις για συμμόρφωση, τα ίδια τα κορίτσια που συμμετείχαν στην έρευνα, δεν ανέφεραν να βιώνουν πίεση ρόλου (μεταξύ του ρόλου της αθλήτριας και έμφυλων ρόλων) και αυτό γιατί δεν αντιλαμβάνονται τα καθήκοντα των ρόλων αυτών ως ασύμβατα. Αντίθετα, πίεση ρόλου αναφέρθηκε για κορίτσια που δεν παίζουν ποδόσφαιρο και αφορούσε καθήκοντα του ρόλου που σχετίζονται κυρίως με την εμφάνιση (όπως ρούχα και εμφάνιση σώματος). Η διαπραγμάτευση φύλου γίνεται λοιπόν στη βάση του ορισμού του κοινωνικού φύλου και των καθηκόντων του. Τα κορίτσια που παίζουν ποδόσφαιρο απορρίπτουν παραδεδομένους κώδικες και σενάρια που ορίζουν το φύλο και μέσα από ποδοσφαιρικές επιτελέσεις, σενάρια, κοστούμια και ρόλους, επαναπροσδιορίζουν και ανακατασκευάζουν την έννοια του κοινωνικού φύλου. Έτσι το ποδοσφαιρικό πεδίο (ως φυσικός χώρος και ως κοινωνικό πλαίσιο), γίνεται πεδίο επιτελέσεων

που ανακατασκευάζουν και ξαναφτιάχνουν το φύλο. Τα παραπάνω μπορούν να αποδοθούν και με τη φράση: *Παίζοντας μπάλα, girls don't play ball*⁹

⁹ Ιδιωματική φράση που χρησιμοποιείται όταν κάποιος δεν συμμορφώνεται με αυτά που του λένε να κάνει.

VII.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adams, William C. 2015. "Conducting Semi-Structured Interviews." Pp. 492–505 in *Handbook of Practical Program Evaluation*. John Wiley & Sons, Ltd.
- Alvariñas-Villaverde, Myriam, Cristina López-Villar, Maria Fernández-Villarino, and Ramón Álvarez-Esteban. 2017. "Masculine, Feminine and Neutral Sports: Extracurricular Sport Modalities in Practice." *Journal of Human Sport and Exercise* 12. doi: 10.14198/jhse.2017.124.14.
- Amineh, Roya Jafari, and Hanieh Davatgari Asl. 2015. "Review of Constructivism and Social Constructivism."
- Arnold, Arthur P. 2012. "The End of Gonad-Centric Sex Determination in Mammals." *Trends in Genetics : TIG* 28(2):55–61. doi: 10.1016/j.tig.2011.10.004.
- Bakker, J. I. (Hans). 2007. "Definition of the Situation." in *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. John Wiley & Sons, Ltd.
- Baumeister, R. F., and J. M. Twenge. 2001. "Personality and Social Behavior." Pp. 11276–81 in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, edited by N. J. Smelser and P. B. Baltes. Oxford: Pergamon.
- Biddle, B. J. 1986. "Recent Developments in Role Theory." *Annual Review of Sociology* 12(1):67–92. doi: 10.1146/annurev.so.12.080186.000435.
- Bosak, Janine. 2018. "Social Roles." Pp. 1–4 in *Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science*, edited by T. K. Shackelford and V. A. Weekes-Shackelford. Cham: Springer International Publishing.
- Brannon, Robert, and Samuel Juni. 1984. "A Scale for Measuring Attitudes about Masculinity."
- Bromberger, Christian. 2015. *Sport, Football and Masculine Identity*.
- Brown, Christia Spears, and Ellen A. Stone. 2016. "Chapter Four - Gender Stereotypes and Discrimination: How Sexism Impacts Development." Pp. 105–33 in *Equity and Justice in Developmental Science: Theoretical and Methodological Issues*. Vol. 50, *Advances in Child Development and Behavior*, edited by S. S. Horn, M. D. Ruck, and L. S. Liben. JAI.

- Carcamo Vergara, Carolina, Amparo Moreno, and Cristina Barrio. 2021. "Girls Do Not Sweat: The Development of Gender Stereotypes in Physical Education in Primary School." *Human Arenas* 4. doi: 10.1007/s42087-020-00118-6.
- Carter, Michael J., and Celene Fuller. 2016. "Symbols, Meaning, and Action: The Past, Present, and Future of Symbolic Interactionism." *Current Sociology* 64(6):931–61. doi: 10.1177/0011392116638396.
- Casey, M., A. Mooney, J. Smyth, and W. Payne. 2016. "'Power, Regulation and Physically Active Identities': The Experiences of Rural and Regional Living Adolescent Girls." *Gender and Education* 28(1):108–27. doi: 10.1080/09540253.2015.1093098.
- Chalabaev, Aïna, Philippe Sarrazin, Paul Fontayne, Julie Boiché, and Corentin Clément-Guillotin. 2013. "The Influence of Sex Stereotypes and Gender Roles on Participation and Performance in Sport and Exercise: Review and Future Directions." *Psychology of Sport and Exercise* 14(2):136–44. doi: 10.1016/j.psychsport.2012.10.005.
- Chalabaev, Aïna, Philippe Sarrazin, Jeff Stone, and François Cury. 2008. "Do Achievement Goals Mediate Stereotype Threat?: An Investigation on Females' Soccer Performance." *Journal of Sport and Exercise Psychology* 30(2):143–58. doi: 10.1123/jsep.30.2.143.
- Chinurum, Joy. N., Ogunjimi Lucas, and Charles O'Neill. 2014. "Gender and Sports in Contemporary Society." *Journal of Educational and Social Research*. doi: 10.5901/jesr.2014.v4n7p25.
- Corr, Méabh, Jennifer McSharry, and Elaine M. Murtagh. 2019. "Adolescent Girls' Perceptions of Physical Activity: A Systematic Review of Qualitative Studies." *American Journal of Health Promotion: AJHP* 33(5):806–19. doi: 10.1177/0890117118818747.
- Creary, Stephanie J., and Judith R. Gordon. 2016. "Role Conflict, Role Overload, and Role Strain." Pp. 1–6 in *Encyclopedia of Family Studies*. American Cancer Society.

- De Loof, Arnold. 2018. "Only Two Sex Forms but Multiple Gender Variants: How to Explain?" *Communicative & Integrative Biology* 11(1):e1427399–e1427399. doi: 10.1080/19420889.2018.1427399.
- Drenten, J., Robert L. Harrison, and Nicholas Pendarvis. 2019. "Video Gaming as a Gendered Pursuit."
- Dworkin, Shari L. 2012. "Sample Size Policy for Qualitative Studies Using In-Depth Interviews." *Archives of Sexual Behavior* 41(6):1319–20. doi: 10.1007/s10508-012-0016-6.
- Flick, Uwe. 2013. "The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis."
- Flintoff, Anne, and Sheila Scraton. 2001. "Stepping into Active Leisure? Young Women's Perceptions of Active Lifestyles and Their Experiences of School Physical Education." *Sport, Education and Society* 6(1):5–21. doi: 10.1080/713696043.
- Galbin, Alexandra. 2014. "AN INTRODUCTION TO SOCIAL CONSTRUCTIONISM." *SOCIAL RESEARCH REPORTS* 26:82–92.
- Gerson, Kathleen. 2020. "Constructing an Interview Guide: Creating a Flexible Structure." in *The Science and Art of Interviewing*. New York: Oxford University Press.
- Gill, P., K. Stewart, E. Treasure, and B. Chadwick. 2008. "Methods of Data Collection in Qualitative Research: Interviews and Focus Groups." *British Dental Journal* 204(6):291–95. doi: 10.1038/bdj.2008.192.
- Godoy-Pressland, Amy. 2016. "'No Hint of Bulging Muscles': The Surveillance of Sportswomen's Bodies in British Print Media." *Journalism* 17(6):744–59. doi: 10.1177/1464884915583770.
- Goode, W. J. 1960. "A Theory of Role Strain." *American Sociological Review* 25:483–96. doi: 10.2307/2092933.
- Grabow, Hilmar, and Melanie Kühl. 2019. "You Don't Bend It Like Beckham If You're Female and Reminded of It: Stereotype Threat Among Female Football Players." *Frontiers in Psychology* 10:1963. doi: 10.3389/fpsyg.2019.01963.

- Gracia-Marco, Luis, Concepción Tomàs, Germán Vicente-Rodríguez, David Jiménez-Pavón, Juan P. Rey-López, Francisco B. Ortega, Ricardo Lanza-Saiz, and Luis A. Moreno. 2010. "Extra-Curricular Participation in Sports and Socio-Demographic Factors in Spanish Adolescents: The AVENA Study." *Journal of Sports Sciences* 28(13):1383–89. doi: 10.1080/02640414.2010.510846.
- Hack, Tay. 2014. "Forming Impressions: Effects of Facial Expression and Gender Stereotypes." *Psychological Reports* 114(2):557–71. doi: 10.2466/07.17.PR0.114k17w6.
- Heyman, Gail D., and Jessica W. Giles. 2006. "Gender and Psychological Essentialism." *Enfance; Psychologie, Pedagogie, Neuropsychiatrie, Sociologie* 58(3):293–310. doi: 10.3917/enf.583.0293.
- Huber, Meghan E., Adam J. Brown, and Dagmar Sternad. 2016. "Girls Can Play Ball: Stereotype Threat Reduces Variability in a Motor Skill." *Acta Psychologica* 169:79–87. doi: <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2016.05.010>.
- Hutter, Russell R. C., Lucy C. Davies, Constantine Sedikides, and Mark Conner. 2019. "Women's Stereotype Threat-Based Performance Motivation and Prepotent Inhibitory Ability." *British Journal of Social Psychology* 58(3):691–713. doi: <https://doi.org/10.1111/bjso.12298>.
- Jurik Nancy C., and Cynthia Siensen. 2009. "Doing Gender As Canon Or Agenda: A Symposium on West and Zimmerman." *Gender and Society* 23(1):72–75.
- Kallio, Hanna, Anna-Maija Pietilä, Martin Johnson, and Mari Kangasniemi. 2016. "Systematic Methodological Review: Developing a Framework for a Qualitative Semi-Structured Interview Guide." *Journal of Advanced Nursing* 72(12):2954–65. doi: <https://doi.org/10.1111/jan.13031>.
- Koivula, N. 2001. "Perceived Characteristics of Sports Categorized as Gender-Neutral, Feminine and Masculine." *Journal of Sport Behavior* 24:377–93.

- Kolnes, Liv-Jorunn. 1995. "Heterosexuality as an Organizing Principle in Women's Sport." *International Review for the Sociology of Sport* 30(1):61–77. doi: 10.1177/101269029503000104.
- Krane, Vikki, Precilla Y. L. Choi, Shannon M. Baird, Christine M. Aimar, and Kerrie J. Kauer. 2004. "Living the Paradox: Female Athletes Negotiate Femininity and Muscularity." *Sex Roles* 50(5):315–29. doi: 10.1023/B:SERS.0000018888.48437.4f.
- Lafky, Sue, Margaret Duffy, Mary Steinmaus, and Dan Berkowitz. 1996. "Looking through Gendered Lenses: Female Stereotyping in Advertisements and Gender Role Expectations." *Journalism & Mass Communication Quarterly - JOURNALISM MASS COMMUN* 73:379–88. doi: 10.1177/107769909607300209.
- Lennon, Sharron J., Alyssa Dana Adomaitis, Jayoung Koo, and Kim K. P. Johnson. 2017. "Dress and Sex: A Review of Empirical Research Involving Human Participants and Published in Refereed Journals." *Fashion and Textiles* 4(1):14. doi: 10.1186/s40691-017-0101-5.
- Levant, Ronald F. 2011. "Research in the Psychology of Men and Masculinity Using the Gender Role Strain Paradigm as a Framework." *American Psychologist* 66(8):765–76. doi: 10.1037/a0025034.
- Levant, Ronald F., Katherine Richmond, Richard G. Majors, Jaime E. Inlan, Jeannette M. Rossello, Martin Heesacker, George T. Rowan, and Alfred Sellers. 2003. "A Multicultural Investigation of Masculinity Ideology and Alexithymia." *Psychology of Men & Masculinity* 4(2):91–99. doi: 10.1037/1524-9220.4.2.91.
- Levant, Ronald, Katherine Richmond, Stephen Cook, A. House, and Maryse Aupont. 2007. "ORIGINAL ARTICLE The Femininity Ideology Scale: Factor Structure, Reliability, Convergent and Discriminant Validity, and Social Contextual Variation." *Sex Roles* 57:373–83. doi: 10.1007/s11199-007-9258-5.

- Levesque, Roger J. R. 2011. "Sex Roles and Gender Roles." Pp. 2622–23 in *Encyclopedia of Adolescence*, edited by R. J. R. Levesque. New York, NY: Springer New York.
- Lincoln, Yvonna S., and Egon G. Guba. 1986. "But Is It Rigorous? Trustworthiness and Authenticity in Naturalistic Evaluation." *New Directions for Program Evaluation* 1986(30):73–84. doi: <https://doi.org/10.1002/ev.1427>.
- Lunde, Carolina, and Kristina Holmqvist Gattario. 2017. "Performance or Appearance? Young Female Sport Participants' Body Negotiations." *Body Image* 21:81–89. doi: 10.1016/j.bodyim.2017.03.001.
- Madill, Anna, Abbie Jordan, and Caroline Shirley. 2000. "Objectivity and Reliability in Qualitative Analysis: Realist, Contextualist and Radical Constructionist Epistemologies." *British Journal of Psychology* 91(1):1–20. doi: <https://doi.org/10.1348/000712600161646>.
- Mahalik, James R., Elisabeth B. Morray, Aimée Coonerty-Femiano, Larry H. Ludlow, Suzanne M. Slattery, and Andrew Smiler. 2005. "Development of the Conformity to Feminine Norms Inventory." *Sex Roles* 52(7):417–35. doi: 10.1007/s11199-005-3709-7.
- Marcén, Miriam, Marina Morales, and Almudena Sevilla. 2020. *Gender Stereotyping in Sports. IZA Discussion Papers*. 13470. Bonn: Institute of Labor Economics (IZA).
- Martiny, Sarah, Ilka Gleibs, Elizabeth Parks-Stamm, Torsten Martiny-Huenger, Laura Froehlich, Anna Harter, and Jenny Roth. 2015. "Dealing With Negative Stereotypes in Sports: The Role of Cognitive Anxiety When Multiple Identities Are Activated in Sensorimotor Tasks." *Journal of Sport and Exercise Psychology* 37:379–92. doi: 10.1123/jsep.2014-0284.
- Mason, Mark. 2010. "Sample Size and Saturation in PhD Studies Using Qualitative Interviews." *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 11(3). doi: 10.17169/fqs-11.3.1428.

- McCormick, Kay. 2005. "Us and Others: Social Identities across Languages, Discourses, Cultures." *Language in Society* 34:303–7. doi: 10.1017/S0047404505270112.
- Meân, Lindsey J., and Jeffrey W. Kassing. 2008. "'I Would Just Like to Be Known as an Athlete': Managing Hegemony, Femininity, and Heterosexuality in Female Sport." *Western Journal of Communication* 72(2):126–44. doi: 10.1080/10570310802038564.
- Messner, Michael. 2011. "Gender Ideologies, Youth Sports, and the Production of Soft Essentialism." *Sociology of Sport Journal* 28:151–70. doi: 10.1123/ssj.28.2.151.
- Meyer, Samantha, and Paul Ward. 2014. "'How to' Use Social Theory Within and Throughout Qualitative Research in Healthcare Contexts." *Sociology Compass* 8. doi: 10.1111/soc4.12155.
- Morris, Alan. 2021. "A Practical Introduction to In-Depth Interviewing." 55 City Road, London: SAGE Publications Ltd.
- Ortner, Sherry B. 1972. "Is Female to Male as Nature Is to Culture." *Feminist Studies* 1:5.
- Padma Prakash. 1990. "Women and Sports: Extending Limits to Physical Expression." *Economic and Political Weekly* 25(17):WS19–29.
- Paechter, Carrie. 2003. "Power, Bodies and Identity: How Different Forms of Physical Education Construct Varying Masculinities and Femininities in Secondary Schools." *Sex Education* 3(1):47–59. doi: 10.1080/1468181032000052153.
- Pawlowski, Charlotte Skau, Jasper Schipperijn, Tine Tjørnhøj-Thomsen, and Jens Troelsen. 2018. "Giving Children a Voice: Exploring Qualitative Perspectives on Factors Influencing Recess Physical Activity." *European Physical Education Review* 24(1):39–55. doi: 10.1177/1356336X16664748.
- Pleck, Joseph H. 1995. "The Gender Role Strain Paradigm: An Update." Pp. 11–32 in *A new psychology of men*. New York, NY, US: Basic Books/Hachette Book Group.

- Popper, Karl R. (Karl Raimund), 1902-1994. 1968. *Conjectures and Refutations : The Growth of Scientific Knowledge*. New York : Harper & Row, 1968, c1965.
- Reicher, Stephen. 2000. "Against Methodolatry: Some Comments on Elliott, Fischer, and Rennie." *British Journal of Clinical Psychology* 39(1):1–6. doi: <https://doi.org/10.1348/014466500163031>.
- Richmond, Katherine, Ronald Levant, Bryant Smalley, and Stephen Cook. 2015. "The Femininity Ideology Scale (FIS): Dimensions and Its Relationship to Anxiety and Feminine Gender Role Stress." *Women & Health* 55(3):263–79. doi: 10.1080/03630242.2014.996723.
- Ross, Sally R., and Kimberly J. Shinew. 2008. "Perspectives of Women College Athletes on Sport and Gender." *Sex Roles* 58(1):40–57. doi: 10.1007/s11199-007-9275-4.
- Schmader, Toni, Michael Johns, and Chad Forbes. 2008. "An Integrated Process Model of Stereotype Threat Effects on Performance." *Psychological Review* 115(2):336–56. doi: 10.1037/0033-295X.115.2.336.
- Silverstein, Brett, Lauren Perdue, Barbara Peterson, and Eileen Kelly. 1986. "The Role of the Mass Media in Promoting a Thin Standard of Bodily Attractiveness for Women." *Sex Roles* 14(9):519–32. doi: 10.1007/BF00287452.
- Slater, Amy, and Marika Tiggemann. 2011. "Gender Differences in Adolescent Sport Participation, Teasing, Self-Objectification and Body Image Concerns." *Journal of Adolescence* 34(3):455–63. doi: <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2010.06.007>.
- Sobal, Jeffery, and Michelle Milgrim. 2019. "Gendertyping Sports: Social Representations of Masculine, Feminine, and Neither-Gendered Sports among US University Students." *Journal of Gender Studies* 28(1):29–44. doi: 10.1080/09589236.2017.1386094.
- Stein, Peter J., and Steven Hoffman. 1978. "Sports and Male Role Strain." *Journal of Social Issues* 34(1):136–50. doi: 10.1111/j.1540-4560.1978.tb02545.x.

- Stopa, Lusia, Mike A. Brown, Michelle A. Luke, and Colette R. Hirsch. 2010. "Constructing a Self: The Role of Self-Structure and Self-Certainty in Social Anxiety." *Behaviour Research and Therapy* 48(10):955–65. doi: 10.1016/j.brat.2010.05.028.
- Stryker, S. 2001. "Social Psychology, Sociological." Pp. 14409–13 in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, edited by N. J. Smelser and P. B. Baltes. Oxford: Pergamon.
- Stryker, Sheldon, and Anne S. Macke. 1978. "Status Inconsistency and Role Conflict." *Annual Review of Sociology* 4:57–90. doi: 10.1146/annurev.so.04.080178.000421.
- Studer, B., and S. Knecht. 2016. "A Benefit-Cost Framework of Motivation for a Specific Activity." *Progress in Brain Research* 229:25–47. doi: 10.1016/bs.pbr.2016.06.014.
- Thomas, Melanee, Allison Harell, Sanne A. M. Rijkhoff, and Tania Gosselin. 2021. "Gendered News Coverage and Women as Heads of Government." *Political Communication* 38(4):388–406. doi: 10.1080/10584609.2020.1784326.
- Thompson, Edward, and Joseph Pleck. 1970. "The Structure of Male Role Norms." *American Behavioral Scientist* 29:531–43. doi: 10.1177/000276486029005003.
- Tolman, Deborah L., and Michelle V. Porche. 2000. "The Adolescent Femininity Ideology Scale: Development and Validation of a New Measure for Girls." *Psychology of Women Quarterly* 24(4):365–76. doi: 10.1111/j.1471-6402.2000.tb00219.x.
- West, Candace, and Don H. Zimmerman 1987. "Doing Gender." *Gender & Society* 1(2):125–51. doi: 10.1177/0891243287001002002.
- W West, Candace, and Don H. Zimmerman 2009. "Accounting for Doing Gender." *Gender and Society* 23(1):112–22.
- Wilde, K. 2007. "Women in Sport : Gender Stereotypes in the Past and Present."
- Wood, Julia T. 2013. "Gendered Media: The Influence of Media on Views of Gender."

Yudell, Michael, Dorothy Roberts, Rob DeSalle, and Sarah Tishkoff. 2016. "Taking Race out of Human Genetics." *Science* 351(6273):564–65. doi: 10.1126/science.aac4951.

APA Dictionary of Psychology. (2022, 2). Retrieved from <https://dictionary.apa.org/social-role>: <https://dictionary.apa.org/social-role>

VIII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτήσεις οδηγού συνέντευξης

1. Πόσο καιρό παίζεις ποδόσφαιρο ; (Σε ομάδα; Γενικότερα;) Πόσο συχνά ;
2. Παίζεις ποδόσφαιρο στο σχολείο ; Στη γειτονιά ; Πόσο συχνά ;
3. Έχεις παίξει ποτέ σε μικτή ομάδα ; Σε μικτή ομάδα στη γειτονιά ; Στο σχολείο ;
4. Πώς ξεκίνησες να παίζεις ποδόσφαιρο ;
5. Έχεις ασχοληθεί με άλλα αθλήματα ;
6. Τι σου αρέσει στο ποδόσφαιρο ; (Γενικά στο άθλημα αλλά και όταν συμμετέχεις εσύ)
7. Τι δεν σου αρέσει στο ποδόσφαιρο ; (Γενικά στο άθλημα αλλά και όταν συμμετέχεις εσύ)
8. Μπορείς να περιγράψεις τι υποχρεώσεις περιλαμβάνει η ενασχόληση με το ποδόσφαιρο ; Τι υποχρεώσεις έχει ο ρόλος της αθλήτριας ;
9. Τι συναισθήματα νιώθεις όταν παίζεις ποδόσφαιρο; (Σε προπονήσεις , αγώνες) (Θετικά ή αρνητικά).
10. Έχει τύχει να ακούσεις θετικά /αρνητικά σχόλια από άλλους επειδή παίζεις ποδόσφαιρο ; (Φίλες, φίλους, συνομήλικους, γονείς , προπονητές , δασκάλους) Τι σχόλια ήταν αυτά και πως ένιωσες ;
11. Έχεις ακούσει ότι υπάρχουν ανδρικά και γυναικεία αθλήματα ; Πως θα εξηγούσες ένα αντρικό/ γυναικείο/ ουδέτερο άθλημα ; Που θα κατέτασες το ποδόσφαιρο ;
12. Έχεις ακούσει ότι το ποδόσφαιρο είναι αντρικό άθλημα ; Από ποιους ; Τι πιστεύεις εσύ γι αυτό ;
13. Βλέπεις διαφορές στον τρόπο που παίζουν τα αγόρια από τα κορίτσια ; Τι διαφορές ;
14. Πιστεύεις ότι υπάρχουν διαφορές στον τρόπο συμπεριφοράς μεταξύ αγοριών και κοριτσιών;

15. Βλέπεις διαφορές στην εμφάνιση μεταξύ αγοριών και κοριτσιών ;
16. Πώς σου φαίνεται η ποδοσφαιρική εμφάνιση ;
17. Πιστεύεις ότι υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες, τυπικοί ή άτυποι για αγόρια και κορίτσια ; Ότι υπάρχουν πράγματα που αγόρια και κορίτσια πρέπει να κάνουν διαφορετικά ; Νιώθεις ότι εσύ πρέπει να κάνεις διαφορετικά πράγματα απ' ότι ένα αγόρι;
18. Ποιο νομίζεις ότι είναι το ιδανικό σώμα για ένα κορίτσι/ γυναίκα ; (Γενικά; Στον αθλητισμό ;)
19. Έχει τυχει να ακουσεις σχόλια στο ποδοσφαιρο που αφορουν το σωμα άλλων ή το δικό σου σώμα ;
20. Πιστεύεις ότι τα κορίτσια ασχολούνται όσο θα έπρεπε με τον αθλητισμό ; Περισσότερο ; Λιγότερο ; Μπορείς να μου πεις μερικούς λόγους ;
21. Πιστεύεις ότι είναι πολλά /λίγα τα κορίτσια που παίζουν ποδόσφαιρο ; Γιατί;
22. Πώς φαντάζεσαι τη μελλοντική ενασχόλησή σου με το ποδόσφαιρο ;
23. Έχεις να προσθέσεις κάτι άλλο που θα με βοηθούσε στην έρευνά μου ;
24. Πως σου φάνηκε η συνέντευξη ;